

ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างอยุธยากับเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรี พ.ศ. 2133 – 2310



เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์

กรกฎาคม 2559

ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างอยุธยากับเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรี พ.ศ. 2133 – 2310



เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์

กรกฎาคม 2559

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างอยุธยากับเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรี พ.ศ. 2133 – 2310



เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์

กรกฎาคม 2559

วรรณวิเศษศิริ. (2559). **ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างอยุธยากับเมืองมะริดและเมือง  
ตะนาวศรี พ.ศ. 2133 – 2310.** ปริญญาโท ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์).  
กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการควบคุม:  
ผู้ช่วย ศาสตราจารย์ ดร. ศิริพร ดาบเพชร

งานวิจัยนี้ศึกษาความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างอยุธยากับเมืองมะริดและตะนาวศรีใน พ.ศ.  
2133 - 2310 ผลการศึกษาพบว่า เมืองมะริดและตะนาวศรีซึ่งตั้งอยู่บนชายฝั่งด้านตะวันตกของสยาม  
เป็นเมืองท่าสำคัญของอยุธยามาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 21 ความสำคัญของทั้งสองเมืองนี้ทำให้เกิด  
สงครามระหว่างสยามและพม่าหลายครั้ง บทบาทของเมืองมะริดและตะนาวศรีเพิ่มขึ้นเมื่อมีการฟื้นฟู  
การค้าของอยุธยาในแถบมหาสมุทรอินเดียในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พ่อค้าต่างชาติจำนวนมาก  
จากฝั่งมหาสมุทรอินเดียหลังไหลเข้ามายังเมืองท่าทางตะวันตกรวมถึงมะริดและตะนาวศรี  
ผลประโยชน์ทางการค้าในแถบนี้ทำให้อยุธยามีนโยบายควบคุมเมืองมะริด - ตะนาวศรีอย่างเข้มงวด  
อย่างไรก็ตาม ด้วยปัจจัยหลายประการทำให้ในสมัยราชวงศ์บ้านพลูหลวงการค้าของอยุธยาในเมือง  
มะริด-ตะนาวศรีค่อยๆ ชบเซาลง และสิ้นสุดความสัมพันธ์กับเมืองอยุธยาเสียกรุงครั้งที่ 2 ใน พ.ศ. 2310

**คำสำคัญ:** ประวัติศาสตร์อยุธยา, เมืองมะริดและเมืองตะนาวศรี, ความสัมพันธ์ทางการค้า

THE AYUTTHAYA KINGDOM TRADING RELATIONSHIP WITH MERGUI – TENASSERIM  
FROM 1590 – 1767.



Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the  
Master of Arts degree in History  
At Srinakharinwirot University

July 2016

Vorapot Visedsiri. (2016). *The Ayutthaya Kingdom Trading Relationship with Mergui – Tenasserim from 1590 – 1767*. Thesis M.A. (History). Bangkok: Graduate School, Srinakharinwirot University. Asst.Prof: Dr. Siriporn Dabphet

This thesis examined the trading relationship between the Kingdom of Ayuthaya and Mergui-Tenasserim from 1590 to 1767. The study found that the two cities located on the western shore of Siam were the most important ports in Ayuthaya from the fifteenth century. The significance of these ports caused battles between Siam and Myanmar. From the region of King Naresuan, in 1590. The restoration trade in Ayuthaya and the Indian Ocean contributed to the increasing role of Mergui and Tenasserim: a large number of foreign traders from Indian Ocean flocked to these port cities. As a result, Ayuthaya strictly maintained its trade with these cities. However, Due to of many factors during the Ban Phuluang Dynasty, from 1688 to 1767, saw the signs of stagnation in trade in Ayuthaya, Mergui and Tenasserim. The trading relationship between these cities gradually declined and finally came to an end around 1767.

**Keyword:** Ayuthaya History, Mergui – Tenasserim, Trading Relationship

ปริญญาานิพนธ์

เรื่อง

ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างอยุธยากับเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรี พ.ศ. 2133 – 2310

ของ

ว่าที่ร้อยตรี วรพจน์ วิเศษศิริ

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์

ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ



## ประกาศคุณูปการ

ปริญญาบัตรฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยดีเนื่องจากผู้วิจัยได้รับความกรุณาและคำแนะนำที่ดีจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ศิริพร ดาบเพชร อาจารย์ที่ปรึกษาปริญญาบัตร ผู้ซึ่งคอยช่วยเหลือ ตักเตือน อบรมสั่งสอน ทั้งในด้านวิชาการ และคุณธรรมจริยธรรม ทำให้สามารถจัดทำปริญญาบัตรได้เสร็จสมบูรณ์ ข้าพเจ้ากราบขอบพระคุณอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนระดับบัณฑิตศึกษา ของคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปี 2555 และ ปี 2556 ข้าพเจ้ากราบขอบพระคุณอย่างสูง

ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.ชาคริต ชุ่มวัฒนะ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรพ ภู่งศ์พันธุ์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ที่ให้เกียรติเสียสละเวลาอันมีค่ามา เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการเป็นกรรมการสอบปริญญาบัตรในครั้งนี้

ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พลับปลิง คงชนะ ผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ อยุธยาและการศึกษาเกี่ยวกับอาณาจักรโบราณศึกษา ที่ให้คำแนะนำ สั่งสอนและข้อมูลรวมทั้ง ประสพการณ์ในการทำงานวิชาการและขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วสิน ปัญญาบุตรกุล ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ที่ให้ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับ ประวัติศาสตร์อยุธยาเพื่อประกอบการทำงานวิจัย ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วิรัช นิยมธรรม ผอ.สถานพัฒนาการเรียนรู้ภาษาเมียนมาร์ ที่ได้สอนภาษาเมียนมาร์ เพื่อใช้ในการเก็บข้อมูลลงพื้นที่ วิจัย รวมไปถึงเอกสารเกี่ยวกับภาษาและวัฒนธรรมของเมียนมาร์

ขอขอบพระคุณ ผศ.ดร.เสนาะ กลิ่นงาม รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรีและ หัวหน้าโครงการวิจัย การศึกษาศักยภาพและแนวโน้มการพัฒนาเศรษฐกิจชายแดนไทย – สาธารณรัฐ เมียนมาร์ กรณีด่านสิงขร จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ รวมไปถึงคณะทีมสำรวจทุกท่าน ที่ให้ความ อนุเคราะห์ให้ผู้วิจัยปริญญาบัตรฉบับนี้ได้เข้าร่วมสำรวจพื้นที่เมืองสิงขรและเมืองตะนาวศรี สาธารณรัฐ เมียนมาร์ และขอขอบพระคุณ อาจารย์สมเกียรติ เค้าจิมิต ผู้ประสานงานบ้านพี่เมืองน้องจังหวัด ประจวบคีรีขันธ์ – จังหวัดมะริด ที่นำคณะสำรวจลงพื้นที่ดังกล่าว

ขอขอบพระคุณ คณาจารย์ภาควิชาประวัติศาสตร์ทุกท่านที่คอยให้ความช่วยเหลือข้าพเจ้ามา อย่างดีเสมอมา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อาจารย์ ดร.โดม ไกรปรกรณ์ และอาจารย์พรพรรณ โปร่งจิตร์ ที่ได้มอบ ความรู้ และคำชี้แนะตักเตือนให้แก่ผู้วิจัยในระยะแรกเริ่มในการศึกษา และขอขอบพระคุณเจ้าหน้าที่คณะ สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒทุกท่าน ที่อำนวยความสะดวกในการทำวิจัย

ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณ และขอน้อมรำลึกพระคุณบิดา มารดา ที่อบรมสั่งสอนให้การสนับสนุนและให้กำลังใจข้าพเจ้าตั้งแต่เริ่มต้นทำปริญญาโทจนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ขอขอบคุณญาติพี่น้อง รวมทั้ง กัลยาณมิตรที่ดี และขอขอบคุณ คุณธัญพงศ์ สารรัตน์ คุณศศิธร คงจันทร์ คุณสิทธิโชค อานุจันทร์ คุณวันเพ็ญ ทรัพย์สิน คุณชื่นกมล กฤษกุล คุณวีรภักดิ์ ชัยวินิต และนิสิตระดับปริญญาตรี ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒทุกคนที่คอยความช่วยเหลือและแสดงน้ำใจให้กันอย่างสม่ำเสมอ และขอขอบคุณผู้มีพระคุณทุกท่านที่มีได้กล่าวนามในที่นี้ที่มีส่วนช่วยให้งานปริญญาโทชิ้นนี้ของข้าพเจ้าสำเร็จได้ด้วยดี

ท้ายที่สุดนี้ ข้าพเจ้าขอณาเอาประโยชน์อันเกิดจากปริญญาโทฉบับนี้ทั้งหมดเป็นกุศล แก่ผู้มีพระคุณทุกท่านที่คอยช่วยเหลือข้าพเจ้าตลอดมา

วรพจน์ วิเศษศิริ



## สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ.....	1
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง .....	7
จุดมุ่งหมายของการศึกษาวิจัย.....	9
ความสำคัญของการศึกษาวิจัย.....	9
ขอบเขตของการศึกษาวิจัย.....	10
วิธีการศึกษาค้นคว้า.....	10
แหล่งข้อมูล.....	11
2 ความสัมพันธ์ทางการค้าของอยุธยา กับเมืองมะริดและตะนาวศรี.....	12
เมืองมะริดและตะนาวศรี : เมืองการค้าทางตะวันตกของอยุธยา .....	12
ภูมิศาสตร์ของเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรี.....	14
ลักษณะสำคัญทางการค้าของอยุธยา.....	16
เครือข่ายการค้าของอยุธยา สมัยพุทธศตวรรษที่ 22 – 23.....	16
เส้นทางการค้าสำคัญของอยุธยาด้านตะวันตก.....	18
ลักษณะการค้ากับต่างประเทศสมัยอยุธยา.....	22
สินค้าของอยุธยา .....	23
กลุ่มชาวต่างชาติที่มีความสัมพันธ์ทางการค้าต่อเมืองมะริดและตะนาวศรีกับอยุธยา .....	28
ชาวเอเชีย .....	29
ชาวยุโรป.....	33
สรุป.....	40

## สารบัญ(ต่อ)

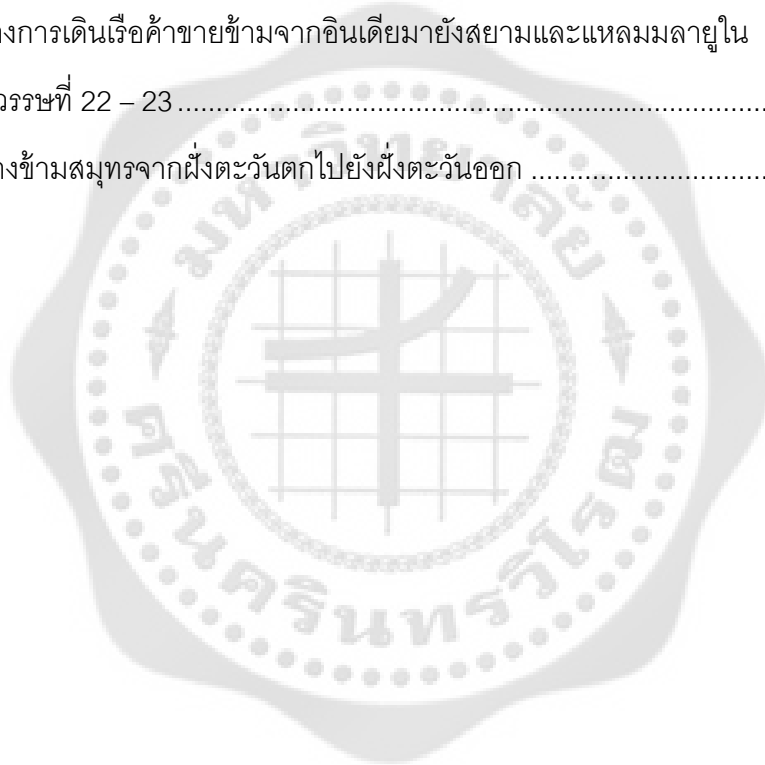
บทที่	หน้า
3 นโยบายของอยุธยาต่อเมืองมะริดและตะนาวศรี ตั้งแต่ พ.ศ. 1893 – 2199 .....	42
นโยบายเมืองของอยุธยาต่อเมืองมะริดและตะนาวศรีตั้งแต่ พ.ศ. 1893 – 2112 .....	42
สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) (พ.ศ. 1893 - 1912).....	43
สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (ขุนหลวงพะงั่ว) (พ.ศ. 1913 – 1931).....	44
สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 (เจ้าสามพระยา) (พ.ศ. 1967 - 1991).....	45
สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 (พ.ศ. 2034 - 2072).....	45
สมเด็จพระชัยราชาธิราช (พ.ศ. 2077 - 2089).....	47
สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ (พ.ศ. 2091 - 2111).....	48
นโยบายทางการเมืองของอยุธยาต่อเมืองมะริดและตะนาวศรีหลังเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 1 ถึง พ.ศ. 2199 .....	49
สมเด็จพระนเรศวร (พ.ศ. 2133 - 2148).....	50
สมเด็จพระเอกาทศรถ (พ.ศ. 2148 - 2153).....	52
สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม (พ.ศ. 2154 - 2171).....	53
สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง (พ.ศ. 2173 - 2199).....	55
สรุป.....	57
4 นโยบายทางการเมืองของอยุธยาต่อเมืองมะริดและตะนาวศรีสมัยสมเด็จพระนารายณ์ 59	
นโยบายของอยุธยาที่มีผลต่อการค้ากับเมืองมะริดและตะนาวศรีในสมัยของสมเด็จพระ นารายณ์มหาราช .....	60
การเปิดตลาดการค้าในบริเวณอินเดียน .....	60
การแต่งตั้งขุนนางต่างชาติ .....	62

## สารบัญ(ต่อ)

บทที่	หน้า
ปัญหาความวุ่นวายทางการเมืองของสยามในปลายสมัยสมเด็จพระนารายณ์.....	65
นโยบายของอยุธยาที่มีผลต่อการค้าของเมืองมะริดและตะนาวศรีในสมัยอยุธยา ตอนปลาย.....	67
สมเด็จพระเพทราชา (พ.ศ. 2231 - 2246) และสมเด็จพระเจ้าเสือ (พ.ศ. 2246 - 2251).....	67
สมเด็จพระเจ้าท้ายสระ (พ.ศ. 2251 - 2275) .....	68
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ (พ.ศ. 2275 - 2301).....	68
การหมดอำนาจของอยุธยาที่มีต่อเมืองมะริดและตะนาวศรี .....	69
ปัจจัยที่ทำให้เมืองมะริดและตะนาวศรีลดความสำคัญลง .....	69
สงครามอลองพญากับการหมดอำนาจของอยุธยาต่อเมืองมะริดและตะนาวศรี.....	73
สรุป.....	74
5 บทสรุป .....	76
บรรณานุกรม .....	81
ประวัติย่อผู้วิจัย .....	88

## บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 แผนที่แสดงเส้นทางเดินเรือค้าขายในเอเชียในพุทธศตวรรษที่ 22 – 23 .....	2
2 แผนที่แสดงความทอดยาวติดระหว่างอ่าวเบงกอลกับอ่าวมะตะมะหรือ อ่าวมะตะบัน (Mataban) .....	3
3 Port et bourg de Mergui วาดโดย Jacques Nicolas Bellin. 1703 – 1772 .....	16
4 เส้นทางการค้าเดินเรือค้าขายข้ามจากอินเดียมายังสยามและแหลมมลายูใน พุทธศตวรรษที่ 22 – 23 .....	17
5 เส้นทางข้ามสมุทรจากฝั่งตะวันตกไปยังฝั่งตะวันออก .....	19



# สารบัญตาราง

ตาราง

หน้า

1 ราชพระนามพระมหากษัตริย์อยุธยาและปีครองราชย์ ..... 43



# บทที่ 1

## บทนำ

ดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความสำคัญทางการค้ามานาน ดังพบหลักฐานต่าง ๆ ที่แสดงว่าดินแดนภายในภูมิภาคนี้มีการติดต่อค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างกัน และทำการค้าภายนอกภูมิภาคกับดินแดนฝั่งตะวันตกและตะวันออกอย่างต่อเนื่องยาวนานนับพันปี ทั้งนี้ที่การเดินทางของทูตจีนที่กล่าวถึงการเดินทางค้าขายระหว่างจีนกับรัฐในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สิ่งของเครื่องใช้ เช่น ตะเกียงโรมันสำริด ที่มีอายุราว พ.ศ. 600 ซึ่งพบที่จังหวัดกาญจนบุรี นับเป็นโบราณวัตถุที่เก่าแก่ที่สุดของไทย เป็นต้น โดยการค้ากับภายนอกภูมิภาคมีมาช้านาน จนถึงช่วงเวลาที่แอนโทนี รีด เรียกว่า “ยุคการค้า” ในพุทธศตวรรษที่ 20 - 24<sup>1</sup> เมื่อการค้าสำคัญในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีหลายแห่ง เช่น พนมเปญ ฮอยอัน อยุธยา มะริด ตะนาวศรี และเรื่อยยาวไปถึงดินแดนในแหลมมลายู เช่น นครศรีธรรมราช มะละกา ดินแดนในภาคพื้นสมุทร ได้แก่ หมู่เกาะชวาหรือหมู่เกาะอินโดนีเซียในปัจจุบัน ไปยังหมู่เกาะฟิลิปปินส์ สำหรับการค้าภายนอกนั้นดินแดนที่มีการทำการค้าร่วมกันจากฝั่งตะวันออก ได้แก่ จีน เกาหลี ญี่ปุ่น ญีปุ่น ญีวกิว และหมู่เกาะต่าง ๆ ในทะเลจีนใต้ ส่วนพ่อค้าจากดินแดนฝั่งตะวันตกที่มาทางมหาสมุทรอินเดีย เช่น อินเดีย ลังกา เปอร์เซีย และชาวอาหรับ เป็นต้น ในสมัยอยุธยาฐานะของเมืองมะริดและตะนาวศรีจึงกลายเป็นเมืองการค้าที่มีความสำคัญในส่วนที่เป็นจุดขนส่งสินค้าจากทางตะวันตกทางทะเลฝั่งอ่าวอันดามันไปยังเมืองท่าทางตะวันออก ผ่านทางอ่าวไทยโดยไม่ต้องอ้อมแหลมมลายูและหลีกเลี่ยงโจรสลัดในบริเวณดังกล่าวอีกด้วย

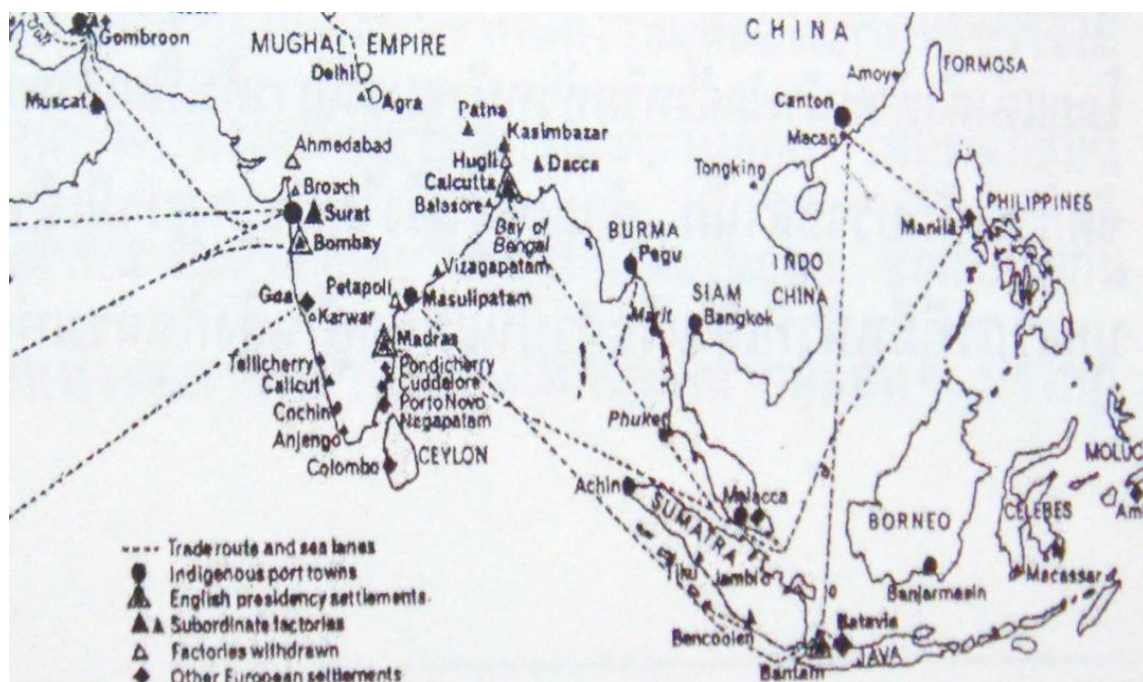
เมืองมะริดและเมืองตะนาวศรีมีความสัมพันธ์ทางการค้ากับรัฐโบราณในแถบพื้นที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาตั้งแต่ก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยา<sup>2</sup> เมืองทั้งสองตั้งอยู่ชายฝั่งทะเลด้านตะวันตกของสยาม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของอ่าวมะตะหรือ อ่าวมะตะบัน (Mataban)<sup>3</sup> ที่ทอดยาวติดกับอ่าวเบงกอลทางตอนเหนือทางมหาสมุทรอินเดียและขนานไปกับชายฝั่งโคโรเมนเดลที่ตั้งอยู่บนชายฝั่งทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของอินเดีย ทั้งยังสามารถเชื่อมโยงไปถึงดินแดนเปอร์เซียและอาหรับ ดังนั้นน้ำวนบริเวณนี้จึงมีความสัมพันธ์ทางการค้าต่ออยุธยาในระยะต่อมา

---

<sup>1</sup> แอนโทนี รีด. (2548). เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในยุคการค้า ค.ศ.1450-1680 เล่ม 2 การขยายตัวและวิกฤติการณ์. แปลโดย พงษ์ศรี เลขะวัฒนะ. หน้า 11.

<sup>2</sup> หม่องทินอ่อง. (2549). ประวัติศาสตร์พม่า. แปลโดย เพ็ชรี สุมิตร. หน้า 27.

<sup>3</sup> มะตะบัน (Mataban) ในเอกสารโปรตุเกสเรียกว่า Martabanr สันนิษฐานว่ามาเป็นภาษามลายูซึ่งได้รับมาจากภาษาอาหรับอีกทอดหนึ่ง ดูรายละเอียดใน Mansel Longworth Dames Millwood. (1967). The Book of Duarte Barbosa Vol. II. p. 158.



ภาพประกอบ 1 แผนที่แสดงเส้นทางเดินเรือค้าขายในเอเชียในพุทธศตวรรษที่ 22 – 23

ที่มา: จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์. (2544). ขุนนางกรมท่าขวา : การศึกษาบทบาทและหน้าที่ในสมัยอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2153 - 2435. หน้า 27.

ช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 19 อยุธยาขยายอาณาเขตปกครองครอบคลุมเมืองท่าริมฝั่งทะเลตะวันตก พระราชพงศาวดารกรุงสยามฉบับบริติชมิวเซียมกล่าวว่า เมื่อแรกสถาปนาอยุธยามีเมืองประเทศราช 16 เมือง รวมถึงเมืองตะนาวศรี มะริด ทวาย เมาะตะมะ และเมาะลำเลิง<sup>1</sup> เมืองเหล่านี้เป็นเมืองสำคัญบริเวณอ่าวเมาะตะมะ ซึ่งเชื่อมโยงกับเมืองท่าในเขตอ่าวเบงกอล<sup>2</sup> สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามดำเนินนโยบายเพื่อขยายอิทธิพลของอยุธยาสู่ชายฝั่งทะเลด้านอ่าวเบงกอล ส่งผลให้การค้าต่างประเทศของอยุธยาด้านตะวันตกมีปริมาณเพิ่มมากขึ้น และยังทำให้ชาวต่างชาติ

<sup>1</sup> กรมศิลปากร. (2507). พระราชพงศาวดารกรุงสยามฉบับบริติชมิวเซียม. หน้า 7.

<sup>2</sup> Sunait Chutintaranon. (1998). Mergui and Tenasserim as Leading Port Cities in the Context of Autonomous History. In Port Cities and Trade in Western Southeast Asia. p. 1.

จากภูมิภาคทางด้านฝั่งตะวันตกของสยาม เช่น ชาวอินเดีย ชาวเปอร์เซีย ชาวอาหรับเข้ามาค้าขายเพิ่มมากขึ้นอีกด้วย<sup>1</sup>



ภาพประกอบ 2 แผนที่แสดงความทอดยาวติดต่อระหว่างอ่าวเบงกอลกับอ่าวมะละเกาะหรือ อ่าวมะตะบัน (Mataban)

ที่มา: ดี.จี.อี. ฮอลล์. (2549). **ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สุวรรณภูมิ-อุษาคเนย์ ภาคพิศดาร**. แปลโดย วรณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา. หน้าปกใน.

เมืองมะริดและเมืองตะนาวศรีมีความสำคัญมากขึ้นในฐานะเมืองท่าของกรุงศรีอยุธยาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 21 หลังจากอยุธยาต้องสูญเสียอิทธิพลเหนือเมืองมะละกาไปในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 (พ.ศ. 2034 - 2072)<sup>2</sup> และโปรตุเกสเข้ายึดเมืองมะละกาได้สำเร็จเมื่อ พ.ศ. 2054 ทำให้อยุธยาต้องพยายามหาเส้นทางการค้านานาชาติที่เชื่อมโยงกับเขตภาคพื้นทะเลด้านตะวันตกเส้นทาง

<sup>1</sup> San Nyein. (1998). Trans Peninsular Trade and Cross Regional Warfare between the Maritime Kingdom of Ayudhya and Pegu in Mid 16<sup>th</sup> Century - Mid 17<sup>th</sup> Century. In *Port Cities and Trade in Western Southeast Asia*. p. 60.

<sup>2</sup> Armando Cortesoa. (1990). *The Suma Oriental of Tome Pires and the Book of Francisco Rodrigues Vol. I*. p. 108.

ใหม่เพื่อเปิดโอกาสให้ชาวตะวันตกเข้ามาทำการค้ากับอยุธยาได้ โดยเห็นว่าเส้นทางจากเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรีสามารถเชื่อมโยงเข้ากับเครือข่ายคมนาคมและการค้าของอยุธยาได้หลายเส้นทาง ปัจจัยเหล่านี้ทำให้บรรดาเมืองท่าบริเวณอ่าวเบงกอลเติบโตขึ้น จนกลายเป็นเมืองทำการค้านานาชาติที่มีความสำคัญตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 21 เป็นต้นมา

ด้วยที่ตั้งทางภูมิศาสตร์และเหตุผลจากการสูญเสียอิทธิพลของอยุธยาในเมืองมะละกาดังที่กล่าวมาเป็นปัจจัยที่มีผลต่อนโยบายของอยุธยาที่มีต่อเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรี ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 - 23 ที่ใกล้ชิดมากขึ้น เนื่องจากเมืองมะริดและตะนาวศรีเป็นเมืองสำคัญทางการค้าบริเวณชายฝั่งทะเลด้านตะวันตก เป็นเส้นทางค้าขายของพ่อค้ามุสลิมอย่างชาวอาหรับ เปอร์เซีย และอินเดียที่เคยมีบทบาทต่อการค้านานาชาติในภูมิภาคนี้มายาวนาน และการเดินทางของชาวยุโรปที่เข้ามาถึงมหาสมุทรอินเดียในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 ทำให้มีการแลกเปลี่ยน นำเข้า และส่งออกสินค้าภายในอาณาจักรอยุธยา<sup>1</sup>

ความสำคัญทางการค้าทำให้เมืองท่าอย่างมะริดและตะนาวศรีกลายเป็นชนวนสงครามระหว่างอยุธยากับพม่าหลายครั้ง เช่น กรณีพม่ายกทัพไปตีเมืองเชียงกรานซึ่งเป็นเมืองที่ตั้งอยู่ทางตอนเหนือของเกาะตะมาเมื่อ พ.ศ. 2061<sup>2</sup> ส่งผลให้อาณาจักรอยุธยาสูญเสียอำนาจและอิทธิพลเหนือเมืองทวายแก่พม่า เป็นต้น และในที่สุดกรุงศรีอยุธยาต้องเสียดินแดนเมืองมะริดและตะนาวศรีให้กับพม่าใน พ.ศ. 2112 โดยแรงผลักดันสำคัญสองประการที่มีผลทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับเมืองมะริดและตะนาวศรีลดลง ได้แก่ การขยายตัวทางการค้าของอาณาจักรอยุธยาทางด้านฝั่งตะวันตกเริ่มลดลงเนื่องจากสงครามระหว่างสยามและพม่า อีกประการหนึ่ง คือการขยายอำนาจของราชวงศ์ตองอูเข้ามาในกรุงศรีอยุธยาในสมัยพระเจ้าตะเบ็งชเวตี้ (พ.ศ. 2074 - 2093) จนมาถึงในสมัยของพระเจ้าบุเรงนอง (พ.ศ. 2094 - 2124) ทำให้ต้องเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 1 ใน พ.ศ. 2112 ทำให้ความสัมพันธ์ทางการค้าและการเมืองระหว่างอยุธยากับมะริดตะนาวศรีหยุดชะงัก สาเหตุสองประการดังกล่าวส่งผลกระทบต่ออยุธยาเป็นอย่างมากทั้งในด้านการเมืองและความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างประเทศที่มีเมืองมะริดและตะนาวศรีเป็นเมืองท่าสำคัญ ทำให้ในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (ครองราชย์ พ.ศ. 2133 - 2148) อยุธยาดำเนินนโยบายการปกครองเพื่อดูแลควบคุมหัวเมืองในอำนาจให้รัดกุมยิ่งขึ้น โดยเฉพาะเมืองท่าต่าง ๆ ที่มีความสำคัญทางการค้าต่ออยุธยาซึ่งรวมไปถึงเมืองมะริดและตะนาวศรีด้วย<sup>3</sup>

<sup>1</sup> San Nyein. (1998). *op. cit.* p. 60.

<sup>2</sup> สุเนตร ชุตินธรานนท์. (2519). **พม่ารบไทย ว่าด้วยการสงครามระหว่างไทยกับพม่า.** หน้า 148.

<sup>3</sup> ภูมิรัฐศาสตร์. (2553). **เมียนมาร์ - สยามยุทธ์.** หน้า 120.

ในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชการค้าทางทะเลด้านตะวันตกของอ่าวเบงกอลจนถึงมหาสมุทรอินเดียได้รับการฟื้นฟูอีกครั้ง ซึ่งเป็นช่วงเวลาของการฟื้นฟูบูรณะราชอาณาจักรให้กลับมาเป็นปกติ หลังจากสูญเสียกำลังคน ทหารพลีชีพ และดินแดนไปในสงครามเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 1 แม้การปกครองอาณาจักรของพระองค์จะเน้นด้านการทหารและการขยายพระราชอาณาเขต แต่การฟื้นฟูเศรษฐกิจก็มีความสำคัญมากเช่นกัน การยึดครองเมืองท่าอย่างมะริด และตะนาวศรี ให้กลับมาอยู่ในพระราชอำนาจได้อีกครั้งในสมัยนี้ช่วยให้สยามมีเส้นทางส่งออกสินค้าสู่ฝั่งทะเลด้านตะวันตก ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมเศรษฐกิจของอยุธยาให้ฟื้นตัว บันทึกของชาวฮอลันดาที่เขียนขึ้นใน พ.ศ. 2160 ตรงกับสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม (พ.ศ. 2154 - 2171) กล่าวว่า มีพ่อค้าเมืองดาบูล (Dabulders) ในอินเดียตะวันตกนำสินค้าจากชายฝั่งโคโรเมนเดลเข้ามาขายที่ตะนาวศรี ทั้งยังรับซื้อสินค้าพื้นเมืองประกอบด้วย กายาน ยางไม้ ถ้วยชาม สินค้าหัตถกรรม ไม้ฝาง ไม้ชนิดต่างๆ ของสยาม รวมทั้งซื้อดีบุกจากตะนาวศรี<sup>1</sup> เป็นต้น

ความเป็นเมืองท่าการค้าของเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรี มีความสำคัญมากขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (ครองราชย์พ.ศ. 2199 - 2231) เนื่องจากมีชาวต่างชาติเข้ามาทำการติดต่อทางการทูตและค้าขายกับอยุธยาเป็นจำนวนมาก<sup>2</sup> เช่น ชาวอิหร่านในบันทึก “สำเนาอักษรีย์สุไลมาน” สะท้อนให้เห็นความสำคัญของเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรีกับการเข้ามาของชาวมุสลิมที่มาจากทางมหาสมุทรอินเดียเพื่อทำการค้าขายในสยาม<sup>3</sup> หรือชาวฝรั่งเศสที่เข้ามาในสยามครั้งแรกใน พ.ศ. 2205 โดยเดินทางผ่านเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรีเข้ามาในกรุงศรีอยุธยาและส่งราชทูตมาเข้าเฝ้าสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เพื่อขออนุญาตจัดตั้งสถานีการค้าที่อยุธยา<sup>4</sup>

นอกจากนี้แล้วสมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้ปรับเปลี่ยนนโยบายปกครองเมืองมะริดและตะนาวศรี โดยมีการแต่งตั้งเจ้าเมืองที่เป็นชาวต่างชาติเข้าไปปกครอง โดยเฉพาะพ่อค้ามุสลิมอย่างชาว

<sup>1</sup> กรมศิลปากร. (2513). เอกสารของฮอลันดาสมัยกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 2151 - 2163 และ พ.ศ. 2167 - 2175 (ค.ศ. 1608 - 1620 และ ค.ศ. 1624 - 1642). แปลโดย นันทา สุตกุล. หน้า 88 - 89.

<sup>2</sup> กรมศิลปากร. (2513). บันทึกเรื่องสัมพันธ์ภาพระหว่างกรุงสยามกับนานาประเทศ ในศตวรรษที่ 17 เล่ม 2. แปลโดย สุภรณ์ ธีศวสันโสภณ. หน้า 280.

<sup>3</sup> สำเนาอักษรีย์สุไลมาน ดูรายละเอียดในศูนย์วัฒนธรรมสถานเอกอัครราชทูตสาธารณรัฐอิสลามแห่งอิหร่านแห่งประเทศไทย. (2546). ความสัมพันธ์ อิหร่าน-ไทย ทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม. แปลโดย กิติมา อมรทัต; โรน่าน อรุณรังษี; และ อะลี อัสมอร์ญันนัตปูร์.

<sup>4</sup> กรมศิลปากร. (2525). บันทึกเรื่องสัมพันธ์ภาพระหว่างกรุงสยามกับนานาประเทศ ในศตวรรษที่ 17 เล่ม 4. แปลโดย สุภรณ์ ธีศวสันโสภณ. หน้า 200 - 210.

อาหรับ เปอร์เซีย อินเดียและกลุ่มชาวมุสลิมอินโด-อิหร่าน<sup>1</sup> พร้อมกับพระราชทานตำแหน่งเป็นออกพระศรีเนาวรัตน์<sup>2</sup> ให้กับชาวต่างชาติที่เข้าไปปกครองเมืองทั้งสอง จะเห็นได้ว่ากษัตริย์อยุธยาทรงพยายามปกครองเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรี รวมไปถึงเมืองท่าในเขตบริเวณอ่าวเบงกอลและทะเลฝั่งอันดามัน เพื่อคงผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจไว้ให้กับกรุงศรีอยุธยา

อย่างไรก็ตาม ในสมัยราชวงศ์บ้านพลูหลวง (พ.ศ. 2231 - 2310) เมืองมะริดและเมืองตะนาวศรีเริ่มลดความสำคัญในฐานะเมืองท่าของอยุธยาลง เนื่องด้วยปัจจัยหลายด้านเช่น ปัญหาการเมืองภายในที่สืบเนื่องมาจากในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชที่มีต่อกลุ่มชาติตะวันตก สงครามระหว่างพม่ากับสยามที่ยังคงมีอยู่ประปราย รวมไปถึงการค้าของชาติตะวันตกที่ประสบความสำเร็จในการขยายเครือข่ายการค้าในมหาสมุทรอินเดีย ส่งผลให้เมืองท่าของอยุธยาในเขตอ่าวเบงกอลรวมไปถึงเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรี ถูกลดความสำคัญต่ออยุธยาในฐานะเมืองท่าการค้าลงไปจนกระทั่งเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ใน พ.ศ. 2310

จากที่มาดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาความสัมพันธ์ของอยุธยาที่มีต่อเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรี ในประเด็นนโยบายของอยุธยาที่มีผลต่อเมืองมะริดและตะนาวศรีตั้งแต่สถาปนากรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ. 1893 ถึงเหตุการณ์เสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 1 พ.ศ. 2112 และประเด็นความสำคัญของเมืองท่าการค้าบริเวณชายฝั่งทะเลด้านตะวันตกในช่วง พ.ศ. 2133 - 2310 โดยพิจารณาถึงความสำคัญในฐานะเมืองท่าการค้า อันมีผลต่อความสัมพันธ์ของอยุธยาต่อเมืองมะริดและตะนาวศรี อีกทั้งยังพิจารณาถึงการดำเนินนโยบายของอยุธยาในแต่ละรัชสมัยที่มีผลต่อการปกครองเมืองมะริดและตะนาวศรีอีกด้วย

<sup>1</sup> “มุสลิมอินโด-อิหร่าน” (Indo – Iranian Muslims) คือมุสลิมกลุ่มเชื้อชาติ อิหร่าน-อินเดีย รวมถึงพวกเลือดผสมระหว่างเชื้อชาติอิหร่าน กับ อินเดีย แต่การสืบหาเชื้อสายของบุคคลเชื้อชาติเหล่านี้เป็นเรื่องที่ยากต่อการได้ข้อสรุป เนื่องจากชาวอิหร่านประกอบไปด้วยคนหลายเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ที่มีการผสมกลมกลืนกันอยู่ในระดับหนึ่ง เช่นเดียวกับมุสลิมในอินเดีย ส่วนใหญ่เป็นพวกเลือดผสมระหว่างชนพื้นเมืองกับมุสลิมจากอาหรับ ตุรกี และ อิหร่าน ดูรายละเอียด จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์. (เม.ย.-มิ.ย.2544). บทบาทของมุสลิมอินโด - อิหร่านที่มีต่อการค้าต่างประเทศในสมัยอยุธยาตอนปลาย. *โลกประวัติศาสตร์*. 7(2): 30-36.

<sup>2</sup> ขุนนางตำแหน่งนี้มีอยู่ในทำเนียบขุนนางกรมท่าขวา ซึ่งเป็นกรมที่ขึ้นอยู่กับกรมพระคลัง มีหน้าที่ดูแลการค้า/การทูตกับในกลุ่มชาวต่างชาติที่เข้ามาจากภูมิภาคฝั่งตะวันตกของสยามที่เรียกว่า “แขก” เช่น เปอร์เซีย อาหรับ อินเดีย มลายู ชาว จาม พ่อค้าชาวต่างชาติ บางคนเข้ามาบรรพชากรในกรมท่าขวา ตัวอย่างเช่น ตำแหน่งพระศรีเนาวรัตน์ พระจุลาราชมนตรี ขุนราชเศรษฐี หลวงศรีวรขาน หลวงศรียศ ดูรายละเอียด จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์. (2544). *ขุนนางกรมท่าขวา: การศึกษาบทบาทและหน้าที่ในสมัยอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2153-2435*. หน้า 71.

## 1.1 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาความสัมพันธ์ทางการค้าของอยุธยากับเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรี พ.ศ. 2133 - 2310 ยังไม่พบงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวดังกล่าวโดยตรง แต่มีงานวิจัยบางเรื่องที่สามารถนำข้อมูลมาเชื่อมโยงและใช้ประกอบในการทำวิจัยในประเด็นการทำการค้ากับชาวต่างชาติและประเด็นเรื่องการปกครองเมืองท่าในสมัยอยุธยาได้เป็นอย่างดี

จุมพฏ ชาลิตานนท์. (2530). **การค้าส่งออกของอยุธยาระหว่าง พ.ศ. 2150 – 2310**. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร. ผู้เขียนวิเคราะห์และกล่าวถึงการค้าส่งออกของป่าที่เปลี่ยนแปลงไปในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2150 – 2310 ซึ่งเป็นช่วงที่บริษัทอินเดียตะวันออกของฮอลันดา อังกฤษ และฝรั่งเศส เข้ามาทำการค้าในอยุธยา และวิเคราะห์ถึงบทบาทบริษัทอินเดียตะวันออกของฮอลันดา อังกฤษ และฝรั่งเศส ที่เข้ามาทำการค้าในอยุธยาทางด้านหัวเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรี ผู้วิจัยจึงสามารถนำข้อมูลดังกล่าวมาวิเคราะห์สถานการณ์ในเรื่องการค้าส่งออกและการค้ากับชาวต่างชาติในสมัยอยุธยา

บุศราคม ช่างชัย. (2533). **การค้าของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษในกรุงศรีอยุธยาระหว่าง ค.ศ. 1612 - 1688**. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้). นครปฐม: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. ถ่ายเอกสาร. ผู้เขียนศึกษาสภาพการค้าของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษในกรุงศรีอยุธยาโดยแบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ช่วงคือ ช่วงแรกพ.ศ. 2155 - 2166 ตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม (พ.ศ. 2153 - 2171) และช่วงหลัง พ.ศ. 2204 - 2231 ตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. 2199 - 2231) ทั้งยังได้วิเคราะห์วิธีการดำเนินการค้าของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษทั้งสองสมัย แสดงให้เห็นถึง วิธีการดำเนินการค้าของผู้แทนการค้าของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ และพ่อค้าอังกฤษที่เข้ามาแข่งขันกับชาวฮอลันดาในกรุงศรีอยุธยา มีการตั้งสถานีการค้าที่เมืองมะริดและเมืองตะนาวศรี ทำให้บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษสามารถทำการค้ากับกรุงศรีอยุธยาได้ง่ายขึ้น ทว่าในช่วงหลัง พ.ศ. 2204 - 2231 หรือปลายสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ได้เกิดปัญหาการเมืองภายในจึงกลายเป็นปัญหาและอุปสรรคในการติดต่อค้าขายระหว่างสยามกับบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษในเวลาต่อมา ผู้วิจัยจึงนำข้อมูลดังกล่าวมาเป็นการวิเคราะห์บทบาทของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษในการดำเนินกิจการค้า ณ เมืองมะริดและตะนาวศรี

จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์. (2544). **บทบาทและหน้าที่ของขุนนางกรมท่าชาวในสมัยอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2153 - 2435)**. วิทยานิพนธ์ อ.ด. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร. ผู้เขียนศึกษาบทบาทของขุนนางกรมท่าชาวซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่มีหน้าที่ประกอบการค้าต่างประเทศ และการติดต่อกับกลุ่มชาวต่างชาติจากภูมิภาคฝั่ง

ตะวันตกของสยามโดยกลุ่มที่มีความสามารถในการบูรณาการและสร้างบทบาทอย่างต่อเนื่องมากที่สุด Ingram ท้าขวาคือ กลุ่มขุนนางมุสลิมเชื้อสายอินโด - อิหร่านสายตระกูล "เจกอะหมัด" บทบาทของขุนนางกรมท่าขวาคแต่ละสมัยนั้นเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงในกิจกรรมการค้าต่างประเทศ และกิจกรรมในการควบคุมชาวต่างชาติซึ่งมีการปรับเปลี่ยนไปตามพระราชโองการของกษัตริย์แต่ละรัชกาล ในสมัยราชวงศ์ปราสาททอง(พ.ศ. 2172 - 2231)ขุนนางกรมท่าขวามีบทบาทต่อการค้าของสยามอย่างกว้างขวาง ทั้งยังมีบทบาทในการควบคุมประชาคมมุสลิมและชาวต่างชาติบางกลุ่ม จึงเป็นขุนนางที่มีบทบาทและอิทธิพลสูงในราชสำนักอยุธยา จากข้อมูลดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยสามารถนำข้อมูลมาวิเคราะห์บทบาทของกลุ่มขุนนางมุสลิมที่มีต่อการดำเนินกิจกรรมการค้าต่างประเทศ และการควบคุมชาวต่างชาติที่มีผลประโยชน์ต่อเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรี

วรางคณา นิพัทธ์สุขกิจ. (2548). **กลุ่มคนที่สัมพันธ์กับการค้าในสังคมอยุธยา พ.ศ. 2172 - 2310**. วิทยานิพนธ์ อ.ด.(ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร. ผู้เขียนศึกษาสถานภาพการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มชาวต่างชาติที่มีความสัมพันธ์ทางการค้าและมีบทบาททางเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรี ซึ่งอยู่ภายใต้อิทธิพลราชสำนักอยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 2172 - 2310 หรือตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง (พ.ศ. 2172 - 2231) ไปจนกระทั่งสิ้นรัชกาลสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ (พ.ศ. 2301 - 2310) ผู้วิจัยจึงได้แนวทางจากงานวิจัยดังกล่าวมาวิเคราะห์สถานการณ์ในเรื่องการค้ากับชาวต่างชาติและบทบาทของชาวต่างชาติที่เดินทางเข้ามาในสมัยอยุธยาทางด้านหัวเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรี

นอกจากวิทยานิพนธ์แล้วยังมีบทความที่กล่าวถึงการศึกษาความสัมพันธ์ทางการค้าของอยุธยา กับเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรี ในช่วง พ.ศ. 2133 - 2310 ได้แก่

วสิน ปัญญาวุฒตระกูล. (2539). เมืองมะริดและตะนาวศรีในราชอาณาจักรอยุธยาเมืองท่าและศูนย์กลางทางการค้าพ.ศ. 2127 - 2231. ใน **เอกสารสัมมนาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือตอนล่าง**. พิษณุโลก: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร. ผู้เขียนอธิบายที่มา พัฒนาการภายในเมืองมะริดและตะนาวศรีตั้งแต่ พ.ศ. 2127 - 2231 โดยมีฐานะเป็นเมืองท่าทางตะวันตกของอยุธยา ส่งผลประโยชน์ทางการค้าให้กับชาวต่างชาติที่เดินทางเข้ามาทำการค้าในกรุงศรีอยุธยา

Sunait Chutinatharanon. (1998). Mergui and Tenasserim as Leading Port Cities in the Context of Autonomous History. In *Port Cities and Trade in Western Southeast Asia*. Bangkok: the Institute of Asian Studies (IAS), Chulalongkorn University. ถ่ายเอกสาร. สุเนตรให้คำอธิบายถึงมะริดและตะนาวศรีว่าเป็นเมืองที่มีประวัติศาสตร์ของตนเอง (Autonomous History) โดยสุเนตรอธิบายว่าส่วนใหญ่แล้วนักประวัติศาสตร์ผู้ศึกษาเรื่องนี้มีแต่ไม่ทำให้มุมมองต่อการศึกษิตตาม

แนวคิดการศึกษาประวัติศาสตร์ตามศูนย์กลางอำนาจ (Centralist Historical Ideology) สุเนตรใช้หลักฐานประกอบมุมมองต่างๆ เช่น พัฒนาการของมะริดและตะนาวศรีก็ทั้งยังใช้หลักฐานจากฝั่งพม่าในการสืบย้อนเรื่องราวของแคว้นตะนาวศรีและมะริดว่าเคยมีอาณาจักรและประวัติศาสตร์เป็นของตนเองซึ่งผู้วิจัยถือว่าเป็นการศึกษาที่สามารถนำข้อมูลมาใช้ในงานวิจัยนี้ได้

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังที่กล่าวมานี้จะมีเอกสารที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับผู้วิจัยคือบทความของสุเนตร ชุตินธรานนท์ ซึ่งการศึกษาของผู้วิจัยจะต่างจากบทความของสุเนตรคือผู้วิจัยมุ่งเน้นและให้ความสำคัญไปที่อาณาจักรอยุธยาในเรื่องการค้าชายฝั่งทะเลทางด้านตะวันตก โดยมีเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรีเป็นเมืองท่าสำคัญและมีความสัมพันธ์โดยตรงกับกรุงศรีอยุธยา และอีกบทความหนึ่งคือบทความของวศิน ปัญญาอรุณตระกูล ซึ่งงานของวศินจะเป็นงานที่เน้นไปในความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างอยุธยากับเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรี ในช่วงเวลา พ.ศ. 2133 – 2310 และผู้วิจัยมีความประสงค์ต้องการต่อยอดองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์อยุธยา ในด้านความสัมพันธ์กับเมืองท่าทางด้านตะวันตกอย่างเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรีในด้านการค้าเป็นหลัก

## 1.2 จุดมุ่งหมายของการศึกษาวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะความสัมพันธ์ของอยุธยากับเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรีตั้งแต่ พ.ศ. 1893 - 2310
2. เพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อความสัมพันธ์ทางการค้าของอยุธยากับเมืองมะริดและตะนาวศรีตั้งแต่ พ.ศ. 2133 - 2310

## 1.3 ความสำคัญของการศึกษาวิจัย

1. ทำให้เข้าใจลักษณะความสัมพันธ์ของอยุธยากับเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรีตั้งแต่ พ.ศ. 1893 - 2310
2. ทำให้เข้าใจปัจจัยที่ส่งผลต่อความสัมพันธ์ทางการค้าของอยุธยากับเมืองมะริดและตะนาวศรีตั้งแต่ พ.ศ. 2133 - 2310

#### 1.4 ขอบเขตของการศึกษาวิจัย

การวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ทางการค้าของอยุธยากับเมืองมะริด และเมืองตะนาวศรี ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตระยะเวลาทำการศึกษาไว้ระหว่าง พ.ศ. 1893 – 2310 โดยเริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 1893 ซึ่งเป็นปีที่มีการสถาปนาอาณาจักรอยุธยาขึ้น ทำให้อยุธยาเริ่มมีนโยบายต่อเมืองมะริดและตะนาวศรี ต่อมาเมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชขึ้นครองราชย์ใน พ.ศ. 2133 เป็นผลให้มีการเทครัวเข้ามาขึ้นตรงกับอยุธยา รวมไปถึงเมืองมะริดและตะนาวศรี ทำให้บทบาทของเมืองมะริดและตะนาวศรีเป็นเมืองในฐานะเมืองทำการค้าสำคัญทางชายฝั่งทะเลตะวันตก และตกภายใต้การปกครองของอยุธยาโดยตรง และได้ศึกษาจนถึง พ.ศ. 2310 ซึ่งเป็นปีที่เสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งช่วงระยะเวลาศึกษาเป็น 3 ช่วงเวลาสำคัญดังนี้

1. ความสัมพันธ์สมัยอยุธยาตอนต้นตั้งแต่ พ.ศ. 1893 - 2112 เป็นช่วงเวลาที่อยุธยาสถาปนาขึ้นและเข้ามามีอำนาจต่อเมืองมะริดและตะนาวศรี ในฐานะเมืองประเทศราชและเมืองท่าชายฝั่งทะเลด้านตะวันตกสำคัญของอยุธยา อีกทั้งเป็นเมืองที่มีจุดยุทธศาสตร์สำคัญที่ทำให้อยุธยาต้องทำสงครามกับพม่าจนต้องเสียกรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ. 2112

2. ความสัมพันธ์สมัยอยุธยาตอนกลางตั้งแต่ พ.ศ. 2133 - 2231 เป็นช่วงเวลาที่ความสัมพันธ์ระหว่างดินแดนทั้งสองคือมะริดและตะนาวศรีตกเป็นหัวเมืองภายใต้การปกครองของอยุธยาอีกครั้ง ทั้งยังเป็นการขยายตัวเพื่อผลทางด้านการค้าทางด้านตะวันตกเป็นสำคัญ

3. ความสัมพันธ์สมัยอยุธยาตอนปลายตั้งแต่ พ.ศ. 2231 - 2310 อันเป็นปีที่ราชวงศ์บ้านพลูหลวงปกครองอยุธยา เป็นผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยมีปัจจัยภายในคือนโยบายของระบบการบริหารราชการแผ่นดินของอยุธยาในสมัยราชวงศ์บ้านพลูหลวงที่ลดความสัมพันธ์กับชาวตะวันตก และปัจจัยภายนอกคือการที่ชาติตะวันตกที่ในอยุธยาหันไปทำการค้าในปลายแหลมมลายูมากขึ้น จากปัจจัยดังกล่าวนี้ส่งผลกระทบให้การค้าชาวตะวันตกกับกรุงศรีอยุธยาลดลง และยังส่งผลกระทบมายังเมืองมะริดและตะนาวศรีด้วย ซึ่งผลกระทบนี้มีผลต่อมาเรื่อย ๆ จนกรุงศรีอยุธยาสิ้นสุดลงใน พ.ศ. 2310

#### 1.5 วิธีการศึกษาค้นคว้า

ในการศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างอยุธยากับเมืองมะริดและตะนาวศรีนี้เป็นการวิจัยที่ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ โดยค้นคว้าจากเอกสารชั้นต้น (Primary Sources) คือ เอกสารร่วมสมัยของอยุธยา รวมไปถึงเอกสารเอกสารต่างชาติที่รับได้รับการแปลให้เป็นภาษาไทยเช่น จดหมายเหตุของลาลูแบร์, บันทึกของวันวลิต, สำเนาภักษัตริย์สุไลมาน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีเอกสาร

ชั้นรอง (Secondary Sources) ได้แก่ งานวิจัยต่างๆ หนังสือ บทความ วิทยานิพนธ์ ที่มีความเกี่ยวข้องกับงานเขียนทางประวัติศาสตร์ที่มีการวิเคราะห์เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับอยุธยา เพื่อใช้ในการประกอบการศึกษาในงานวิจัยนี้แล้วนำเสนอข้อมูลเหล่านี้ โดยใช้การอธิบายเป็นลักษณะพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description)

## 1.6 แหล่งข้อมูล

1. สำนักหอสมุดแห่งชาติ ท่าวาสุกรี กรุงเทพฯ
2. ห้อง ศ.ขจร สุขพานิช สำนักหอสมุดกลางมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
3. สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระและพระราชวังสนามจันทร์
4. สำนักงานวิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
5. ห้องสมุดสยามสมาคม ในพระบรมราชูปถัมภ์
6. สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยรามคำแหง
7. ห้องสมุดคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
8. สำนักหอสมุดปรีดี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
9. ศูนย์พม่าศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร
10. สถาบันอยุธยาศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

## บทที่ 2

### ความสัมพันธ์ทางการค้าของอยุธยากับเมืองมะริดและตะนาวศรี

เมืองมะริด (Mergui) และเมืองตะนาวศรี (Tenasserim) เป็นเมืองทางด้านตะวันตกที่สำคัญของกรุงศรีอยุธยา เนื่องด้วยสภาพภูมิศาสตร์ของมะริดและตะนาวศรี ทำให้ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 เกิดพัฒนาการความเจริญทางเศรษฐกิจ จนกลายเป็นแหล่งค้าขายสำคัญในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สภาพภูมิศาสตร์ยังเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญทางประวัติศาสตร์ที่จะมีส่วนเกี่ยวข้องกับอาณาจักรในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หลายแห่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมืองท่านานาชาติอย่างอยุธยา เพราะเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรีสามารถติดต่อกับเมืองเบงกอลและเมืองแถบชายฝั่งโคโรแมนเดลได้อย่างสะดวก ดังนั้นอยุธยาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 – 24 จึงพยายามครอบครองเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรี เพื่อใช้เป็นเมืองท่าการค้าทางด้านตะวันตกของสยาม โดยในบทนี้จะเน้นถึงลักษณะการค้าของอยุธยาทั้งรูปแบบการค้า เส้นทางการค้า สินค้า พ่อค้าต่างชาติ และเมืองการค้าทางตะวันตกของอยุธยาคือเมืองมะริดและตะนาวศรี

#### 2.1 เมืองมะริดและตะนาวศรี : เมืองการค้าทางตะวันตกของอยุธยา

สุนทร ชุตินทรานนท์ ได้เสนอในบทความที่ชื่อว่า Mergui and Tenasserim as Leading Port Cities in the Context of Autonomous History ว่า มะริดและตะนาวศรีต่างก็มีประวัติศาสตร์เป็นของตัวเอง<sup>1</sup> ถึงแม้หลักฐานทางประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่จะไม่สามารถสืบเรื่องราวที่แท้จริงของมะริดและตะนาวศรีได้ เพราะหลักฐานของมะริดและตะนาวศรีก่อนการมาถึงของยุคแห่งการค้าของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น หากไม่ปรากฏในพงศาวดารของไทยและพม่าซึ่งเป็นส่วนน้อย ก็หาได้ยากที่จะปรากฏแตกต่างออกไป แม้แต่อาณาจักรสำคัญอย่างอยุธยาเองก็หาหลักฐานที่เชื่อถือได้ยากในช่วงเริ่มก่อตั้งกรุงศรีอยุธยา อย่างไรก็ตามก็ยังคงมีหลักฐานการปรากฏตัวตนในทางประวัติศาสตร์ของมะริดและตะนาวศรีก่อนจะมีความสัมพันธ์ทางการค้าเต็มรูปแบบในฐานะเมืองท่าที่สำคัญของอาณาจักรอยุธยาเช่นกัน ซึ่งสิ่งนี้เองที่อาจจะกล่าวได้ว่า มะริดและตะนาวศรีมีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของตนเอง

<sup>1</sup> Sunait Chutintaranon. (1998). Mergui and Tenasserim as Leading Port Cities in the Context of Autonomous History. In *Port Cities and Trade in Western Southeast Asia*. p. 104.

เมืองมะริดและตะนาวศรีอาจเรียกรวมกันว่า เมืองตะนาวศรี เพราะมะริดเป็นเกาะที่อยู่ปากแม่น้ำตะนาวศรีด้วยเหตุที่เมืองทั้งสองนี้อยู่ติดกัน การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในเมืองมะริดย่อมกระทบต่อเมืองตะนาวศรี อีกทั้งเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นที่เมืองตะนาวศรีย่อมส่งผลกระทบต่อเมืองมะริด เพราะเมืองมะริดกับตะนาวศรีเป็นเมืองที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน โดยเมืองมะริดตั้งอยู่ปากแม่น้ำตะนาวศรี เป็นเมืองท่าสำคัญของเรือสินค้าที่จะเข้าสู่เมืองตะนาวศรี

ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ของเมืองตะนาวศรีนั้นเริ่มขึ้นตั้งแต่สมัยใดใครเป็นผู้ก่อตั้งนั้นมิอาจหาหลักฐานได้ชัดเจนได้ สุเนตร ชุตินธรานนท์ ยังได้อธิบายในบทความที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของ 2 เมืองนี้ โดยอาศัยหลักฐานทั้งจากภายในและภายนอกเมืองตะนาวศรีมาเป็นตัววิเคราะห์ ซึ่งสุเนตรอธิบายถึงหลักฐานที่มาของชาวโปรตุเกสและชาวอิตาเลียนที่ได้เดินทางมายังดินแดนดังกล่าวว่า “แคว้นตะนาวศรี (รวมทั้งมะริด) ได้ตกอยู่ภายใต้การครอบครองของอาณาจักรอยุธยามาตั้งแต่มก่อนที่โปรตุเกสจะยึดครองมะละกาแล้ว และเป็นเรื่องยากที่จะกล่าวถึงสถานะก่อนหน้าของดินแดนดังกล่าว”<sup>1</sup>

ส่วนชื่อของตะนาวศรี (Tenasserim) หรือ thanatari มีที่มาจากสองคำคือ Tanah กับ Sri ซึ่งทั้งสองคำ เป็นคำในภาษามลายู โดยรวมแล้วตะนาวศรีจึงมีความหมายว่า ดินแดน (Tanah) แห่งความสวยงามบริบูรณ์ (Sri)<sup>2</sup> โดยที่ดินแดนดังกล่าวเป็นที่อยู่ของคนหลากหลายเชื้อชาติ ไม่ว่าจะเป็นมอญ กะเหรี่ยง ที่มีทั้งกะเหรี่ยงแดง กะเหรี่ยงขาว ชนเผ่าน้อยใหญ่เช่นพะโอ หรือแม้แต่ชาวสยามและชาวพม่า<sup>3</sup>

ก่อน พ.ศ. 735<sup>4</sup> ก็เคยมีการกล่าวถึงดินแดนตะนาวศรีมาแล้วเช่นกัน เพราะใน พ.ศ. 674 มีการกล่าวถึงดินแดนดังกล่าวในบันทึกเดินทางจากอาณาจักรโรมันไปยังประเทศจีนว่าเป็นทางลัดในการข้ามคาบสมุทรมาเลย์ ทำให้คณะเดินทางสามารถเดินทางได้รวดเร็วขึ้น ตะนาวศรีได้รับการเอ่ยถึง

<sup>1</sup> Ibid. p. 109.

<sup>2</sup> Kyan Din. (1917). *The History of Tenasserim and Mergui*. p. 254.

<sup>3</sup> Harnam Singh; & Jatswan Singh. (1992). *The Origins of British Burma : Arakan and Tenasserim 1826 - 1952*. p. 4.

<sup>4</sup> นักประวัติศาสตร์พยายามที่จะสืบหาร่องรอยทางประวัติศาสตร์ของดินแดนดังกล่าวเช่นหม่องทินอ่อง (Mong Tin Ong) ที่ค้นคว้าได้ว่า แคว้นตะนาวศรีเคยมีอาณาจักรเป็นของตนเองคืออาณาจักรตะนาวศรี (Tenasserim Kingdom) ที่สามารถสืบย้อนไปได้ถึงพระเจ้ามหิขราช (Bahika Raja) ผู้ได้รับการสนับสนุนจากอาณาจักรอากันให้เข้าต่อสู้กับกษัตริย์สยาม จนได้ปกครองดินแดนดังกล่าวในราว พ.ศ. 735 ดูในหม่องทินอ่อง. (2551). *ประวัติศาสตร์พม่า*. แปลโดย เพ็ชรี สุมิตร. หน้า 51.

เมื่อตกเป็นรัฐในอารักขาของอาณาจักรฟูนัน (Funan Kingdom) ในราวพุทธศตวรรษที่ 5 เนื่องด้วยดินแดนดังกล่าวเป็นจุดยุทธศาสตร์ ต่อมาหลักฐานอย่างจารึกภาษาบาลี “อลองสินธุ (Aluangshithu)” ได้บันทึกเรื่องราวของการก่อกบฏของตะนาวศรีจนอาณาจักรฟูนันต้องยกทัพมากำราบ นั่นทำให้ทราบได้ว่าแคว้นตะนาวศรีถูกปกครองโดยอาณาจักรฟูนันมาตั้งแต่ช่วงเวลาดังกล่าวแล้ว<sup>1</sup>

### 2.1.1 ภูมิศาสตร์ของเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรี

ในปัจจุบันเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรีอยู่ภายใต้การปกครองของสหภาพเมียนมา รวม 3 เขตปกครองด้วยกันคือ เมืองมะริด เมืองทะวาย และเมืองตะนาวศรี โดยมีเนื้อที่ประมาณ 43,328<sup>2</sup> ตารางกิโลเมตร และมีหมู่เกาะมากถึง 48 เกาะ<sup>3</sup> ภูมิศาสตร์ของดินแดนแถบนี้ นับว่าเป็นปัจจัยหนึ่งส่งเสริมความสำคัญทางการค้าของเมืองเหล่านี้มาโดยตลอด

#### ตะนาวศรี

ตะนาวศรีหรือในชื่อเก่าคือตะนาว (Tanao) ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำตะนาวศรี มีอาณาเขตติดต่อกับหลากหลายคือทางเหนือติดต่อกับอาณาเขตของดินแดนมอญ ทางใต้ติดกับแม่น้ำกระและเกาะสองทางตะวันตกติดทะเลอันดามัน และทางตะวันออกมีอาณาเขตติดต่อกับสยามทางเทือกเขาตะนาวศรี วรณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยาสันนิษฐานว่าชาวสยามเป็นผู้สร้างเมืองดังกล่าวขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1916 จดหมายเหตุจีนโบราณเรียกว่าเมืองเตียนซุน<sup>4</sup> เมืองตะนาวศรีในอดีตคือศูนย์กลางทางการค้าที่สำคัญ จึงไม่เป็นการแปลกที่การยึดครองเมืองตะนาวศรีและผลประโยชน์ที่ได้รับจะทำให้ตะนาวศรีกลายเป็นสาเหตุหนึ่งของสงครามไทยกับพม่า นับตั้งแต่ครั้งโบราณเป็นต้นมา โดยที่เมืองตะนาวศรีเป็นเมืองสำคัญ โดยเฉพาะในสมัยปลายพุทธศตวรรษที่ 23 ได้มีบันทึกของลาลูแบร์ชาวฝรั่งเศสกล่าวถึงเมืองตะนาวศรีไว้ว่า “เมืองตะนาวศรีเป็นเมืองที่ใหญ่มาก และมีผู้คนแน่นหนา พิศวระห์ดูจะเป็นเมืองสำคัญมาแต่ก่อนๆ เพราะมีกำแพงก่อด้วยอิฐล้อมรอบ”<sup>5</sup> จากบันทึกของลาลูแบร์จะเห็นได้ว่าเมืองตะนาวศรีเป็นเมืองที่มีความสำคัญในด้านการค้าในสมัยปลายพุทธศตวรรษที่ 20

<sup>1</sup> Harnam Singh; & Jatswan Singh. (1992). op. cit. p.14.

<sup>2</sup> มนต์ชัย ฝ่องศิริ; มณีมัย ทองอยู่; และ เยาวลักษณ์ อภิชิตวัลลภ. (2557, พฤษภาคม-สิงหาคม). ไทยพลัดถิ่นในตะนาวศรี : การดำรงชีพของ “ผู้เลือกที่จะอยู่” อย่างคนพลัดถิ่น. วารสารลุ่มน้ำโขง. 10 (2): 90.

<sup>3</sup> วศิน ปัญญาบุตรตระกูล. (2539). เมืองมะริดและตะนาวศรีในราชอาณาจักรอยุธยาเมืองท่าและศูนย์กลางทางการค้า พ.ศ. 2127 – 2231. ใน เอกสารสัมมนาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือตอนล่าง. หน้า 109.

<sup>4</sup> ราชบัณฑิตยสถาน. (2553). กฎหมายตราสามดวง : พระทำนูน. หน้า 198 - 199.

<sup>5</sup> ชีมอง เดอลาลูแบร์. (2557). จดหมายเหตุลาลูแบร์ ราชอาณาจักรสยาม. หน้า 40.

## เมืองมะริด

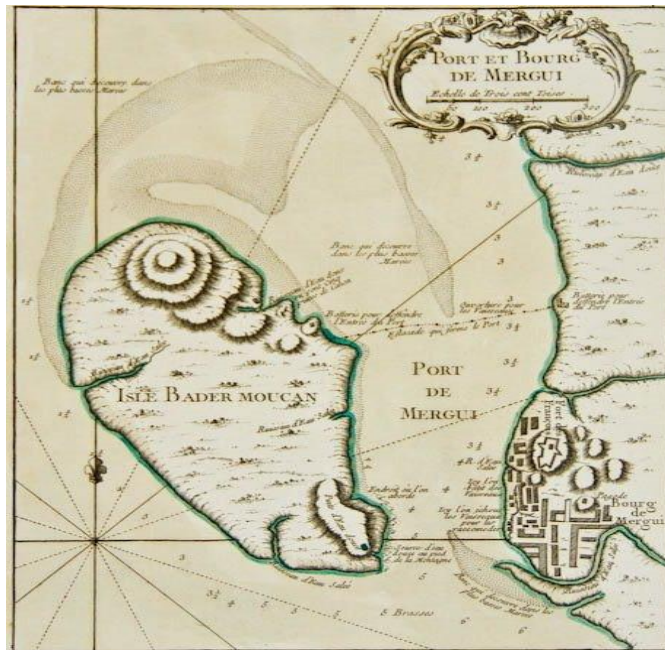
เมืองมะริดเป็นเมืองท่าขนาดใหญ่ที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งในอ่าวเบงกอล มะริดถือเป็นเมืองท่าที่อยู่ภายใต้การปกครองในเขตของตะนาวศรีมาแต่ครั้งโบราณ เมืองมะริดมีชื่อเรียกเป็นภาษาพม่าว่า มายะ (Myeik) มีลักษณะเป็นเกาะตั้งอยู่บริเวณปากแม่น้ำตะนาวศรี<sup>1</sup> ด้วยภูมิศาสตร์ของเมืองมะริดทำให้เมืองมะริดเป็นเมืองท่าที่เรือสินค้าของเหล่าพ่อค้าที่เดินทางไกลมาจากอินเดียหรือทางด้านฝั่งยุโรปที่เดินทางมุ่งไปยังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สามารถพักจอดเรือสินค้าก่อนจะนำสินค้าเข้าไปยังเมืองตะนาวศรีด้วยความที่เมืองมะริดเป็นเมืองท่านานาชาติที่มีทั้งทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และงดงาม อีกทั้งยังเป็นสถานที่พักการเดินเรือของเหล่าพ่อค้าด้วย ด้วยเหตุนี้เองชาวต่างชาติที่เข้ามาค้าขายสินค้าเข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นจำนวนมากได้ทำให้เมืองมะริดและเมืองตะนาวศรีมีความเป็นสังคมที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ และขยายตัวเป็นเมืองท่าขนาดใหญ่ของกรุงศรีอยุธยาในเวลาต่อมา<sup>2</sup>

กล่าวโดยสรุปคือ มะริดเป็นเกาะอยู่ในเมืองตะนาวศรี เมืองทั้งสองถือว่าเป็นทางออกทะเลทางด้านตะวันตกที่สำคัญของกรุงศรีอยุธยาสภาพภูมิศาสตร์ของมะริดและตะนาวศรีมีผลต่อพัฒนาการของเมืองควบคู่ไปกับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ มะริดและตะนาวศรีมิใช่เพียงแต่จะเป็นแหล่งค้าขายสำคัญในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่ยังเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญทางประวัติศาสตร์ที่จะมีส่วนเกี่ยวข้องกับอาณาจักรในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หลายแห่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมืองทำนานาชาติอย่างอยุธยา เพราะมะริดและตะนาวศรีสามารถติดต่อกับเมืองเบงกอลและเมืองแถบชายฝั่งโคโรแมนเดลได้อย่างสะดวก<sup>3</sup> ดังนั้นหนึ่งในหลายหัวเมืองที่อยู่อยุธยาพยายามจะเข้าครอบครองและครอบครองได้สำเร็จนั้นคือ มะริดและตะนาวศรี จึงทำให้เมืองทั้งสองทวีความสำคัญขึ้นเรื่อยๆ เนื่องจากเมืองทั้งสองเป็นเมืองท่าการค้าที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของอยุธยา และเป็นประตูการค้าของอยุธยาสู่ตลาดการค้าทางด้านตะวันตก

<sup>1</sup> ราชบัณฑิตยสถาน. (2553). เล่มเดิม. หน้า 199.

<sup>2</sup> แหล่งเดิม. หน้า 204.

<sup>3</sup> วรางคณา นิพัทธ์สุขกิจ. (2548). กลุ่มคนที่สัมพันธ์กับการค้าในสังคมอยุธยา พ.ศ. 2172 - 2310.



ภาพประกอบ 3 Port et bourg de Mergui วาดโดย Jacques Nicolas Bellin. 1703 – 1772

ที่มา: ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2548). **อยุธยา: ประวัติศาสตร์และการเมือง**. หน้า 105.

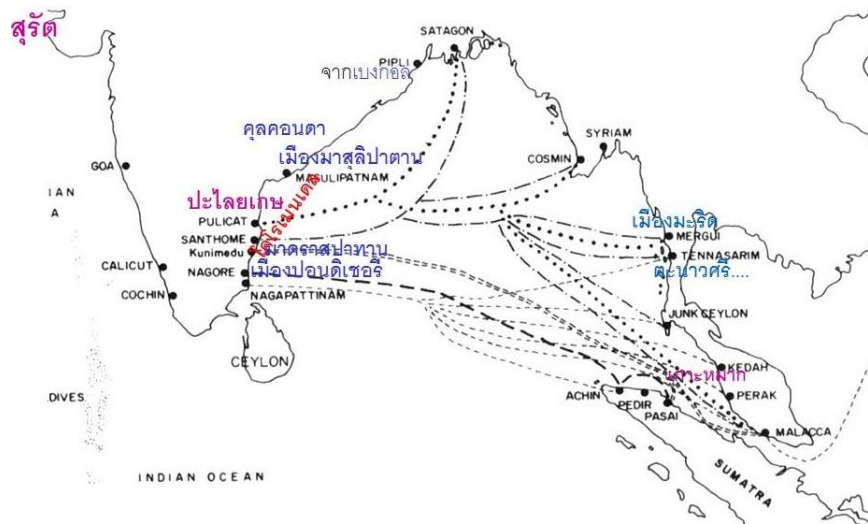
## 2.2 ลักษณะสำคัญทางการค้าของอยุธยา

กรุงศรีอยุธยาเป็นเมืองสำคัญทางการค้าแห่งหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพราะมีปัจจัยเหมาะสมด้านภูมิศาสตร์คือ อยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มมีแม่น้ำหลายสายไหลผ่าน และเชื่อมต่อกับหัวเมือง อีกทั้งยังอยู่ไม่ไกลจากอ่าวไทยทำให้มีพ่อค้าทั้งจากหัวเมืองใกล้เคียง และพ่อค้าต่างชาติเข้ามาติดต่อค้าขายอยู่อย่างต่อเนื่อง ทั้งพ่อค้าชาวเอเชียและชาวตะวันตก โดยทางราชสำนักอยุธยาติดต่อทำการค้ากับพ่อค้าเหล่านี้ด้วยระบบผูกขาดทางการค้าที่เรียกว่า พระคลังสินค้า ในหัวข้อนี้จะกล่าวถึงลักษณะสำคัญทางการค้าของอยุธยาทั้งในเรื่องเครือข่ายการค้า เส้นทางการค้า รูปแบบการค้าต่างประเทศ สินค้า และพ่อค้าต่างชาติ

### 2.2.1 เครือข่ายการค้าของอยุธยา สมัยพุทธศตวรรษที่ 22 – 23

เครือข่ายการค้าของกรุงศรีอยุธยาหมายถึง เมืองที่ทำการค้ากับราชอาณาจักรอยุธยาทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยมีเมืองสำคัญเป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงกิจกรรมการแลกเปลี่ยนทางการค้า ได้แก่ มะละกา ปัตตานี เมืองมะริดและตะนาวศรี รวมถึงเมืองท่าด้านชายทะเลตะวันออก ในฐานะเมืองที่เชื่อมโยงการค้าทางทะเล จากที่ตั้งของเมืองเหล่านี้ทำให้กรุงศรีอยุธยามีเครือข่ายทั้งทางปลาย

แหลมมลายู ด้านฝั่งตะวันออกของคาบสมุทรมลายู ด้านอ่าวเบงกอลหรือมหาสมุทรอินเดียและด้านทะเลจีน เพื่อเชื่อมโยงการค้าระหว่างกรุงศรีอยุธยา กับเมืองท่าและตลาดอื่นๆ เชื่อมโยงการค้าทั้งการค้าภายใน และการค้าข้ามภูมิภาค



ภาพประกอบ 4 เส้นทางการเดินเรือค้าขายข้ามจากอินเดียมายังสยามและแหลมมลายูในพุทธศตวรรษที่ 22 – 23

ที่มา : ประภัสสร โพธิศรีทอง. (2559). ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม เส้นทางการค้าและการท่องเที่ยวในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นสมุทร. (Power Point).

เมืองมะริดและเมืองตะนาวศรีเป็นเมืองท่าการค้าของกรุงศรีอยุธยาและเป็นทางออกทะเลด้านอ่าวเบงกอล ติดต่อกับเมืองเบงกอลและชายฝั่งโคโรเมนเดล ซึ่งตั้งอยู่บนชายฝั่งทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของอินเดีย สินค้าที่เข้ามาจากน่านน้ำด้านนี้ได้นำไปจำหน่ายในกรุงศรีอยุธยาและดินแดนตอนใน อีกทั้งยังส่งไปขายต่อที่จีนและญี่ปุ่นอีกด้วย โดยนำสินค้ามาจากเมืองท่าแคมเบย์<sup>1</sup> ในอินเดีย เช่น ทองแดง พรอท สีแดงย้อมผ้า ผ้าแดงไหม ผ้ากำมะหยี่ต่างๆ จากโมซา หมู่บ้าน ปะการัง น้ำกุหลาบ จากโมซาบรรจุในขวดทำด้วยทองแดงผสมดีบุก ต่อมาในพุทธศตวรรษที่ 22 - 23 สินค้าส่งผ่านและ

<sup>1</sup> กรมศิลปากร. (2528). 470 ปี แห่งมิตรสัมพันธ์ระหว่างไทยและโปรตุเกส. แปลโดย นันทนา ตันติเวส. หน้า 51.

สินค้านำเข้าที่สำคัญของเมืองมะริดและตะนาวศรีคือสินค้าผ้าฝ้ายเขียนลายและพิมพ์ลายจากอินเดีย<sup>1</sup> โดยมีพ่อค้าโปรตุเกส พ่อค้าบริษัทอินเดียตะวันออกของฮอลันดา พ่อค้าคาบูลพ่อค้าอินเดียตะวันออกของอังกฤษ พ่อค้าเอกชนชาวเดนมาร์ก ดัตช์ และอังกฤษ รวมทั้งพ่อค้าชาวไทย ฝรั่งเศส และพ่อค้าอินเดียจากเบงกอล ชายฝั่งโคโรเมนเดล และสุรัตเป็นผู้ดำเนินการ<sup>2</sup>

ส่วนเรือสินค้าที่เข้ามาเทียบท่าเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรีนั้น มีความต้องการสินค้าจีนและสินค้าของป่าของกรุงศรีอยุธยาเพื่อนำไปค้ายังอ่าวเบงกอล มะละกา และที่อื่น ๆ การค้าทางด้านนี้ทำให้มีพ่อค้าอินเดีย เปอร์เซีย และอาหรับจำนวนหนึ่งเข้ามายังกรุงศรีอยุธยา และบางพวกเข้ามาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 21 ด้วยความสำคัญด้านการค้าต่อกรุงศรีอยุธยาเช่นนี้ กรุงศรีอยุธยาจึงพยายามรักษามะริดและตะนาวศรีเอาไว้ แม้ว่าจะเสียแก่พม่าไปในสงครามเสียกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 2112 แต่สมเด็จพระนเรศวรก็ยังทรงให้ยึดคืนกลับมาเพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจการค้าของกรุงศรีอยุธยา โดยอาศัยการค้าทางทะเลด้านอ่าวเบงกอลเป็นสำคัญ

## 2.2.2 เส้นทางการค้าสำคัญของอยุธยาด้านตะวันตก

อาณาจักรอยุธยามีการคมนาคมขนส่งอันนับว่าสะดวกที่สุดในยุคนั้น นั่นคือการคมนาคมทางน้ำ ในกรุงศรีอยุธยามีแม่น้ำคูคลองมากมาย ซึ่งบันทึกของชาวต่างชาติกล่าวไว้ว่ามีเรือจำนวนมาก เข้ามาทำการค้าขายกับอาณาจักรและในสมัยต่าง ๆ ได้มีการบูรณะหรือขุดคลองเพิ่มเติมเพื่อความสะดวกในการสัญจร เช่น สมัยสมเด็จพระเจ้าเสือ (พ.ศ. 2246 - 2252) ทรงเห็นว่าเส้นทางคลองมหาชัยช่วงคลองโคกขามนั้นคดเคี้ยวมาก จึงโปรดฯ ให้ขุดคลองให้ตรงโดยเริ่มขุดเมื่อ พ.ศ. 2248 แต่ยังไม่ทันเสร็จก็เสด็จสวรรคตเสียก่อน จนกระทั่ง พ.ศ. 2264 สมเด็จพระเจ้าทำยสระโปรดให้พระราชสงครามเป็นแม่กองอำนวยการขุดคลองโคกขามต่อ<sup>3</sup> ประโยชน์จากการขุดคลองในครั้งนี้คือช่วยให้เรือล่องไปมาจากกรุงศรีอยุธยาให้ได้ง่ายขึ้น และเกิดประโยชน์ต่อการค้าภายในและการติดต่อกับเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกรวมทั้งยังเป็นการขยายเศรษฐกิจเมืองปากแม่น้ำต่าง ๆ อีกด้วย

การเดินทางจากเมืองมะริดและตะนาวศรีซึ่งอยู่ทางชายฝั่งทะเลด้านตะวันตกของอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา จึงเป็นจุดเริ่มต้นจุดแรกของเส้นทางข้ามดินแดนจากฝั่งทะเลตะวันตกสู่กรุงศรีอยุธยา เมืองมะริดและตะนาวศรีจึงมีบทบาทในฐานะเป็นศูนย์กลางทางการค้าบนเส้นทางด่านสิงขรด้าน

<sup>1</sup> วิจารณ์ นิตพัทธ์สุขกิจ. (2548). **กลุ่มคนที่สัมพันธ์กับการค้าในสังคมอยุธยา พ.ศ. 2172 - 2310.** หน้า 78.

<sup>2</sup> แหล่งเดิม. หน้า 79.

<sup>3</sup> Richard D. Cushman. (2006). **The Royal Chronicles of Ayutthaya.** pp. 394, 405.

ตะวันตกของอยุธยา ที่มีความสำคัญในฐานะที่เส้นทางการค้าทางด้านตะวันตกเข้าถึงกรุงศรีอยุธยาได้อย่างสะดวก

การเดินทางเริ่มต้นจากเมืองมะริดและตะนาวศรีที่อยู่ทางฝั่งทะเลด้านตะวันตกมายังกรุงศรีอยุธยา มีหลากหลายเส้นทาง ทั้งทางบกและทางน้ำ จากข้อมูลนักสำรวจชาวต่างชาติในสมัยรัชกาลที่ 5 เส้นทางหลักที่นักเดินทางผ่านและสัญจรมากที่สุดมีทั้งหมด 5 สายได้แก่<sup>1</sup>



ภาพประกอบ 5 เส้นทางข้ามสมุทรจากฝั่งตะวันตกไปยังฝั่งตะวันออก

ที่มา : สุตารา สุจฉายา, บรรณาธิการ. (2547). **เพชรบุรี**. หน้า 11.

**เส้นทางที่ 1** จากมะริดเดินทางไปทางเหนือขึ้นไปตะนาวศรีทางเดินถึง เจดิงกาหรือท่าพริก ตั้งอยู่ทางคลองสารวา (Sarawa) และจากที่ตรงนั้นซึ่งเหนือสันปันน้ำ เข้าไปยังที่ลุ่มแม่น้ำพริบพรี (MenamPhipri) ทางตะวันออกเฉียงเหนือลงไปยังเมืองเพชรบุรี

<sup>1</sup> กรมศิลปากร. (2532). **รวมเรื่องแปลหนังสือและเอกสารทางประวัติศาสตร์ ชุดที่ 1**. หน้า 165 - 169.

**เส้นทางที่ 2** จากท่าพริกลงไปทางใต้ไปยังที่ลุ่มของคลองปราน ตรงไปยังชายฝั่งเมืองปราน (คือเมืองปราณบุรี)

**เส้นทางที่ 3** จากท่าพริก ไปยังที่ต่าง ๆ ที่เรียกกันต่าง ๆ ว่า คิว (Queel), คูอิ (Couil) และ กุย (Kiu) ซึ่งสันนิษฐานว่าอยู่บนฝั่งแม่น้ำพริบลิ หรือเพชรบุรี

**เส้นทางที่ 4** เดินทางบกจากมะริดข้ามไปยังแม่น้ำตะนาวศรีที่ท่าพริก และไปยังสถานที่ที่เรียกว่า ชะอำบนชายฝั่งทะเล

**เส้นทางที่ 5** ทางด้านใต้ข้ามช่องเขาต่าง ๆ ของเขาโมน (Kao Moun) ที่ละติจูด 11 องศา 49 ลิปดา ที่เขตแดนของสยามตรงนั้นแคบลงไป 15 ไมล์ ใกล้ภูเขาหลายลูกแถบทะเลของอ่าว เส้นทางนี้ตรงไปยังหุบเขาตะนาวศรี และคลองทินควน (Klong Tin Kuan) ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ และลงไปยังบางนางรมที่ 11 องศา 50 ลิปดา มีอ่าวจอดเรือที่ต่ออยู่ตรงนั้นภายในเกาะเหลียว และเกาะหลัก

ส่วน วรจกณานิพัทธ์สุขกิจ ได้บรรยายเส้นทางการเดินทางน้ำ 2 เส้นทาง และเส้นทางบก 1 เส้นทางคือ เส้นทางแรก เริ่มจากมะริดเข้าแม่น้ำใหญ่สู่เมืองตะนาวศรี ใช้เส้นทางคลองตะนาวศรีน้อย แล้วเข้าคลองสิงขรผ่านเมืองท่าพริกเข้าด้านสิงขร ไปที่บางนางรมหรือประจวบคีรีขันธ์ในปัจจุบัน ซึ่งเส้นทางนี้เป็นเส้นทางโบราณที่ใช้กันมาตั้งแต่สมัยอยุธยา<sup>1</sup>

นอกจากนี้เส้นทางจากมะริดยังมีทางแยกไปได้หลายทาง เส้นทางแรก จากมะริดผ่านแม่น้ำตะนาวศรี เข้าคลองสารวา (Sarawa) ล่องตามคลอง แล้วแยกเป็น 2 ทาง สู่ลำน้ำปราณที่เมืองปราณ ซึ่งเป็นเมืองท่าจอดเรือได้แห่งเดียวก่อนที่จะถึงลำน้ำเพชร จะเลือกลงเรือไปอยุธยาที่นี้ หรือแยกเข้าลำน้ำกุยสู่เมืองกุย ซึ่งมีเขาสามร้อยยอดเป็นที่สังเกตและเป็นที่แวะเติมน้ำจืดสุดท้ายก่อนชักใบแล่นตัดข้ามอ่าวไทยไปชายฝั่งแถบตะวันออกเข้าสู่เขมรและเวียดนาม จากกุยยังมีทางเดินบกถึงเมืองปราณ แล้วจึงเข้าเพชรบุรี<sup>2</sup>

เส้นทางที่สอง จากมะริดเดินทางบกข้ามแม่น้ำตะนาวศรี ผ่านคลองสารวา ข้ามเทือกเขาสู่ชะอำ มีเขาเจ้าลายให้สังเกต แล้วเดินทางบกสู่ที่ราบของเมืองเพชร ลัดเลาะเข้าเส้นทางน้ำภายในสู่แม่น้ำเจ้าพระยา<sup>3</sup>

<sup>1</sup> วรจกณานิพัทธ์สุขกิจ. (2548). **กลุ่มคนที่สัมพันธ์กับการค้าในสังคมอยุธยา พ.ศ. 2172 - 2310.** หน้า 70.

<sup>2</sup> สำนักพิมพ์สารคดี. (2546). **เพชรบุรี.** หน้า 48.

<sup>3</sup> วรจกณานิพัทธ์สุขกิจ. (2548). **เล่มเดิม.** หน้า 71.

จะเห็นได้ว่าเส้นทางเมืองมะริดและตะนาวศรีไปยังกรุงศรีอยุธยา มีเส้นทางคมนาคมทางบก และทางน้ำเป็นทางเชื่อมสำคัญทำให้การเดินทางเป็นไปได้ไม่ยากนัก การเดินทางเข้าสู่กรุงศรีอยุธยา ผ่านเมืองมะริดมาตามเส้นทางดังกล่าวแล้วนี้ทำให้พ่อค้านักเดินทางไม่ต้องนำเรือลงไปยังอ้อมช่อง แคม มะละกาเข้าสู่กรุงศรีอยุธยา ซึ่งเสียเวลาสิ้นเปลืองต้นทุนมากกว่าและยังเสี่ยงต่อการถูกโจรสลัดที่มีอยู่มากตามเส้นทางปล้น

ด้วยสภาพภูมิศาสตร์ของเมืองมะริดและตะนาวศรีที่มีเส้นทางออกทะเลทางด้านตะวันตก ส่งผลให้เมืองมะริดและตะนาวศรีมีทางเชื่อมสู่กรุงศรีอยุธยากับแม่น้ำหลายสายทั้งแม่น้ำแม่กลอง แม่น้ำท่าจีน และแม่น้ำเพชรบุรีออกไปยังเมืองมะริด เส้นทางนี้จึงนับว่ามีความสำคัญอย่างมากมาตั้งแต่สมัยโบราณ<sup>1</sup> การขยายตัวออกสู่ทางตะวันตกของอยุธยา นั้น เพื่อเป็นเส้นทางการค้าและทางออกทางทะเลด้านตะวันตกและเพื่อใช้เป็นเมืองท่าและเมืองหน้าด่านป้องกันการขยายตัวของพม่า

เส้นทางสายเมืองมะริดและตะนาวศรีนี้ยังได้ปรากฏในวรรณคดีเรื่อง “ขุนช้างขุนแผน” ตอน ขุนแผนได้ม้าสีหมอก ซึ่งเล่าถึงครั้งที่หลวงทรงพล กับพังภาณ ผู้เป็นขุนนางในกรมพระอัครราช หรือ กรมม้าต้นเดินทางไปคัดเลือกม้าเทศหรือม้าที่มาจากอินเดีย โดยขุนนางทั้งสองได้รับพระบรมราชโองการให้ไปรอรับม้าซึ่งหลวงศรีวรรณขุนนางมุสลิมในกรมท่าขวาเดินทางไปจัดซื้อม้ามาจากเมืองเทศ แล้วลงเรือมาที่มฤท (มะริด) เสภาตอนนี้มีเนื้อความว่า

กล่าวถึงหลวงทรงพลกับพังภาณ

ไปตั้งอยู่มฤทเป็นครั้งปี

ด้วยหลวงศรีวรรณไปซื้อม้า

ต้องรออยู่จนฤดูลมแล่นใบ

หลวงศรีได้ม้ามามอบให้

อีเหลือเมืองมฤทพลอยติดตาม

มีลูกตัวหนึ่งชื่อสีหมอก

ร้ายกาจนักหนานย่นตาดำ

มาถึงสิงขรม่อนพักหยุด

กรมการกุยปราณส่งเรื่องมา

เลี้ยงม้าอยู่ศาลาบ้านแดงแฉ

สีหมอกหลงเชิงเริงฤทธิ์

พระโองการตรัสใช้ไปตะนาวศรี

กับไพร่สามสิบสี่ที่ตามมา

ถึงเมืองเทศยังข้าหามาไม่

เรือที่ไปเมืองเทศจึงกลับมา

ทั้งม้าเทศม้าไทยหกสิบห้า

ผัวมันทำนว่าเป็นม้าหน้า

มันออกวันเสาร์ขึ้นเก้าค่ำ

เห็นม้าหลวงข้ามน้ำก็ตามมา

ปล่อยม้าอุตุลุดให้กินหญ้า

ผ่านฉะอำถึงท่าเพชรบุรี

บันไดอุตุลุดแคคี่ศรีศรี

เข้ากัตพิศขี้เอาม้าเทศ<sup>2</sup>

<sup>1</sup> แหล่งเดิม. หน้า 67.

<sup>2</sup> กรมศิลปากร. (2505). วรรณคดีไทย เสภาขุนช้างขุนแผน. หน้า 329.

จะเห็นได้ว่า อาณาจักรอยุธยาได้ใช้เมืองมะริดและตะนาวศรีเป็นเมืองท่าในการค้าขาย และจากสภาพเส้นทางเมืองมะริดและตะนาวศรีดังกล่าวนี้เอง ส่งผลให้อยุธยามีทางออกทะเล ทางด้านตะวันตก เพื่อใช้เป็นเส้นทางลำเลียงสินค้า และยังเป็นแหล่งพำนักและกระจายสินค้าให้แก่ อยุธยาไปยังอินเดีย เปอร์เซีย รวมไปถึงยุโรปโดยใช้ระยะเวลาสั้นลง เมื่อเทียบกับการลำเลียงสินค้า ทางทะเลจากอยุธยาโดยตรง

### 2.2.3 ลักษณะการค้ากับต่างประเทศสมัยอยุธยา

ลักษณะการค้ากับต่างประเทศสมัยอยุธยาโดยส่วนใหญ่จะเป็นลักษณะการค้าแบบผูกขาด โดยพระคลังสินค้า เพราะเป็นวิธีที่ทำให้อยุธยาสามารถเข้าควบคุมกิจการค้าต่างประเทศได้อย่าง ใกล้เคียงเป็นการป้องกันมิให้พ่อค้าชาติใดชาติหนึ่ง เพิ่มพูนอิทธิพลทางการค้าของตนมากจนอาจจะเป็น อันตรายต่อเสถียรภาพทางการเมืองและเศรษฐกิจของประเทศได้ ในขณะที่เดียวกันระบบผูกขาดของ พระคลังสินค้ายังทำรายได้ให้แก่ประเทศเป็นอันมาก และนับเป็นรายได้ที่สำคัญยิ่ง เพราะผลประโยชน์ ของแผ่นดินที่ได้จากการเก็บภาษีอากรภายในประเทศปีละเป็นจำนวนไม่มากนัก

พระคลังสินค้านี้มีหน้าที่สำคัญในการเก็บรวบรวมสินค้าจากหัวเมืองต่าง ๆ มารวมไว้ที่อยุธยา ผ่านระบบจัดเก็บส่วยและภาษีอากรของอยุธยา โดยส่วยและภาษีอากรที่พระคลังสินค้าเก็บมาได้นั้นจะ นำมาเป็นสินค้าในการแลกเปลี่ยนสินค้ากับพ่อค้าชาวต่างชาติที่เข้ามาทำการค้าในอยุธยา ซึ่งพระ คลังสินค้าจะทำหน้าที่เป็นผู้ขายสินค้ากับพ่อค้าชาวต่างชาติ และเป็นผู้ที่นำสินค้าชาวต่างชาติมาขาย ต่อให้กับราษฎรทั่วไป ทั้งนี้ระบบพระคลังสินค้าเป็นระบบที่อยุธยาใช้ประกันรายได้ของอยุธยาว่าจะไม่ รั่วไหลไปสู่เอกชน อีกทั้งสินค้าที่พ่อค้าที่ชาวต่างชาตินำมาเสนอขายให้กับอยุธยามักเป็นสินค้าที่สุ่ม เสี่ยงต่อความมั่นคงโดยเฉพาะอาวุธปืน นอกจากนี้สินค้าของป่าที่รัฐเก็บได้จากส่วยและภาษีอากรนั้น เป็นสินค้าที่มีความต้องการสูงสำหรับพ่อค้าชาวต่างชาติ ทำให้อยุธยาไม่ต้องการให้รายได้มหาศาลนั้น ตกไปอยู่ในมือของเอกชน ซึ่งจะทำให้อยุธยาเสียรายได้อันมหาศาลจำนวนมากนั้นไป

ภายในหน่วยงานของพระคลังสินค้านี้ยังมีขุนนางอีกหนึ่งตำแหน่งซึ่งเป็นชาวต่างชาติที่ดูแล การค้าบริเวณด้านทะเลอันดามันและเขตอ่าวเบงกอลเรียกว่า กรมท่าขวา ขุนนางต่างชาติตำแหน่งนี้มี บทบาทเด่นชัดขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ โดยขุนนางกลุ่มนี้เป็นพวกมุสลิมอินโด-อิหร่าน ภายใต้ การสนับสนุนของอกามูฮัมหมัด ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นออกพระศรีเนาวรัตน์ บันทึกการค้าของอังกฤษ รายงานว่า “ออกพระศรีเนาวรัตน์ซึ่งดำรงตำแหน่ง สมุหนายกของพระเจ้ากรุงสยามเป็นเวลาถึง 30 ปี เต็มได้เพียรพยายามสนับสนุนพวกของคนให้มีอำนาจ” มุสลิมอินโด-อิหร่านได้รับการแต่งตั้งเป็น

<sup>1</sup> กรมศิลปากร. (2512). **บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศใน ศตวรรษที่ 17 เล่ม 2**. แปลโดย สุภรณ์ อัครสันโสภณ. หน้า 280.

ข้าหลวงเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรีคอยดูแลเรื่องการควบคุมเรือที่เดินทางจากเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรีไปยังมะสุลีปะตัมและเบงกอล<sup>1</sup> จะสังเกตได้ว่าเมืองเหล่านี้อยู่บนเส้นทางที่เชื่อมโยงจุดยุทธศาสตร์ระหว่างเมืองท่าในเขตอ่าวเบงกอลสู่กรุงศรีอยุธยาซึ่งมีความสำคัญต่อการค้า และยังเป็นหน้าด่านที่จะคอยสกัดกั้นการโจมตีของกำลังข้าศึกที่จะเข้ามาทางทะเล ความสำคัญของหัวเมืองดังกล่าวมีผลต่อการป้องกันศัตรูที่จะบุกมายังอยุธยา<sup>2</sup> และเป็นเมืองเชื่อมโยงเศรษฐกิจอยุธยากับแหล่งการค้าอ่าวเบงกอล

## 2.2.4 สินค้าของอยุธยา

สินค้าที่อยุธยาทำการส่งออกและนำเข้าในบริเวณย่านการค้าทางด้านตะวันตกของอาณาจักรอยุธยาส่วนใหญ่จะเป็นของป่า ซึ่งของป่าคือผลิตผลตามธรรมชาติที่ได้จากป่าในสมัยอยุธยาของป่ามีคุณค่าทางเศรษฐกิจ โดยราชสำนักอยุธยาเป็นผู้ขาดการค้าของป่ากับพ่อค้าชาวต่างชาติผ่านพระคลังสินค้า ส่วนสินค้านำเข้าของอยุธยาโดยมากจะเป็นสินค้าสำหรับชนชั้นสูงในราชสำนักจำพวก ผ้าอินเดีย และเครื่องประดับหุรรูปร่างต่างๆ

### สินค้าส่งออก

#### ไม้กฤษณา

กฤษณาเป็นไม้ที่กล่าวถึงนับแต่ครั้งพุทธกาลในฐานะของที่มีค่าหายาก ราคาแพงตั้งทองคำ ในสมัยอยุธยากฤษณาเป็นสินค้าต้องห้ามของประชาชนทั่วไปเพราะมีกฎหมายให้ค้าขายได้เฉพาะราชสำนักอยุธยาเท่านั้น ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ไม้กฤษณาถูกใช้เป็นเครื่องราชบรรณาการ และเป็นสินค้าไปเมืองจีน นอกจากนี้เป็นของบรรณาการแล้วกฤษณายังได้รับความนิยมแพร่กระจายไปถึงคาบสมุทรอาหรับในตะวันออกกลาง อาณาจักรกรีก โรมัน อียิปต์โบราณ ผลิตผลจากต้นกฤษณา มีเฉพาะในดินแดนเอเชียบางแห่งเท่านั้น เช่น อินเดีย จีน และในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น พม่า ไทย มาเลเซีย อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ ลาว กัมพูชา และเวียดนาม

#### ไม้ฝาง

ไม้ฝางเป็นสินค้าส่งออกสำคัญอีกชนิดหนึ่งที่อยุธยาส่งออกจำหน่าย ไม้ฝางมีอยู่ทั่วดินแดนภายในอยุธยา อาทิ เมืองฝาง พิชณุโลก จันทบุรี ชลบุรี แม่กลอง เพชรบุรี รวมไปถึงมะริดและตะนาวศรี

<sup>1</sup> จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์. (2544, เม.ย.-มิ.ย.). บทบาทของมุสลิมอินโด - อิหร่านที่มีต่อการค้าต่างประเทศในสมัยอยุธยาตอนปลาย. *โลกประวัติศาสตร์*. 7(2): 34.

<sup>2</sup> กรมศิลปากร. (2513). *ประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่ม 12*. หน้า 53.

ด้วย<sup>1</sup> ไม่ฝางถือว่าเป็นส่วยสำคัญที่หัวเมืองต่าง ๆ ทุกหัวเมืองต้องส่งเข้ามาบรรณาการต่อกรุงศรีอยุธยา ประโยชน์ของไม้ฝางคือใช้นำไปย้อมผ้าให้เป็นสีแดงหรือม่วงและยังสามารถใช้ทำเป็นน้ำหมึกสีแดงคุณภาพดี ซึ่งเป็นที่นิยมของชาวยุโรปจนกลายเป็นสินค้าสำคัญและขายดีอีกสินค้าหนึ่งให้กับชาติตะวันตก

### ช้าง

การค้าช้างมีมาตั้งแต่ก่อนสมัยอยุธยาแล้วดังหลักฐานจารึกสุโขทัยหลักที่ 1 กล่าวว่าในสมัยของพ่อขุนรามคำแหงมีการค้าช้างและม้าในกรุงสุโขทัย อย่างไรก็ตามการค้าช้างในยุคนี้ยังเป็นการค้าในวงจำกัดคือระหว่างชุมชนหรือเมืองที่ตั้งอยู่ไม่ไกลจากกันนัก เพราะช้างเป็นสัตว์ใหญ่การขนส่งลำเลียงค่อนข้างยุ่งยาก ในสมัยอยุธยาการค้าช้างได้ขยายตัวกลายเป็นสินค้าส่งออกข้ามน้ำข้ามทะเลไปยังดินแดนที่ห่างไกลออกไป การค้าช้างทางทะเลของสยามน่าจะเริ่มมีในช่วงหลังเสียกรุงครั้งที่ 1 เพราะจากเอกสารต่างชาติในช่วงสมัยอยุธยาตอนต้นไม่ได้กล่าวถึงการส่งช้างของสยามไปขายมีแต่เพียงงาช้างเท่านั้นที่เป็นสินค้าส่งออกพร้อมกับสินค้าของป่าอื่น ๆ นอกจากนี้หลังจากที่กรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าก็ยังถูกยึดเอายุทธปัจจัยจำนวนมากมายมหาศาลลำเลียงไปยังหงสาวดี ช้างม้าซึ่งเป็นหนึ่งในยุทธปัจจัยก็น่าจะถูกยึดเอาไปด้วยเพื่อป้องกันไม่ให้อยุธยามีกำลังเพียงพอต่อต้านพม่า

จะเห็นได้ว่านับตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชาจนถึงช่วงที่สมเด็จพระนเรศวรเสด็จขึ้นครองราชย์มีสงครามติดพันยาวนาน สมเด็จพระนเรศวรทรงทำสงครามกับหัวเมืองต่าง ๆ เมื่อทรงได้ชัยชนะก็ทรงให้รวบรวมกำลังพลและช้างม้าเอาไว้ใช้งาน พระราชพงศาวดารกรุงเก่ากล่าวว่ครั้งที่ทรงทำสงครามยุทธหัตถีมีชัยชนะทรงได้ช้างใหญ่สูง 6 ศอก มาถึง 300 เชือก ช้างพลายและพังระวางเพ็ริยวอีก 500 เชือก<sup>2</sup> ช่วงเวลานั้นจึงน่าจะยังไม่มีการค้าส่งช้างไปขายต่างประเทศเพราะมีความจำเป็นในการใช้ออยู่มาก ประกอบกับหัวเมืองมะริดและตะนาวศรี ซึ่งเป็นเมืองท่าสำคัญทางฝั่งตะวันตกของสยาม ถูกพม่ายึดไว้ตั้งแต่ครั้งเสียกรุงทำให้สยามไม่มีเมืองท่าส่งออกสินค้าไปยังอ่าวเบงกอล จนกระทั่งช่วงปลายรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรจึงทรงยึดหัวเมืองดังกล่าวกลับมาไว้ในพระราชอำนาจได้สำเร็จการค้าช้างจึงน่าจะเริ่มมีในช่วงเวลานี้หรือหลังสมัยนี้ไม่นาน

การค้าช้างที่ถูกผูกขาดการค้าโดยราชสำนักนั้นไม่อนุญาตให้ผู้ใดทำการค้าได้ หนังสือ *สำภา กษัตริย์สุไลมาน* ซึ่งเป็นบันทึกการเดินทางของคณะทูตอิหร่านที่เข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีกับสยามในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ กล่าวว่า “ช้างเป็นสินค้าส่งออกสำคัญอย่างหนึ่งของสยาม ทุกปี

<sup>1</sup> วรางคณา นิพัทธ์สุขกิจ. (2550). *หนังสือ ไม้ฝาง ช้าง ของป่า: การค้าอยุธยาพุทธศตวรรษที่ 22 - 23*. หน้า 31.

<sup>2</sup> พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ ดุโน คณะกรรมการโครงการชำระและจัดพิมพ์เผยแพร่หนังสือชุดประชุมพงศาวดาร. (2542). *ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนภิเษกเล่ม 3*. หน้า 311.

พระมหากษัตริย์จะทรงจัดให้มีการคล้องช้าง โดยแต่ละครั้งจะจับช้างได้ราว 200 - 400 ตัว ช้างส่วนหนึ่งจะถูกฝึกให้เชื่องเพื่อใช้งานและส่งขาย”<sup>1</sup>

ตลาดค้าช้างใหญ่ที่สุดคือบริเวณรอบอ่าวเบงกอล ได้แก่แถบเมืองท่าชายทะเลฝั่งตะวันตกของสยาม และฝั่งตะวันออกของอินเดีย เมืองท่าหลักที่ส่งออกช้างจากสยามมีอยู่ 2 จุด ได้แก่เมืองที่อยู่ในคาบสมุทรมลายูได้ฝั่งตะวันตกคือตรัง อีกจุดที่สำคัญคือ เมืองมะริดและเมืองตะนาวศรี<sup>2</sup> จากเมืองท่าเหล่านี้ช้างจะถูกลำเลียงทางเรือเพื่อไปยังเมืองท่าฝั่งตะวันออกของอินเดียโดยมีตลาดรับซื้อใหญ่ 2 แห่ง ได้แก่เมืองท่าของอาณาจักรเบงกอล และเมืองท่าแถบชายฝั่งโคโรแมนเดล<sup>3</sup> ลงไปจนถึงศรีลังกา ในเบงกอลช้างของสยามจะใช้ชักไม้ออกจากป่า และเป็นพาหนะในการเดินทางและทำสงคราม

### สินค้านำเข้า

#### ผ้าอินเดีย

นอกจากสินค้าส่งออกอย่างของป่าแล้ว กรุงศรีอยุธยายังสามารถนำสินค้าเข้ามาจากด้านอ่าวเบงกอลและนำไปจำหน่ายในกรุงศรีอยุธยา ประกอบไปด้วยผ้าฝ้ายจากเมืองแคมเบย์ในแคว้นคุชราตของอินเดียดินแดนตอนในอิหร่าน และอารเบีย ได้แก่ ผ้าฝ้าย ผ้าดอก ผ้าไหม ผ้าแพร และผ้าประเภทอื่น ๆ ที่มีสีสันลวดลายแตกต่างกันมาก<sup>4</sup>

สำหรับผ้าฝ้ายซึ่งใช้เป็นผ้านุ่งที่ชาวสยามนิยมใช้ได้แก่ ผ้าเยียรบับ ผ้าอัตลัดหรือผ้าซาติน ผ้าตาด ผ้าสำน ผ้าระกำไหม ผ้าเข้มขาบ ผ้าสักหลาด ผ้ามาตาบ ผ้ากำมหลิด ผ้าสุหวัด ผ้ากุศราต และผ้าย่ำมะหวาด ผ้าเหล่านี้ส่วนใหญ่นำเข้าโดยพ่อค้ามุสลิม และฮินดูจากอินเดีย พ่อค้ามุสลิมจากอิหร่านและอารเบีย รวมทั้งพ่อค้าจากชวา และมลายู นอกจากนี้จะใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มแล้วชาวสยามยังใช้ผ้าในการประดับตกแต่งบ้านเรือนและปราสาทราชวัง เอกสาร “เรื่องกรุงสยาม” ซึ่งอยู่ในบันทึกการค้าบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ มีข้อความตอนหนึ่งกล่าวว่า “สยามสั่งซื้อสินค้าประเภทผ้าทั้งที่ทอจากเบ

<sup>1</sup> สำเนาอักษรวิไลมาน ดุโน ศูนย์วัฒนธรรมสถานเอกอัครราชทูตสาธารณรัฐอิสลามแห่งอิหร่านแห่งประเทศไทย. (2546). *ความสัมพันธ์อิหร่าน – ไทยทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม*. แปลโดย กิติมา อมรทัต; ไรมาน อรุณรังษี; และ อะลี อัซซอร์ญันนัตปูร์. หน้า 115.

<sup>2</sup> สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2504). *ลัทธิธรรมเนียมต่างๆ เล่ม 2*. หน้า 157.

<sup>3</sup> เอกสารไทยเรียกว่า "โจฬมณฑล" คือบริเวณชายฝั่งด้านตะวันออกเฉียงใต้ของอินเดีย

<sup>4</sup> สมภพ จันทระประภา. (2526). *อยุธยาอาณาจักร*. หน้า 21 - 30.

งกอลและโคโรเมนเดลเป็นประจำ นอกจากนี้ยังมีผ้าจากแคมเบย์ (กุจราต) และยังรับซื้อผ้าจากชวาและมลายู”<sup>1</sup>

ผ้าอินเดียที่มาจากฝั่งโคโรเมนเดลเป็นที่รู้จักกันในชื่อ ผ้าลายมะสุลีปะตัม ตามชื่อศูนย์กลางการค้าของแคว้นกอลกอนดา (Golconda) ทั้งที่ความจริงแล้วผ้าที่ส่งออกมาจำหน่ายนั้นไม่ได้มาจากแหล่งเดียว แต่มาจากแหล่งผลิตผ้าอื่น ๆ เช่น เปตาโบลิ (Petaboli) นิซามปาตัม (Nizampatam) ที่ผลิตผ้าตามรูปแบบที่สะท้อนรสนิยมของผู้ปกครองแคว้นที่เป็นมุสลิม และจาก पुलิคัท (Pulicat) ที่อยู่ห่างจากมะสุลีปะตัมมาทางใต้ และ ศรีกลาหัสติ (Sri Kalahasti) ที่อยู่ลึกเข้าไปซึ่งปกครองโดยผู้นำชาวฮินดูและสืบทอดรูปแบบผ้าจากศิลปะแบบฮินดู ผ้าลายจากมะสุลีปะตัมจัดเป็นผ้าเนื้อดี เป็นที่นิยมของราชสำนักมุสลิมต่างๆ ในอินเดียเอง และชนชั้นปกครองในเปอร์เซีย รวมไปถึงชาวยุโรปที่หันมานิยมผ้าฝ้ายลายจากอินเดียแทนผ้าลินินที่ผลิตในยุโรป เพราะมีสีสันทันสกปรกกว่าซึ่งเชื่อว่าอาจเป็นเพราะวัตถุติดท้องถิ่นที่ทำให้มีคุณสมบัติพิเศษดังกล่าวส่วนผ้าที่ผลิตจากกุจราตมีคุณภาพต่ำและราคาถูกกว่า<sup>2</sup>

ผ้าอินเดียจากแหล่งผลิตต่าง ๆ เหล่านี้ราชสำนักอยุธยาผูกขาดการซื้อและจำกัดการใช้ส่วนหนึ่งเป็นการใช้สอยภายในราชสำนักและส่งออกไปขาย โดยมีหลักฐานที่แสดงว่าอยุธยาได้ส่งผ้าอินเดียทั้งที่ซื้อจากพ่อค้าแขกและจากบริษัทการค้าชาติตะวันตกออกไปขายยังญี่ปุ่นและหมู่เกาะฟิลิปปินส์อีกด้วย หลักฐานในเรื่องนี้อยู่ในบันทึกของฮอลันดากล่าวว่า

เรือสำเภาที่ไปเมืองญี่ปุ่นนั้นบรรทุกผ้าต่างๆ จากเมืองสุรัตและเมืองคอร์เมนเดลไปเป็นอันมาก...เรือสำเภาจากอยุธยาแต่งไปขายเมืองมินลาชนเอาผ้าจากเมืองสุรัตและเมืองโคโรเมนเดลและมีเรืออังกฤษ 7 ลำ มาจากโคโรเมนเดลและมาจากเบงกอล 3 ลำ ได้เดินทางมาถึงเมืองตะนาวศรีมีสินค้าจำพวกผ้าลินินทุกชนิดมาด้วยเป็นจำนวนมากกับไหมเบงกอลบ้างเล็กน้อย สำหรับใช้เป็นตัวอย่างส่งต่อไปยังประเทศญี่ปุ่นฉะนั้นอาณาจักรสยามจึงมีผ้าลินินแพร่หลายเต็มไปหมด<sup>3</sup>

<sup>1</sup> กรมศิลปากร. (2512). **บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศในศตวรรษที่ 17 เล่ม 1**. หน้า 179.

<sup>2</sup> ประภัสสร โพธิ์ศรีทอง. (2550, มกราคม-มิถุนายน). พ่อค้ามุสลิมกับการค้าผ้าอินเดียในหน้าประวัติศาสตร์ไทย. **วารสารอักษรศาสตร์ ฉบับภาษาไทยแยกเทศ ข้ามเขตความรู้**. 36(1): 177.

<sup>3</sup> กรมศิลปากร. (2513). **เอกสารของฮอลันดาสยามกรุงศรีอยุธยา ( พ.ศ. 2151 – 2163 ) และ (พ.ศ. 2167 – 2185)**. แปลโดย นันทนา สุณกุล. หน้า 58.

ปัจจุบันผ้าอินเดียนอกจากอยุธยาที่ส่งไปยังญี่ปุ่นยังคงมีนักสะสมกลุ่มหนึ่งเก็บรักษาไว้ และเป็นที่ยืนยันว่า Sarasa มีลักษณะลวดลายทั้งที่เป็นแบบลายอย่างไทย และลายแบบอินเดีย

บทบาทของพ่อค้ามุสลิมที่นำผ้าอินเดียนเข้ามายังอยุธยา ไม่เพียงแต่เป็นพ่อค้าที่ทำกำไรจากการค้าเท่านั้น หากแต่ยังได้นำอิทธิพลทางด้านรูปแบบการแต่งกายแบบเปอร์เซียและอินเดียนเข้ามาเผยแพร่ และต่อมาได้กลายมาเป็นรูปแบบของฉลองพระองค์สำหรับกษัตริย์ เครื่องแต่งกายของขุนนาง และเครื่องแบบข้าราชการในราชสำนักอยุธยา ที่สืบทอดเป็นธรรมเนียมการแต่งกายของพระมหากษัตริย์และขุนนางไทยต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ และเป็นเครื่องแต่งกายในการพระราชพิธีสำคัญในปัจจุบัน<sup>1</sup>

### น้ำกุหลาบ

ในบรรดาสินค้าจากต่างประเทศที่ชาวสยามครั้งโบราณนิยมชมชอบนำกุหลาบถือเป็นของมีค่าที่ขนขึ้นสูงในราชสำนักจักรัณยุคและใช้กันมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ธรรมเนียมการใช้น้ำกุหลาบของชาวสยามผ่านมาจากวัฒนธรรมของชาวเปอร์เซียหรือชาวอิหร่านซึ่งเข้ามาติดต่อกับค้าขายและตั้งถิ่นฐานตั้งแต่อยุธยา คนเหล่านี้มีชี้นำสินค้าประเภทต่าง ๆ เข้ามาขายให้แก่ชาวสยามเท่านั้น พวกเขาจะนำเอารูปแบบการใช้ชีวิตที่โอ่อ่า หรูหราเข้ามาสู่สังคมไทยด้วย

วัฒนธรรมน้ำกุหลาบได้เข้ามาเผยแพร่ในสังคมไทยตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้นจากบันทึกของดูอาร์ตู บาร์โบซา (Duarte Barbosa) ชาวโปรตุเกสซึ่งเดินทางมายังดินแดนรอบมหาสมุทรอินเดียฝั่งตะวันออกเมื่อ พ.ศ. 2045 กล่าวถึงขนชาติต่าง ๆ ที่อยู่ในเขตอาณาจักรสยาม โดยเฉพาะมุสลิมซึ่งประกอบการค้าอยู่ตามเมืองท่ามะริดและตะนาวศรี สินค้าที่พ่อค้ามุสลิมนำเข้ามาขายนั้นส่วนใหญ่เป็นสินค้าฟุ่มเฟือยอย่างน้ำกุหลาบ ซึ่งเป็นสินค้าเหล่านี้จะได้ราคาดีมากในราชอาณาจักรสยาม<sup>2</sup> เพราะน้ำกุหลาบถูกนำมาใช้เป็นน้ำหอมของชนชั้นสูงในอยุธยา<sup>3</sup>

โตเม ปิเรซ (Tomé Pires) ชาวโปรตุเกสที่เข้ามาอยู่ที่เมืองมะละกาในพุทธศตวรรษที่ 21 เล่าว่าพ่อค้ามุสลิมนำสินค้าจากเมืองมะละกาเข้ามาขายในสยามสินค้าอย่างหนึ่งที่นิยมมากคือน้ำ

<sup>1</sup> ประภัสสร โพธิ์ศรีทอง. (2550, มกราคม-มิถุนายน). เล่มเดิม. หน้า 178.

<sup>2</sup> จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์. (2554, กุมภาพันธ์-กรกฎาคม). ไขสุหร่ายกำจายกลิ่น : น้ำกุหลาบเปอร์เซียในวัฒนธรรมชนชั้นสูงสยาม. 7(1): 131.

<sup>3</sup> Dhiravat na Pombejra. (2001). Siamese Court Life in the Seventeenth Century as Depicted in European Sources. pp. 147 - 148.

กุหลาบ<sup>1</sup> บันทึกของนิคส์ เวท เจ้าพนักงานของบริษัทอินเดียตะวันออกของฮอลันดา(VOC) มีไปยังข้าหลวงที่เมืองปัตตาเวียเมื่อ พ.ศ. 2216 แจ้งให้บริษัทส่งสินค้ามาจำหน่ายในรายการระบุไว้ว่าให้ทางบริษัทจัดส่ง “น้ำกุหลาบมามาก ๆ แต่ขอให้มีความสะอาด”<sup>2</sup> แสดงว่าในสมัยอยุธยาคงมีความต้องการน้ำกุหลาบจำนวนมากจากต่างประเทศแม้แต่พ่อค้าชาวฮอลันดาก็เข้าไปค้าขายหรือมีส่วนแบ่งตลาดจากพ่อค้ามุสลิมซึ่งเป็นผู้ค้าน้ำกุหลาบรายใหญ่ด้วย

น้ำกุหลาบเป็นสินค้าต่างประเทศที่มีราคาแพง ได้รับการยกระดับให้กลายเป็นสินค้าสูงค่าทั้งในโลกตะวันออกและตะวันตก น้ำกุหลาบจึงเป็นสิ่งของที่ไม่ได้ใช้กันทั่วไปในสังคมไทยโดยเฉพาะในยุคจารีตที่มีการแบ่งชนชั้นและการกำหนดสถานภาพของบุคคลในชนชั้นต่าง ๆ สินค้าหลายประเภทในสังคมไทยหรือสังคมตะวันออกจึงกลายเป็นของสงวนสำหรับชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเช่นผ้าต่างประเทศที่เป็นของนำเข้ามาจากโลกมุสลิม ซึ่งชนชั้นสูงผูกขาดการซื้อขายและจำกัดการใช้เฉพาะในราชสำนัก<sup>3</sup>

นอกจากนี้สินค้าจากฝั่งตะวันตกซึ่งเป็นที่ต้องการของตลาดภายในสยามยังประกอบไปด้วยสินค้าประเภทงานฝีมือ และของใช้ฟุ่มเฟือย เช่นน้ำกุหลาบ เครื่องทอง เงิน พรมเปอร์เซีย อัญมณี เครื่องใช้โลหะประเภทเครื่องครัว รวมทั้งเครื่องเหล็ก และทองแดงจากอินเดีย<sup>4</sup> จะเห็นได้ว่าสินค้าเหล่านี้ ส่วนใหญ่เป็นที่ต้องการของราชสำนัก และขุนนางชั้นสูง เนื่องจากเป็นสินค้าฟุ่มเฟือยและมีราคาแพง สินค้าที่กล่าวมาข้างต้นส่วนใหญ่จะส่งผ่านเมืองท่าของสยามในเขตฝั่งตะวันตก

## 2.3 กลุ่มชาวต่างชาติที่มีความสัมพันธ์ทางการค้าต่อเมืองมะริดและตะนาวศรีกับอยุธยา

กลุ่มชาวต่างชาติส่วนใหญ่เป็นพ่อค้าและนักเดินเรือ มักเดินทางเข้าออกกรุงศรีอยุธยาตามฤดูกาลค้า กลุ่มชาวต่างชาตินี้ได้เข้ามาตั้งสถานีการค้าและประจำอยู่ที่สถานีการค้านั้น แม้ว่าคนกลุ่มนี้จะไม่ได้หวังเข้ามาอาศัยในกรุงศรีอยุธยาอย่างถาวร แต่ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ได้จากกรุงศรีอยุธยาเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้คนกลุ่มนี้มุ่งหน้ามาสู่เมืองท่ากรุงศรีอยุธยาทั้งนี้กลุ่มชาวต่างชาติที่เข้ามา

<sup>1</sup> แหล่งเดิม. หน้า 132.

<sup>2</sup> กรมศิลปากร. (2513). **บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทยและนานาประเทศในศตวรรษที่ 17 เล่ม 2**. แปลโดย ไพโรจน์ เกษแม่นกิจ. หน้า 138.

<sup>3</sup> ประภัสสร โพธิ์ศรีทอง. (2550, มกราคม-มิถุนายน). **เล่มเดิม**. หน้า 174.

<sup>4</sup> ชุนวิจิตรมาตรา. (2516). **ประวัติการค้าไทย**. หน้า 130.

ทำการค้ากับอยุธยา<sup>1</sup>นั้นมีหลายชาติพันธุ์ โดยสามารถแบ่งเป็นสองกลุ่มใหญ่ได้สองกลุ่ม คือ พ่อชาวเอเชีย และพ่อค้าชาวยุโรป ซึ่งจะอธิบายโดยละเอียดต่อไป

### 2.3.1 ชาวเอเชีย

พ่อค้าชาวเอเชียที่ติดต่อทำการค้ากับอยุธยา<sup>1</sup>นั้นมีสองรูปแบบคือระหว่างรัฐต่อรัฐ และรัฐต่อเอกชน ซึ่งในรูปแบบรัฐต่อรัฐนั้นจะเป็นการค้าของอยุธยา<sup>1</sup>กับจีน โดยการค้าระหว่างจีนกับอยุธยา<sup>1</sup>นั้นเป็นรูปแบบการค้าแบบรัฐบรรณาการซึ่งเป็นลักษณะการค้าแบบพิเศษ ในขณะที่การค้ากับพวกแขกนั้นโดยมากแล้วอยุธยา<sup>1</sup>จะทำการค้ากับพ่อค้าแขกมุสลิมที่เป็นนักเดินทาง และเป็นการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างรัฐกับเอกชนไม่จำเป็นที่อยุธยา<sup>1</sup>ต้องมีความสัมพันธ์ทางการทูตกับชนชาติเหล่านั้น

### จีน

การค้าระหว่างจีนกับอยุธยา<sup>1</sup>นั้นเกิดขึ้นจากการมีความสัมพันธ์ทางการทูตที่ยาวนานระหว่างทั้งสองรัฐ โดยอยุธยา<sup>1</sup>เริ่มติดต่อทางการทูตกับจีนตั้งแต่สมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ซึ่งอยุธยา<sup>1</sup>ได้ส่งทูตไปเจริญสัมพันธไมตรีกับจีน การส่งทูตไปครั้งนี้ นับเป็นการติดต่อกับจีนเป็นครั้งแรก ๆ ของอยุธยา<sup>1</sup> ซึ่งในเวลาต่อมาไม่นานสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (ขุนหลวงพะงั่ว) ได้ส่งพระราชโอรสเจ้านครอินทร์ไปเจริญสัมพันธไมตรีกับจีน ในคราวนี้เองที่สยามเริ่มต้นรูปแบบการค้าแบบรัฐบรรณาการกับจีน หรือที่เรียกกันว่าการ จิ้มก้อง

จักรพรรดิของจีนหงู่ของจีนได้ต้อนรับเจ้านครอินทร์และได้ให้ขุนนางจัดการพระราชทานสิ่งของที่สำคัญให้แก่เจ้านครอินทร์ทั้งพระภูษาและเงินทอง นอกจากนี้ยังพระราชทานค่าใช้จ่ายในการเดินทางของเจ้านครอินทร์ด้วย การเจริญสัมพันธทางการทูตกับจีนในครั้งนี้จีนมองสยามเป็นรัฐบรรณาการทั้งนี้เนื่องจากจีนจะไม่ติดต่อกับต่างชาติในฐานะเท่าเทียมกัน เนื่องจากจีนมองตนเองเป็นศูนย์กลางของโลก อยุธยา<sup>1</sup>จึงมีสถานะต่ำกว่าจีน แต่อย่างไรก็ดีการติดต่อทางการทูตกับจีนในลักษณะนี้เพิ่มความมั่งคั่งให้กับอยุธยา<sup>1</sup>อย่างมาก เนื่องจากสิ่งของที่รับพระราชทานจากจักรพรรดิจีนนั้นเป็นสิ่งของมีค่า ในขณะที่อยุธยา<sup>1</sup>นำเพียงของป่าไปถวายแก่จักรพรรดิจีน<sup>1</sup>

นอกจากการค้าในแบบรัฐบรรณาการแล้ว อยุธยา<sup>1</sup>ยังมีพ่อค้าชาวจีนหรือชาวจีนที่อพยพเข้ามามายังอยุธยา<sup>1</sup>ทำหน้าที่ทางการค้าในอยุธยา<sup>1</sup>อีกด้วย โดยจะเห็นได้จากจำนวนเรือสำเภาสยามที่บรรทุกไปค้าขายยังเมืองจีน โดยมีชาวจีนเป็นผู้ทำการค้า อยุธยา<sup>1</sup>ทำการค้าของป่าจีนเป็นหลักโดยมีสินค้าที่

<sup>1</sup> พลับพลึง คงชนะ. (2549). เอกสารคำสอนความสัมพันธ์กับต่างประเทศสมัยอยุธยา. หน้า 105 –

ของป่าที่เป็นที่ต้องการในจีนอย่างเช่น นอแรด เขาสัตว์ ซึ่งเป็นสินค้าจำเป็นในการทำยาสมุนไพรในจีน นอกจากนี้ยังมีช้างที่ใช้เป็นเครื่องประดับตกแต่ง รวมไปถึงข้าวที่สามารถนำไปขายในจีนได้ยามที่จีนขาดแคลนข้าว<sup>1</sup>

ความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างอยุธยากับจีนนั้น ได้นำไปสู่การค้าในรูปแบบรัฐบรรณาการ อันเป็นการค้าที่อยุธยามองว่าได้ผลกำไรดี และการอพยพของชาวจีนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานและทำการค้าในอยุธยา ทำให้กลุ่มชาวจีนในอยุธยาเป็นกลุ่มชาวต่างชาติที่สำคัญกลุ่มหนึ่งที่มีบทบาทอย่างมากในเศรษฐกิจของอยุธยา ทั้งในฐานะพ่อค้า ขุนนาง และการค้าขายแบบรัฐบรรณาการ

### กลุ่มแขกจาม มลายู และมุสลิมจากรัฐในหมู่เกาะเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ชาวสยามเรียกคนที่เดินทางจากตะวันตกที่ไม่ใช่ชาวยุโรปว่าแขกไม่ว่าจะเป็นชาวมุสลิมจากอาหรับ เปอร์เซีย หรือหมู่เกาะเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือชาวอินเดียที่นับถือศาสนาฮินดูก็ถูกเรียกว่าแขกเหมือนกันทั้งสิ้น หรือในบางกรณีชาวสยามมักจะใช้เรียกชาวมุสลิมว่าแขกด้วยเช่นกันโดยไม่จำเป็นว่าต้องเป็นชาวต่างชาติที่เดินทางมาจากตะวันตก ทั้งนี้ชาวสยามไม่ได้เหมารวมว่าแขกคือคนกลุ่มเดียวกันทั้งหมด แต่ได้มีการเรียกแขกตามด้วยชื่อดินแดนที่มาหรือชื่อชนชาติตามหลังอย่างเช่นแขกจามแขกมลายู เป็นต้น โดยพวกแขกได้เข้ามามีบทบาทสำคัญทางการค้าของอยุธยา เพราะชาวมุสลิมเป็นคนกลุ่มหลักที่ทำการค้าขายและมีอำนาจในอ่าวเบงกอล

แขกมลายูส่วนใหญ่ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานของตนในอยุธยาจากการเข้ามาทำการค้า และการถูกกวาดต้อนเป็นเชลยของอยุธยาจากการทำสงครามพวกแขกมลายูไม่ได้มีบทบาททางการค้าในอยุธยามากนักแต่เป็นแขกกลุ่มหนึ่งที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานและสร้างประชาคมมุสลิมในอยุธยา ในขณะที่แขกกลุ่มที่เข้ามามีบทบาททางการเมือง เศรษฐกิจมากกว่าแขกมลายูคือ พวกแขกจาม และแขกจากหมู่เกาะในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

แขกจาม เข้ามาตั้งถิ่นฐานในอยุธยาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้น โดยอพยพมาจากบริเวณตอนใต้ของเวียดนามบริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำ ในเอกสารเก่าได้เรียก ถิ่นฐานของแขกจามที่ตั้งอยู่บริเวณปากคลองคูจามหรือ ปากคูจาม โดยแขกจามได้เข้ามามีบทบาททางการเมืองในอยุธยาอย่างมากในช่วงสมัยของพระนารายณ์ โดยในกองกำลังหลักที่พระนารายณ์ใช้ในการยึดอำนาจก็มีแขกจาม

<sup>1</sup> แหล่งเดิม. หน้า 106.

รวมอยู่ด้วย นอกจากนี้แขกจามยังมีความสามารถในการเดินเรืออย่างมาก โดยแขกจามส่วนหนึ่งประกอบอาชีพเดินเรือเช่นเดียวกับชาวต่างชาติกลุ่มอื่น ๆ ในอยุธยา<sup>1</sup>

แขกที่มาจากหมู่เกาะเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อีกกลุ่มหนึ่งที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในอยุธยาและมีบทบาททางด้านการค้าและการเมืองในอยุธยา คือ แขกมัทกะสัน โดยแขกมัทกะสันที่เข้ามาในอยุธยาแต่เดิมอยู่ที่ เกาะ ซีลีเบส (Celebes) ซึ่งเป็นเกาะหนึ่งในหมู่เกาะอินโดนีเซีย โดยแขกมัทกะสันส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดีเมื่อฮอลันดาขยายอำนาจของตนเข้าไปในอินโดนีเซีย ทำให้แขกมัทกะสันต้องอพยพหนีโดยส่วนหนึ่งได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในอยุธยาโดยเข้ามาทำการค้าเครื่องเทศเป็นหลัก<sup>2</sup> โดยในสมัยของพระนารายณ์แขกมัทกะสันได้ร่วมมือกับแขกจามและมลายูทำการกบฏเนื่องจากมีความขัดแย้งเรื่องการค้ากับพ่อค้าชาวยุโรป โดยในท้ายที่สุดกบฏมัทกะสันถูกปราบลงได้โดยอาศัยความร่วมมือจากราชสำนักอยุธยา ฝรั่งเศส และอังกฤษ<sup>3</sup>

นอกจากนี้ยังมีแขกตานีที่อพยพมาจากทางหัวเมืองมลายูปัตตานี ส่วนแขกเทศเป็นแขกที่มาจากดินแดนอาหรับและเป็นคนละพวกกับแขกมัวร์หรือพวกเปอร์เซีย โดยเข้ามาตั้งถิ่นฐานในอยุธยาโดยทำการค้าบริเวณย่านตลาดน้ำบางกะจะ และบางส่วนของประกอบอาชีพเป็นช่างฝีมือ

### กลุ่มแขกมัวร์

คนกลุ่มที่เรียกรวมว่า “แขกมัวร์” หมายถึงกลุ่มคนที่นับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งหมายถึงเฉพาะชาวอินเดีย และกลุ่มประเทศในตะวันออกเฉียงใต้แก่ อาหรับ เติร์ก และเปอร์เซีย การที่หลักฐานตะวันตกเรียกรวมว่าพวกมัวร์ทำให้แยกออกได้ลำบากว่าหมายถึงชนชาติใดนอกจากพวก “มัวร์” ที่กล่าวไปแล้ว ยังมีพวกมุสลิมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มาจากมลายู ชวา ปัตตานี มัทกะสัน และจามที่นับถือศาสนาอิสลามอีกกลุ่มหนึ่งที่อาศัยอยู่ในกรุงศรีอยุธยา ตามหลักฐานไทยที่พบส่วนใหญ่ มักจะเรียกพวกมุสลิมว่า “แขก” และจำแนกตามชนชาติ เช่น แขกมลายู แขกมัทกะสัน แขกชวา แขกอินเดีย เป็นต้น ซึ่งเป็นกลุ่มชาวต่างชาติกลุ่มใหญ่อีกกลุ่มหนึ่งในกรุงศรีอยุธยาและเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรี

<sup>1</sup> จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์. (2546). ขุนนางกรมท่าชวา การศึกษาและหน้าที่ในสมัยอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2153 - 2435. หน้า 35 - 36.

<sup>2</sup> พลับพลึง คงชนะ. (2549). เล่มเดิม. หน้า 97 - 99.

<sup>3</sup> แหล่งเดิม. หน้า 99.

“แขกมัวร์” อยู่ในกรุงศรีอยุธยาและบริเวณใกล้เคียงมาเป็นเวลานานแล้วบ้างเชื่อว่าพวกแขกเปอร์เซียเป็นพวกที่อพยพมาจากนครศรีธรรมราชตั้งแต่ก่อนสมัยสมเด็จพระเจ้าอู่ทอง<sup>1</sup> หลังจากมะละกาถูกโปรตุเกสเข้าครอบครอง พวกพ่อค้า “มัวร์” เดินทางเข้ามาอยู่ในกรุงศรีอยุธยามากขึ้นเพื่อหาที่มั่นทางการค้าใหม่ การที่กรุงศรีอยุธยาเป็นเมืองท่าที่มีชาวต่างชาติต่างศาสนา การให้เสรีภาพทางศาสนา จึงเป็นเรื่องสำคัญเพื่อลดความขัดแย้งทางศาสนาที่อาจเกิดขึ้นจากการปะทะกันของคนต่างศาสนา และเพื่อสานผลประโยชน์ระหว่างชาวต่างชาติและชาวพื้นเมืองสมเด็จพระนารายณ์จึงทรงพระราชนุญาตให้ชาวมุสลิมสร้างสุเหร่าเพื่อใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา อีกทั้งยังทรงพระราชนานพระราชนิพนธ์เป็นคำใช้จ่ายในการพิธีทางศาสนาที่สำคัญ<sup>2</sup> มิตรไมตรีจากกรุงศรีอยุธยาทำให้พ่อค้า “มัวร์” เดินทางเข้ามาเพิ่มขึ้น

ชุมชนชาวมุสลิมส่วนใหญ่ที่เป็นชาวเปอร์เซียตั้งบ้านเรือนอยู่ทางใต้ของพระนครริมคลองคูจามฝั่งตะวันตก ซึ่งเรียกกันว่าทุ่งแขกหรือสุเหร่าแขกเฉกอะหมัด บริเวณบ้านท่ากายีและที่บริเวณบ้านป้อมหัวแหลมก็เป็นที่อยู่ของพวกแขกเก่าอีกแห่งหนึ่ง ส่วนแขกตานีหรือแขกปัตตานีตั้งบ้านเรือนอยู่แถบคลองตะเคียน ริมวัดลอดช่อง<sup>3</sup> พวกแขกมักกะสัน เป็นกลุ่มชนที่มาจากเมืองมากัสซาร์ เกาะเซลีเบส ประเทศอินโดนีเซียในปัจจุบัน ตั้งบ้านเรือนอยู่ใต้ชุมชนมุสลิมมลายูซึ่งอยู่ใกล้หมู่บ้านโปรตุเกส ในขณะที่พวกจามอาศัยอยู่แถววัดแก้วฟ้าและวัดลอดช่อง

อาชีพของพวก “แขกมัวร์” ส่วนหนึ่งคือการค้า มุสลิมที่อาศัยในเขตกำแพงเมืองเป็นกลุ่มพ่อค้าผู้นำเข้าสินค้าประเภทของฟุ่มเฟือย อาทิ พรมเปอร์เซีย น้ำดอกไม้เทศ ผ้าแพรพรรณ เครื่องแก้ว และเครื่องทอง<sup>4</sup> ซึ่งเป็นสินค้าราคาสูง นอกจากนั้นยังประกอบอาชีพที่ต้องอาศัยทักษะความชำนาญ

<sup>1</sup> พระบริหารเทพธานี. (2514). **พงศาวดารชาติไทย สมัยศรีอยุธยา ภาคแรก**. ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระบริหารเทพธานี 5 สิงหาคม พ.ศ. 2514. หน้า 74.

<sup>2</sup> จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์. (2546). **เล่มเดิม**. หน้า 37 - 44.

<sup>3</sup> บริเวณนี้เดิมเป็นที่อยู่ของชาวไทย ประกอบอาชีพทำเส้นลอดช่องขายจนมีชื่อภายหลังพวกแขกปัตตานีอพยพเข้ามาอยู่ด้วยกัน ดูรายละเอียดใน ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์. (2544). **อธิบายภูมิสถานกรุงศรีอยุธยา 417 ปีแลหลังครั้งบ้านเมืองดี**. หน้า 69.

<sup>4</sup> กรมศิลปากร. (2513). **เอกสารขอลันดาสมัยกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 2151 - 2163 และ พ.ศ. 2167 - 2185**. หน้า 215.

เฉพาะเชื้อชาติ เช่น อาชีพพื้นเชื้อกเปลือกมะพร้าวตีเป็นสายสมอขายให้แก่พวกเดินเรือ และพื้นชุดจุดบุหรือด้วยเปลือกมะพร้าวขายแก่ขุนนางและราษฎรที่ต้องการใช้และทำบุญ<sup>1</sup>

ผู้นำคนสำคัญของกลุ่มชาวต่างชาติกลุ่มนี้คือเจกอะหมัด (ต้นสกุลบุญนาค) นำบริวารที่นับถือศาสนาอิสลาม นิยายเจ้าเซ็น เข้ามาตั้งรกรากค้าขายในกรุงศรีอยุธยาราวปลายรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถ<sup>2</sup> เจกอะหมัดได้ติดต่อกับขุนนางและเจ้านายและขุนนางในกรุงศรีอยุธยา ในที่สุดได้เป็นที่ปรึกษาราชการต่างประเทศของเจ้าพระยาพระคลังในเวลานั้นต่อมาจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าตั้งให้เจกอะหมัดเป็นพระยาเจกอะหมัดรัตนราชเศรษฐี และพระราชทานตำบลดำยคุเป็นที่ตั้งนิคมแขก มีบ้านเรือนตั้งอยู่เป็นจำนวนมาก มีการสร้างสุเหร่า กุฎีใหญ่ และที่ฝังศพ<sup>3</sup>

พวก “มัวร์” บางคนได้เป็นขุนนางในกรมท่า เท่ากับว่าได้บรรดาศักดิ์และตำแหน่งหน้าที่เพื่อทำการค้าให้ราชสำนักควบคุมไปกับการทำการค้าของตนเองเช่นเดียวกับพวกชาวจีน “นาย” ของพวกนี้มีบรรดาศักดิ์เป็นออกพระจุฬาราชมนตรี<sup>4</sup> ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ ขุนนางที่นับถือศาสนาอิสลามเชื้อสายเปอร์เซียได้เป็นพ่อค้าของพระมหากษัตริย์ และเป็นขุนนางระดับสูงในราชสำนัก

อิทธิพลของพวก “มัวร์” ในราชสำนักเพิ่มสูงขึ้นกว่าเดิมในช่วงระหว่างทศวรรษที่ 2200 และ 2210 เนื่องจากการค้าทางด้านอ่าวเบงกอลเติบโตมากขึ้น ตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ 23 ราชสำนักต้องอาศัยพวก “มัวร์” ให้ทำการค้าด้านอ่าวเบงกอล เพราะคนเหล่านี้มีความสามารถทางภาษา รู้และเข้าใจดีเกี่ยวกับตลาดของอินเดียและเปอร์เซีย รวมทั้งตลาดระหว่างทางไปจนถึงเมืองโมชา (Mocha) ในแหลมอาระเบีย<sup>5</sup>

### 2.3.2 ชาวยุโรป

#### ชาวอังกฤษ

พ่อค้าบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ หรือ English East India Company เรียกย่อๆ ว่า EIC เดินทางเข้ามาในกรุงศรีอยุธยาครั้งแรกในสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมเมื่อ พ.ศ. 2155 นำพระราช

<sup>1</sup> สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. (2534). **คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม เอกสารจากหอหลวง**. หน้า 6.

<sup>2</sup> พระยาโกมารกุลมนตรี. (2546). **เจกอะหมัดและต้นสกุลบุญนาค**. หน้า 18.

<sup>3</sup> **แหล่งเดิม**. หน้า 19.

<sup>4</sup> จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์. (2546). **เล่มเดิม**. หน้า 114.

<sup>5</sup> Dhiravat na Pombejra. (2001). *op. cit.* p. 177.

สาสน์จากพระเจ้าเจมส์ที่ 1 มาถวายเป็นของขวัญ<sup>1</sup> ชาวอังกฤษเหล่านี้ได้รับพระราชทานที่ดินจากสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ให้ตั้งอยุธยาแม่น้ำเจ้าพระยา ใกล้กับหมู่บ้านฮอลันดา ให้เป็นคลังสินค้าของบริษัท

เนื่องจากบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษไม่ประสบความสำเร็จในการทำการค้าในกรุงศรีอยุธยาตั้งแต่ต้นจึงต้องปิดกิจการไประยะหนึ่งในปลายรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม หลังจากนั้นจึงเข้ามาปิดกิจการใหม่อีกครั้งหนึ่งในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ พ่อค้าของบริษัทให้เหตุผลว่ากรุงศรีอยุธยาเหมาะสำหรับการจัดตั้งสถานีการค้าเพราะมีสินค้าประเภทอาหารมากพอที่จะส่งไปขายที่มะนิลา ญีปุ่น มาเก๊า และโคชินไชน่า<sup>2</sup> และกรุงศรีอยุธยายังมีความสำคัญในฐานะเป็นศูนย์กลางการค้าและการขนถ่ายสินค้าของเรือที่มาจากญีปุ่น ตังเกี๋ย มาเก๊า โคชินไชน่า มะนิลา อังกฤษ และฮอลันดาที่เข้ามาจอดซื้อสินค้าที่พระคลังสินค้า<sup>3</sup>

บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษได้รับสิทธิพิเศษทางการค้าหลายประการอาทิ สิทธิการซื้อดีบุกที่ชุมพร พูนพิน ไชยา ฯลฯ สิทธิให้หัวหน้าชาวอังกฤษซื้อขายสินค้าจำพวก ดีบุก ตะกั่ว ทองแดง งาช้าง และอื่น ๆ ในราชอาณาจักรได้ไม่จำกัด สิทธิในการขอท้องตราในการซื้องาช้างและนอแรด สิทธิในการขอท้องตราเพื่อจัดส่งเรือมารับสินค้าหรือส่งสินค้าไปขึ้นเรือที่ปากสันดอนแม่น้ำเจ้าพระยา<sup>4</sup> เป็นต้น

ถึงกระนั้น บริษัทก็ยังไม่ประสบความสำเร็จทางการค้า เนื่องจากเหตุผลหลายประการคือ สินค้าที่นำมาขายไม่ได้รับความนิยมจากตลาดแถบนี้ พ่อค้าบริษัททำบัญชีข้อโกง พ่อค้ามาแอบทำการค้าของตัวเองแทนที่จะทำการค้าให้บริษัท พ่อค้าจำนวนหนึ่งถอนตัวจากบริษัทออกมาเป็นพ่อค้าเอกชน และเงินทุนสนับสนุนกิจการมีไม่มาก ในที่สุดจึงตัดสินใจปิดคลังสินค้าและเดินทางออกไปจากกรุงศรีอยุธยาในปลายรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ พ.ศ. 2191<sup>5</sup>

ประกอบกับในช่วงก่อนหน้านั้นสองปีได้เกิดเหตุเพลิงไหม้คลังสินค้าของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษในกรุงศรีอยุธยา พ่อค้าอังกฤษมีเหตุผลที่เชื่อได้ว่าคอนสแตนติน ฟอลคอน ขุนนางชาวตะวันตกในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ผู้มีบทบาทในราชสำนักอยุธยาอย่างมากมีส่วนรู้เห็น

<sup>1</sup> วรางคณา นิพัทธ์สุขกิจ. (2548). **กลุ่มคนที่สัมพันธ์กับการค้าในสังคมอยุธยา พ.ศ. 2172 - 2310.** หน้า 316.

<sup>2</sup> กรมศิลปากร. (2512). **บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศในศตวรรษที่ 17 เล่ม 2.** แปลโดย สุภรณ์ อัครสันโสภณ. หน้า 41.

<sup>3</sup> แหล่งเดิม. หน้า 42.

<sup>4</sup> แหล่งเดิม. หน้า 157 - 158.

<sup>5</sup> วรางคณา นิพัทธ์สุขกิจ. (2548). **เล่มเดิม.** หน้า 316 - 317.

ในการวางเพลิงคลังสินค้าในครั้งนี้ ในขณะที่ฟอลคอนตอบได้ว่านายแซมมูแอล พอตต์ส หัวหน้าสถานีการค้าของบริษัทอังกฤษเองเป็นผู้ทำ<sup>1</sup> เนื่องจากต้องการปกปิดความผิดที่ได้ทำเอาไว้

นอกจากนี้ ยังมีพ่อค้าชาวอังกฤษอีกกลุ่มหนึ่งที่เข้ามาติดต่อทำการค้าในกรุงศรีอยุธยาด้วย คนกลุ่มนี้เป็นพวกที่ผู้ลักลอบเข้ามาทำการค้าซึ่งบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษถือว่าคนเหล่านี้ค้าขายโดยผิดกฎหมาย เพราะไม่ได้ใบอนุญาตจากบริษัทฯ ในช่วงที่บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษถอนตัวออกไปจากกรุงศรีอยุธยาแล้ว กลุ่มคนเหล่านี้ยังคงเข้ามาทำการค้าในกรุงศรีอยุธยาและเมืองมะริด บางส่วนยังเข้ามารับใช้ราชสำนักและได้เป็นนักเดินเรือในราชสำนักด้วย

นอกจากพ่อค้าแล้ว กลุ่มชาวอังกฤษที่เข้ามาในกรุงศรีอยุธยาก็ยังมีช่างฝีมือประเภทต่างๆ ที่สมเด็จพระนารายณ์ทรงขอให้บริษัทจัดหามาให้ เช่น ช่างกล ช่างทำปืน ช่างทำทอง ช่างทำกลอง ช่างทองรูปพรรณ<sup>2</sup> เป็นต้น แต่ไม่พบหลักฐานว่าคนเหล่านี้เดินทางออกจากอยุธยาหลังสมัยพระนารายณ์หรือไม่อย่างไร

### กลุ่มพ่อค้าชาวฝรั่งเศส

บาทหลวงฝรั่งเศสเข้ามาในกรุงศรีอยุธยาตั้งแต่พ.ศ. 2205 และเข้ามาอีกครั้งใน พ.ศ. 2207 ส่วนสถานีการค้าของบริษัทอินเดียตะวันออกฝรั่งเศสหรือ Compagnie Royale des Indes Orientales เข้ามาตั้งภายหลัง โดยเปิดเมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2223<sup>3</sup> ชุมชนชาวฝรั่งเศสแต่ดั้งเดิมจึงเป็นชุมชนที่ก่อตั้งโดยพวกบาทหลวง สามารถแบ่งประชากรในชุมชนชาวฝรั่งเศสออกได้เป็น 3 พวก คือ กลุ่มที่พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ส่งเข้ามารับใช้สมเด็จพระนารายณ์ มีทั้งทหาร วิศวกร และช่างต่างๆ เช่น นายชาร์บอนโน (Charbonneau) ริวาล(Rival) ฟอว์บิง(Forbia) และเดอ ลามาร์(de La Mare) อีกกลุ่มหนึ่งได้แก่กลุ่มที่เข้ามาทำงานในบริษัท เช่น นายเวเรต์ (Veret) และกลุ่มสุดท้ายคือพวกมิชชันนารี ที่เข้ามาเผยแผ่ศาสนา

พวกบาทหลวงเป็นผู้นำในการตั้งหมู่บ้านฝรั่งเศส ซึ่งเป็นชุมชนเล็กๆ ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาด้านใต้ นอกเกาะเมือง ใกล้ปากคลองตะเคียนและวัดพุทไธศวรรย์ สมเด็จพระนารายณ์พระราชทานที่ดินให้สร้างโบสถ์ อยุร์มิน้ำติดกับบริเวณที่พวกญวนอยู่เรียกว่าบ้านปลาเห็ด

<sup>1</sup> กรมศิลปากร. (2522). **บันทึกเรื่องสัมพันธ์ภาพระหว่างกรุงสยามกับนานาประเทศในคริสต์ศตวรรษที่ 17 เล่ม 3**. แปลโดย สุภรณ์ อัสวสันโสภณ. หน้า 140 - 182.

<sup>2</sup> กรมศิลปากร. (2512). **เล่มเดิม**. หน้า 178.

<sup>3</sup> กรมศิลปากร. (2508). **ประชุมพงศาวดารเล่ม 20 (ประชุมพงศาวดารภาค 33)**. หน้า 135.

(Banpiaheth)<sup>1</sup> มีทั้งโบสถ์วัดนักบุญยอเซฟ และโรงเรียนบ้านเณร ซึ่งเป็นโรงเรียนสอนศาสนาแก่ชาวเอเชียอยู่ในหมู่บ้านนี้ เมื่อพ่อค้าบริษัทอินเดียตะวันตกของฝรั่งเศสเดินทางเข้ามาในภายหลังก็ได้เข้ามาอยู่ร่วมกัน

จุดมุ่งหมายหลักของการที่บริษัทอินเดียตะวันตกของฝรั่งเศสเข้าสู่กรุงศรีอยุธยา ก็คือ การแข่งขันการค้ากับบริษัทอินเดียตะวันตกของฮอลันดาและอังกฤษ และมีจุดมุ่งหมายสำคัญคือการโน้มน้าวให้สมเด็จพระนารายณ์เปลี่ยนศาสนา เพื่อชาวเมืองจะได้เปลี่ยนศาสนาตามไปด้วย ฝรั่งเศสเป็นชาติที่สมเด็จพระนารายณ์และพอลคอนเลื้อกให้เป็นฐานกำลังในการต่อสู้กับกลุ่มการเมืองกลุ่มอื่นในราชสำนักแทนที่กลุ่มมุสลิมแขกมัวร์เดิมที่มีความสัมพันธ์แต่กร้าวกับพระนารายณ์<sup>2</sup>

พ่อค้าฝรั่งเศสได้รับอนุญาตให้ตั้งคลังสินค้าที่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาและสามารถค้าขายได้โดยไม่ต้องเสียภาษีขาเข้า - ออก ยกเว้นสินค้าผูกขาด ชาวฝรั่งเศสยังได้สัมปทานผูกขาดสินค้าดีบุกที่ถลาง และวิศวกรฝรั่งเศสได้เข้ามาควบคุมการสร้างป้อมและกำแพงเมืองแบบฝรั่งเศสทั้งที่เมืองลพบุรีและบางกอก

เนื่องจากสมเด็จพระนารายณ์และพอลคอนต้องการกองทัพฝรั่งเศสเพื่อเป็นฐานกำลังของตนเอง และต้องการให้ทหารฝรั่งเศสดูแลป้อมที่บางกอกและเมืองมะริดเพื่อรักษาผลประโยชน์ทางการค้าของสยาม เหตุการณ์นี้นำไปสู่ความไม่พอใจของกลุ่มขุนนางในกรุงศรีอยุธยา และยังนำไปสู่เหตุการณ์ที่สลับซับซ้อนระหว่างบริษัทอินเดียตะวันตกของอังกฤษกับคนในบังคับของอังกฤษ<sup>3</sup> ซึ่งนำไปสู่การที่ชาวพื้นเมืองร่วมกันสังหารหมู่ชาวอังกฤษที่เมืองมะริด<sup>4</sup> ภายหลังจากการสังหารหมู่ที่เมืองมะริดอังกฤษจึงหมดอิทธิพลในเมืองมะริดในที่สุดประกอบกับการเข้ามาของฝรั่งเศส สยามจึงให้เมืองมะริดและตะนาวศรีอยู่ในความดูแลของชาวฝรั่งเศสแทน<sup>5</sup>

แผนการของพอลคอนในการดึงเอากองทัพฝรั่งเศสมาคุ้มกันสมเด็จพระนารายณ์และตนเองนั้นไม่ประสบผลสำเร็จ พอลคอนถูกออกพระเพทราชาประหารในเหตุการณ์แย่งบัลลังก์พระนารายณ์ของออกพระเพทราชา พ.ศ. 2231 ซึ่งในเหตุการณ์เดียวกันนี้ออกพระเพทราชาได้ขับไล่ชาว

<sup>1</sup> กรมศิลปากร. (2508). **ประชุมพงศาวดาร เล่ม 18 (ประชุมพงศาวดารภาคที่ 27)**. หน้า 160.

<sup>2</sup> นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2557). **การเมืองไทยสมัยพระนารายณ์**. หน้า 72.

<sup>3</sup> กรมศิลปากร. (2525). **บันทึกเรื่องสัมพันธ์ภาพระหว่างกรุงสยามกับนานาประเทศในศตวรรษที่ 17 เล่ม 4**. แปลโดย สุภาภรณ์ อัครโสภณ. หน้า 200 - 210.

<sup>4</sup> กรมศิลปากร. (2520). **บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศในศตวรรษที่ 17 เล่ม 5**. แปลโดย ไพโรจน์ เกษแม่นิกิจ. หน้า 9 - 10.

<sup>5</sup> แหล่งเดิม. หน้า 10.

ฝรั่งเศสออกจากอยุธยาทั้งหมดด้วย ทำให้กองทหารฝรั่งเศสและชาวฝรั่งเศสต้องเดินทางออกไปจากกรุงศรีอยุธยา มีที่สมัครใจอยู่เพียงไม่กี่คน แต่ในตอนปลายรัชกาลสมเด็จพระเพทราชาทรงแสดงออกว่าทรงต้องการให้พ่อค้าฝรั่งเศสเข้ามาค้าขายในกรุงศรีอยุธยาตามเดิม แต่คงติดขัดที่ขุนนางผู้มีอำนาจไม่ต้องการให้ชาวฝรั่งเศสกลับเข้ามา<sup>1</sup> ดังจะเห็นได้ว่าบาทหลวงตาซาร์ดไม่ได้เข้าถวายพระราชสาสน์ต่างๆที่มาถึงชายฝั่งด้านอ่าวเบงกอลแล้ว

## โปรตุเกส

โปรตุเกสเป็นชาติยุโรปชาติแรกที่เข้ามาติดต่อกับอยุธยา โดยเข้ามาในสมัยของพระรามาธิบดีที่ 2 โปรตุเกสเข้ามายังอยุธยาโดยมีจุดมุ่งหมายต้องการทำการค้าเป็นหลักและขอเข้ามาตั้งถิ่นฐานทำการค้าที่กรุงศรีอยุธยา ตะนาวศรี มะริด ปัตตานี และนครศรีธรรมราช แลกกับการที่โปรตุเกสสัญญาว่าจะให้ความช่วยเหลือทางทหารกับอยุธยา<sup>2</sup>

ต่อมาในสมัยสมเด็จพระชัยราชาธิราช ชาวโปรตุเกสที่เดินทางเข้ามาได้ตั้งถิ่นฐานอยู่เป็นหลักแหล่ง โดยทางอยุธยาได้มีการตั้งกองอาสาโปรตุเกสเพื่อใช้ในการทำสงครามกับพม่า นอกจากนี้ชาวโปรตุเกสยังทำการค้าและมีโอกาสเข้ารับราชการกับอยุธยา โดยชาวโปรตุเกสทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานด้านการค้ากับเมืองท่าต่าง ๆ ของอยุธยากับของโปรตุเกส และดูแลเรื่องการค้าต่างประเทศให้กับอยุธยา<sup>3</sup> ชาวโปรตุเกสที่เข้ามาจึงมีบทบาทสำคัญต่อการค้าของอยุธยาอย่างมากในช่วงอยุธยาตอนต้นก่อนที่จะลดบทบาทลงเนื่องจากการหมดอำนาจทางทหารของโปรตุเกสในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และถูกแทนที่โดยฮอลันดา ฝรั่งเศส และอังกฤษที่เข้ามาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ระยะหลัง

อย่างไรก็ตามแม้โปรตุเกสค่อย ๆ ลดบทบาทลงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่ชาวโปรตุเกสในอยุธยานั้น ยังคงมีบทบาทและสำคัญอย่างมากในอยุธยา โดยเฉพาะด้านการต่างประเทศและการทหาร เพราะชาวโปรตุเกสที่อพยพเข้ามายังอยุธยานั้น มีจำนวนหนึ่งที่ได้แต่งงานกับชาวพื้นเมืองและให้กำเนิดลูกครึ่ง ซึ่งลูกครึ่งโปรตุเกสและพื้นเมืองนี้ยังคงได้รับความไว้วางใจให้ทำหน้าที่ทางการทหาร และการต่างประเทศ โดยจะเห็นได้จากกรณีที่มียกกองอาสาโปรตุเกส และการที่อยุธยาใช้ภาษาโปรตุเกสอีกภาษาหนึ่งในการเจริญสัมพันธไมตรีทางการทูต

<sup>1</sup> กรมศิลปากร. (2511). **ประชุมพงศาวดารเล่ม 22 (ประชุมพงศาวดารภาคที่ 36 (ต่อ) 37 และ 38)**. หน้า 29.

<sup>2</sup> พลับพลึง คงชนะ. (2549). **เล่มเดิม**. หน้า 125.

<sup>3</sup> **แหล่งเดิม**. หน้า 125 – 126.

## ฮอลันดา

แม้ชาวยุโรปที่เดินทางเข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีกับอยุธยาเป็นชาติแรกคือโปรตุเกส และแม้ว่าฮอลันดาจะเป็นชาติยุโรปที่เข้ามาทีหลังแต่เป็นชาติที่ทำการค้ากับอยุธยาได้อย่างยาวนานและต่อเนื่องมากกว่าโปรตุเกส ในระยะแรกฮอลันดาเข้ามาขยายอำนาจในหมู่เกาะอินโดนีเซียเพื่อหาเครื่องเทศนำกลับไปขายในยุโรป ต่อมาทางฮอลันดาได้มีการก่อตั้งบริษัทอินเดียตะวันออกของฮอลันดา และทางบริษัทได้เข้ามาตั้งสถานีการค้าในปัตตานีแต่ใน พ.ศ. 2146 ปัตตานีอยู่ภายใต้อำนาจของอยุธยา ทางฮอลันดาจึงต้องติดต่อกับอยุธยาเพื่อขอตั้งสถานีการค้าและด้วยเหตุนี้ฮอลันดากับสยามจึงได้เริ่มเจริญสัมพันธไมตรีและการค้าในครั้งนี้ และในปีต่อมาฮอลันดาจึงได้เข้ามาตั้งสถานีการค้าในอยุธยาอีกทั้งยังได้รับพระราชทานที่ดินนอกเกาะเมืองจากสมเด็จพระนเรศวรเพื่อให้ชาวฮอลันดาเข้ามาตั้งถิ่นฐานและสถานีการค้าในอยุธยา<sup>1</sup>

ความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับฮอลันดาต่อเนื่องและยาวนานและได้มีการแลกเปลี่ยนเทคโนโลยีระหว่างกัน โดยสยามได้รับเอาวิธีการต่อเรือแบบฮอลันดาไปใช้ในการต่อเรือสำเภาด้วยการส่งทูตไปศึกษาที่วิธีการต่อเรือและเจรจาทางการค้าที่ฮอลันดาในสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ นอกจากนี้ทางฮอลันดายังมีความเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกิจการสถานการณทางการเมืองในอยุธยาหลายสมัย ทั้งนี้เนื่องจากฮอลันดามีผลประโยชน์ทางการค้ากับอยุธยาอย่างมาก ฮอลันดาจึงพยายามแทรกแซงการเมืองของอยุธยาโดยการให้การสนับสนุนสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมขึ้นครองราชย์ใน พ.ศ. 2154 ชาวฮอลันดาในสมัยพระเจ้าทรงธรรมจึงได้รับอภิสิทธิ์ทางด้านการค้าเป็นพิเศษจากราชสำนักอยุธยา<sup>2</sup>

ต่อมาในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททองอยุธยากับฮอลันดาเริ่มมีความขัดแย้งกัน เนื่องจากผลประโยชน์ทางการค้าที่ฮอลันดากลัวว่าจะสูญเสียไปจากการที่สยามขอร้องให้ฮอลันดาช่วยส่งทหารตีปัตตานี ก่อนที่ความสัมพันธ์ระหว่างฮอลันดากับอยุธยาจะขัดแย้งถึงขีดสุดในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ โดยฮอลันดาได้นำเรือมาปิดปากอ่าวไทย จนอยุธยาต้องยอมให้สิทธิพิเศษกับฮอลันดาในการผูกขาดการค้าหนังสัตว์และพริกไทย อย่างไรก็ตามแม้ความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับฮอลันดาจะขัดแย้งกันถึงขีดสุดในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ฮอลันดาก็ยังคงมีผูกสัมพันธ์ที่ดีกับอยุธยาเรื่อยมาในสมัยพระเพทราชา โดยฮอลันดาได้ให้การสนับสนุนพระเพทราชาในการยึดอำนาจสมเด็จพระ

<sup>1</sup> แหล่งเดิม. หน้า 128.

<sup>2</sup> แหล่งเดิม. หน้า 128 – 129.

นารายณ์<sup>1</sup> โดยอยุธยาใช้ฮอลันดาเป็นเครื่องถ่วงดุลอำนาจของชาติยุโรปอื่น ๆ และเห็นประโยชน์ทางการค้าที่ฮอลันดามีในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้<sup>2</sup>

### เดนมาร์ก

เดนมาร์กเป็นชนชาติที่เข้ามาทำการค้ากับอยุธยาโดยมีหลักฐานว่าเดนมาร์กติดต่อกับอยุธยาผ่านเมืองตะนาวศรี แม้ว่าเดนมาร์กมากจะไม่ได้มีบทบาทชัดเจนในอยุธยาเมื่อเทียบกับชนชาติอื่น ๆ ที่กล่าวมา แต่เดนมาร์กหลักฐานที่ปรากฏนั้นได้อธิบายถึงจุดมุ่งหมายของเดนมาร์กอย่างชัดเจนว่าเดนมาร์กทำการค้ากับอยุธยาผ่านเมืองตะนาวศรี ซึ่งเป็นการตอกย้ำให้เห็นว่าเมืองมะริดและตะนาวศรีสำคัญต่ออยุธยาอย่างมากในการติดต่อทำการค้ากับต่างชาติ

เดิมที่เดนมาร์กไม่ได้มีอิทธิพลทางทหารและการค้าในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แม้แต่น้อย จนกระทั่งพระเจ้าคริสเตียนที่ 4 แห่งเดนมาร์ก ได้จัดตั้งบริษัทการค้าชื่อว่าบริษัทเดนิช อีสต์อินเดียน โดยให้เป็นบริษัทที่จะทำการค้าผูกขาดในเอเชียของเดนมาร์ก และในเวลานั้นเองฮอลันดาซึ่งเป็นมิตรกับเดนมาร์กได้ขอให้เดนมาร์กนำทหารมาช่วยพระเจ้าปรกรมพายุที่ 8 แห่งกรุงลังกา ต่อสู้กับพวกโปรตุเกสที่คิดจะยึดเกาะลังกาเป็นของตน พระเจ้าคริสเตียนที่ 4 จึงได้ส่งกองเรือมาหวังจะช่วยลังกาสู้กับโปรตุเกส แต่เมื่อเดนมาร์กมาถึงเกาะลังกาพระเจ้าปรกรมพายุที่ 8 สวรรคตเสียแล้ว ทำให้กองเรือเดนมาร์กไม่ได้สู้กับโปรตุเกส อย่างไรก็ตามกองเรือเดนมาร์กโชคดีที่ได้พระราชทานแห่งแคว้นตรังกิบาร์อนุญาตให้ตั้งสถานีการค้าของเดนมาร์กที่แคว้นของตนได้ นี่จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการค้าขายของเดนมาร์กกับอยุธยาผ่านเมืองตะนาวศรีในที่สุด<sup>3</sup>

เดนมาร์กเริ่มติดต่อทำการค้ากับตะนาวศรีครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2164 และด้วยความช่วยเหลือจากฮอลันดาทำให้เดนมาร์กได้ติดต่อทำการค้ากับอยุธยาอีกต่อหนึ่งด้วย โดยที่ทางอยุธยาอนุญาตให้เดนมาร์กเข้ามาค้าขายกับอยุธยาได้ นอกจากนี้อยุธยายังจัดให้เดนมาร์กเป็นชนชาติอีกชนชาติหนึ่งที่สามารถติดต่อค้าขายกับอยุธยาซึ่งแตกต่างกันกับพวก โปรตุเกส ฮอลันดา เดนมาร์กเข้ามาทำการค้ากับอยุธยาโดยเสนอขายอาวุธปืนให้กับอยุธยา ในขณะที่อยุธยาขายงาช้างให้กับเดนมาร์กซึ่งเป็นสินค้าที่มีค่า อย่างไรก็ตามก็ไม่ได้มีบันทึกรายละเอียดว่าเดนมาร์กกับอยุธยานั้นติดต่อค้าขายกันมากเพียงใดมีแต่

<sup>1</sup> แหล่งเดิม. หน้า 129.

<sup>2</sup> ศรีศักร วัลลิโภดม. (2553). *กรุงศรีอยุธยาของเรา*. หน้า 78.

<sup>3</sup> พลับพลึง คงชนะ. (2545). *อยุธยา กับ เดนมาร์ก : เรื่องราวที่เมืองตะนาวศรี*. ใน *ภูมิปัญญาไทยไป*

เพียงบันทึกว่าอยุธยาอนุญาตให้พ่อค้าชาวเดนมาร์กเข้ามาค้าขายกับอยุธยาได้เท่านั้น<sup>1</sup>

## 2.4 สรุป

เมืองมะริดและตะนาวศรีเป็นเมืองที่สำคัญของอยุธยาได้เพราะที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ที่ตั้งอยู่บริเวณอ่าวเบงกอล เป็นตลาดการค้าที่สำคัญระหว่างดินแดนในเอเชียใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทั้งนี้เมืองมะริดและตะนาวศรียังตั้งอยู่บนเส้นทางลัดที่สามารถเดินทางมายังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยไม่ต้องอ้อมช่องแคบมะละกาตั้งแต่โบราณ ดังปรากฏในบันทึกการเดินทางจากอาณาจักรโรมันไปยังจีน ความสำคัญของเมืองมะริดและตะนาวศรี จึงอยู่ที่การเป็นเมืองที่ต้องอยู่บนอ่าวเบงกอลอันเป็นตลาดการค้าที่คึกคัก และเป็นเมืองที่ตั้งอยู่บนเส้นทางลัดที่สามารถเดินทางไปยังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยไม่ต้องอ้อมช่องแคบมะละกา

เมืองมะริดและตะนาวศรีมีความสัมพันธ์ทางการค้ากับอยุธยาอย่างมาก ด้วยเหตุที่เมืองมะริดและตะนาวศรีมีเส้นทางลัดที่สามารถนำสินค้าจากอ่าวเบงกอลไปยังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในขณะที่เดียวกันอยุธยาเป็นเมืองที่สำคัญที่ตั้งอยู่ใกล้กับอ่าวไทย รวมถึงอยุธยาเป็นศูนย์อำนาจใหญ่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาที่ไหลออกอ่าวไทย และสามารถจัดหาของป่าที่เป็นที่ต้องการในตลาดการค้าอ่าวเบงกอลได้อย่างเช่น ไม้ฝาง ช้าง ที่เป็นที่ต้องการในอินเดียอย่างมาก ในขณะที่อยุธยาก็ต้องการสินค้าที่มาจากอ่าวเบงกอลไปขายต่อยังจีนและญี่ปุ่นโดยเฉพาะอย่างยิ่งผ้าจากอินเดียที่เป็นที่ต้องการในจีนและญี่ปุ่นอย่างไรก็ตามทั้งสินค้าที่นำเข้าและส่งออกของอยุธยานั้น ไม่ใช่กิจการที่เอกชนสามารถทำระหว่างกันได้ แต่ต้องผ่านระบบการค้าของอยุธยาที่เรียกว่าระบบพระคลังสินค้า ซึ่งเป็นระบบที่อยุธยาใช้ในการทำการค้าขายกับต่างชาติ เพื่อป้องกันไม่ให้สินค้าที่ราชสำนักอยุธยามองว่าสุ่มเสี่ยงต่อความมั่นคงของราชสำนักตกอยู่ในมือของเอกชน และเป็นการประกันรายได้ของอยุธยาว่าสามารถหากำไรจากการค้ากับต่างชาติได้อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วยโดยที่รายได้นั้นไม่ตกไปอยู่ในมือของเอกชน

นอกจากเส้นทางการค้า สินค้า และระบบการค้าจะมีความสำคัญต่อความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างเมืองมะริดและตะนาวศรีกับอยุธยาแล้ว ชาวต่างชาติก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญต่อความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างเมืองมะริดและตะนาวศรีกับอยุธยา เนื่องจากชาวต่างชาติที่เข้ามาอยุธยาเป็นชนกลุ่มสำคัญที่ขับเคลื่อนความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างสองเมืองนี้ โดยชาวต่างชาติซึ่งส่วนใหญ่เป็นพ่อค้าจะเป็นผู้รับซื้อสินค้าจากอยุธยาไปขายยังอ่าวเบงกอล โดยผ่านเส้นทางการค้า

<sup>1</sup> แหล่งเดิม. หน้า 81.

ระหว่างเมืองมะริดและตะนาวศรีกับอยุธยา หรือนำสินค้าจากอ่าวเบงกอลที่เป็นที่ต้องการของอยุธยา เข้ามา อยุธยาจึงมักใช้พ่อค้าชาวต่างชาติทำหน้าที่เป็นตัวแทนของอยุธยาในการค้าขายกับต่างชาติ ด้วยเหตุที่พ่อค้าชาวต่างชาติมีความชำนาญทางการค้ามากกว่าคนอยุธยา และมีเครือข่ายทางการค้าที่ ให้ผลประโยชน์ต่ออยุธยา อย่างเช่น แซกมัวร์ ซึ่งมีเครือข่ายการค้าขนาดใหญ่ของตนในอ่าวเบงกอล จึง ทำให้อยุธยาแต่งตั้งให้แซกมัวร์ทำหน้าที่ทางการค้าในด้านอ่าวเบงกอล หรือชาวยุโรปที่มีบริษัทการค้า และสถานีการค้าตามเมืองต่าง ๆ อีกทั้งยังมีอำนาจทางการเมือง อย่างไรก็ตามอยุธยามีนโยบายในการ ใช้ชาวต่างชาติแตกต่างกันไปตามบริบทของช่วงเวลานั้น ๆ

ดังนั้นเมืองมะริดและตะนาวศรีจึงเป็นที่ต้องการของอยุธยาในการเข้าปกครองควบคุมเพื่อที่ อยุธยาจะสามารถใช้เมืองมะริดและตะนาวศรีเป็นประตูการค้าที่อยุธยาสามารถค้าขายสินค้าได้ อัน เป็นการเพิ่มพูนรายได้ให้กับราชสำนักอยุธยาอย่างมาก รวมไปถึงเป็นการสร้างเสริมอำนาจทาง การเมืองอยุธยาในฐานะเป็นเมืองท่าการค้านานาชาติอันจะทำให้อยุธยากลายเป็นศูนย์กลางที่ เข้มแข็งในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งเป็นนโยบายหลักและสำคัญของอยุธยา ฉะนั้นในบทต่อไปจะ กล่าวถึงนโยบายทางการเมืองของอยุธยาในการเข้าปกครองเมืองมะริดและตะนาวศรีเพื่อประโยชน์ ทางการค้าของอยุธยา

### บทที่ 3

## นโยบายของอยุธยาต่อเมืองมะริดและตะนาวศรี ตั้งแต่ พ.ศ. 1893 – 2199

เมืองมะริดและตะนาวศรีเป็นเมืองท่าการค้าที่สำคัญในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ เพราะมี ภูมิศาสตร์และที่ตั้งอยู่บริเวณอ่าวเบงกอลอันเป็นตลาดการค้าที่สำคัญ สินค้าจากตะวันตกและใน อินเดียบหลายชนิดเป็นสินค้าที่มีความต้องการมากในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะในอยุธยา สินค้าจำพวกผ้าอินเดียนหรือผ้ากุหลาบจากเปอร์เซียเป็นที่ต้องการอย่างมากของราชสำนักอยุธยา ขณะเดียวกันพ่อค้าในตลาดการค้าด้านอ่าวเบงกอลทั้งพ่อค้ามุสลิมในอินเดียและตะวันออกกลาง รวมทั้งพ่อค้าชาวยุโรปมีความต้องการสินค้าจากดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากเช่นกัน ดังนั้น เมืองมะริดและตะนาวศรีจึงเป็นเมืองท่าการค้าที่สำคัญต่ออยุธยาอย่างมากในการที่เป็นประตูการค้า ของอยุธยาสู่อ่าวเบงกอลที่อยุธยาสามารถนำเข้ามาสินค้าที่อยุธยาต้องการได้ และเป็นตลาดส่งออก สินค้าของป่าที่มีราคาสูงของอยุธยาได้มากขึ้น อยุธยาจึงต้องการเข้าครอบครองเมืองมะริดและ ตะนาวศรีเพื่อที่จะควบคุมเมืองทั้งสองโดยตรง ในบทนี้จะกล่าวถึงนโยบายทางการเมืองของอยุธยาต่อ เมืองมะริดและตะนาวศรีตั้งแต่ พ.ศ. 1893 - 2199 โดยแบ่งตามรัชกาลของพระมหากษัตริย์อยุธยา ซึ่ง จะทำให้เห็นนโยบายของอยุธยาต่อเมืองมะริดและตะนาวศรีที่มีความเกี่ยวข้องกับบริบททางการเมือง และการค้า

### 3.1 นโยบายเมืองของอยุธยาต่อเมืองมะริดและตะนาวศรีตั้งแต่ พ.ศ. 1893 – 2112

เมืองมะริดและตะนาวศรีเป็นเมืองที่สำคัญต่อดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตั้งแต่ก่อนการ สถาปนากรุงศรีอยุธยาอีก โดยมีการกล่าวถึงการเป็นเมืองที่สำคัญในการติดต่อกับเมืองในอ่าวเบงกอล ในสมัยสุโขทัย ตามหลักฐานที่ปรากฏขึ้นในศิลาจารึกหลักที่ 4 (วัดป่ามะม่วง) “ในศักราช 1289 (1906) จึงให้ไปอัญเชิญมหาสามีสังฆราช มีศิลาจารและรู้พระปฏิภาณไตร...นักผู้มหาสามีอันอยู่ใน.... ลังกาทวีป อันมีศิลาจารดังผู้กษัตริย์ชั้วก่อนแต่นครพัน”<sup>1</sup> (เมาะตะมะ)

จากหลักฐานกล่าวถึงการเป็นเมืองที่สำคัญของเมืองมะริดและตะนาวศรีในอ่าวเบงกอลทำให้ เห็นถึงบทบาทและความสำคัญของเมืองแถบอ่าวเบงกอลที่มีต่อรัฐในเขตภาคพื้นทวีปตั้งแต่ก่อนการ สถาปนากรุงศรีอยุธยาแล้ว เมื่อกรุงศรีอยุธยาได้รับการสถาปนาขึ้นเมืองมะริดและตะนาวศรีจึง

<sup>1</sup> กรมศิลปากร. (2528). *จารึกสุโขทัย*. หน้า 46.

กลายเป็นเมืองที่สำคัญที่อยุธยาต้องการครอบครองไว้เพื่อเป็นเมืองท่าการค้าในการติดต่อการค้ากับต่างชาติ

### 3.1.1 สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) (พ.ศ. 1893 - 1912)

ในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) เมื่อแรกสถาปนาอยุธยาใน พ.ศ. 1893 ได้มีการประกาศเมืองประเทศราช 16 เมือง ดังปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระราชหัตถเลขา<sup>1</sup> พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับสมเด็จพระพนรัตน์<sup>2</sup> และพระราชพงศาวดารกรุงสยาม ฉบับบริติชมิวเซียม<sup>3</sup> ได้ปรากฏคือเมือง ตะนาวศรี ทวาย เมาะตะมะ เมาะลำเลิง เป็นเมืองประเทศราช เมืองเหล่านี้เป็นเมืองสำคัญบริเวณอ่าวเมาะตะมะ ซึ่งเชื่อมโยงกับเมืองท่าในเขตอ่าว เบงกอล

#### ตาราง 1 รายพระนามพระมหากษัตริย์อยุธยาและปีครองราชย์

รายพระนามพระมหากษัตริย์อยุธยา	ปีครองราชย์
สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง)	พ.ศ. 1893 – 1912
สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (ขุนหลวงพะงั่ว)	พ.ศ. 1913 – 1931
สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 (เจ้าสามพระยา)	พ.ศ. 1967 – 1991
สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2	พ.ศ. 2034 – 2072
สมเด็จพระชัยราชาธิราช	พ.ศ. 2077 – 2089
สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ	พ.ศ. 2091 – 2111
สมเด็จพระนเรศวร	พ.ศ. 2133 – 2148
สมเด็จพระเอกาทศรถ	พ.ศ. 2148 – 2153
สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม	พ.ศ. 2154 – 2171
สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง	พ.ศ. 2179 – 2199

<sup>1</sup> สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2534). **พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 1**. หน้า 57.

<sup>2</sup> กรมศิลปากร. (2514). **พงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับสมเด็จพระพนรัตน์**. หน้า 1.

<sup>3</sup> กรมศิลปากร. (2507). **พระราชพงศาวดารกรุงสยามฉบับบริติชมิวเซียม**. หน้า 7.

จะสังเกตได้ว่านับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา อยุธยาพยายามขยายอิทธิพลทางการเมืองสู่ดินแดนฝั่งตะวันตกเขตชายฝั่งริมอ่าวเกาะตะมะและทะเลอันดามัน ซึ่งเป็นที่ตั้งเมืองสำคัญคือ มะริด และตะนาวศรี บริเวณนี้มีความสำคัญต่อการค้าในเขตภาคพื้นทวีปของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาตั้งแต่ก่อนการตั้งกรุงศรีอยุธยา เมื่อมีการสถาปนาอาณาจักรอยุธยาในปลายพุทธศตวรรษที่ 19 อาณาเขตปกครองของอยุธยาขยายครอบคลุมไปถึงเมืองท่าริมฝั่งทะเลทิศตะวันตก คือเมืองมะริดและตะนาวศรีในฐานะเมืองประเทศราช แสดงให้เห็นว่าในรัชสมัยของพระองค์ เมืองมะริดและตะนาวศรียังคงมีกษัตริย์หรือเจ้าเมืองพื้นถิ่นเป็นผู้ปกครองและกำหนดนโยบายการบริหารตนเองได้อย่างอิสระ เพียงแต่ต้องส่งบรรณาการซึ่งเป็นส่วนหนึ่งจากผลตอบแทนที่ได้รับจากการค้าให้แก่อยุธยา

### 3.1.2 สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (ขุนหลวงพะงั่ว) (พ.ศ. 1913 – 1931)

ในสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (ขุนหลวงพะงั่ว) ทรงมีพระราชอำนาจเหนือเมืองตะนาวศรี และเมืองท่าชายฝั่งทะเลทางตะวันตก<sup>1</sup> ในขณะเดียวกันมีหลักฐานที่ให้ภาพสนับสนุนการขยายอิทธิพลของอยุธยาเข้าสู่หัวเมืองมอญซึ่งสอดคล้องกับหลักฐานของไทย คือ “พงศาวดารหงสาวดี” พงศาวดารฉบับนี้ค้นพบโดย ขวัญเมือง จันทโรจณี และยังไม่ได้ดีพิมพ์ ขวัญเมือง จันทโรจณีสันนิษฐานว่า พงศาวดารฉบับนี้ได้รับการคัดลอกต่อมามีที่ เนื่องจากภาษาที่เขียนเป็นภาษาใหม่แต่ทว่าชื่อเมืองต่าง ๆ ที่ปรากฏในพงศาวดารกลับสอดคล้องเมืองเก่าต่าง ๆ ในสมัยอยุธยาตอนต้น โดยเฉพาะเมืองสุพรรณบุรี เมืองอิน และเมืองพรหม นอกจากนี้พงศาวดารนี้ปรากฏพระนามของกษัตริย์อยุธยาว่า “สมเด็จพระจักรพรรดิราชาเจ้า” ซึ่งขวัญเมือง จันทโรจณีตีความว่า น่าจะหมายถึงพระนามของสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 ซึ่งสอดคล้องกับศิลาจารึกหลักที่ 2 นครชุม ที่เรียกพระนามของสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 ว่าสมเด็จพระจักรพรรดิราชาเจ้า<sup>2</sup>

พงศาวดารฉบับนี้น่าจะเขียนขึ้นมาในสมัยอยุธยาตอนต้นทั้งสิ้น ซึ่งเมืองสุพรรณบุรี เมืองอิน เมืองพรหม เป็นเมืองที่มีส่วนในการก่อตัวของรัฐสมัยอยุธยาตอนต้น ขณะเดียวกัน พงศาวดารเมืองหงสาวดีได้ให้ภาพของอยุธยา ซึ่งสอดคล้องกับจารึก หลักที่ 2 นครชุมว่า สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 ได้เมืองกำแพงเพชร และหัวเมืองเหนือทั้งหมด สิ้นสุดแค่สุโขทัย ดังปรากฏในพงศาวดารหงสาวดีว่า “ยกแต่ย่างหิน (ตาก) ไปถึงเขาหลวง ยกออกจากเขาหลวงไปสิ้นเมืองศรีอยุธยา”<sup>3</sup> จากหลักฐานดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า อยุธยาไม่สามารถขยายอิทธิพลไปสู่เมืองตากที่อยู่ทางตะวันตกใกล้หัวเมือง

<sup>1</sup> ดี. จี. อี. ฮอลส์. (2549). ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ : สุวรรณภูมิ-อุษาคเนย์ ภาค พิศดาร. หน้า 210.

<sup>2</sup> พงศาวดารหงสาวดี ถูกพบโดย นายขวัญเมือง จันทโรจณี อ้างจาก วดิน ปัญญาวุธตระกูล. (2539). เล่มเดิม. หน้า 110.

<sup>3</sup> แหล่งเดิม. หน้า 111.

มอญ เพราะเมืองตากได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนาหลังจากการสลายตัวของรัฐสุโขทัย ส่งผลให้อาณาจักรอยุธยาไม่สามารถควบคุมเส้นทางด่านเมืองตากที่จะไปยังท่าเมืองมอญทั้งหมดได้ รวมทั้งเมืองตะนาวศรีด้วย

### 3.1.3 สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 (เจ้าสามพระยา) (พ.ศ. 1967 - 1991)

ในสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 (เจ้าสามพระยา) อยุธยายกทัพมาปราบปรามเมืองมะละกา ใน พ.ศ. 1988 ซึ่งตรงกับสมัยของราชากาซิมหรือมุซัฟฟาร์ซาด์ ซึ่งกองทัพของมะละกา ก็สามารถต่อต้านไว้ได้<sup>1</sup> การที่เมืองมะละกาคิดกบฏแยกตัวจากอาณาจักรอยุธยา ทำให้อยุธยาทัพไปตีเมืองมะละกาเพื่อยึดไว้ต่อไป เพราะอยุธยาจำเป็นต้องพึ่งเมืองท่าแห่งนี้ในการส่งสินค้าออกไปสู่โลกอาหรับและอินเดีย เมื่อเมืองมะละกาเริ่มกบฏและต่อต้านอำนาจอยุธยา ตลอดจนอยุธยาไม่สามารถควบคุมดินแดนนี้ได้เช่นแต่ก่อน จึงทำให้ราชสำนักอยุธยาพยายามมองหาเส้นทางการค้ารายใหม่ที่จะไปติดต่อกับโลกอาหรับและอินเดีย โดยไม่ต้องอาศัยเมืองมะละกาเป็นศูนย์กลางในการติดต่อกับดินแดนต่าง ๆ ดังนั้นจึงเห็นความพยายามในการหาเส้นทางสายใหม่ทางตะวันตกของอยุธยา โดยอาศัยชายฝั่งทะเลด้านเมืองตะนาวศรี ดังปรากฏว่าในสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 (เจ้าสามพระยา) ได้เมืองทวายเป็นขอบขันหลี่มา และปรากฏหลักฐานที่อยุธยาสามารถควบคุมหัวเมืองชายฝั่งทะเลด้านตะวันตกได้ ดังปรากฏในพงศาวดารฉบับปลีก 222,2/ก.104 กล่าวถึงเมืองทวายว่าถูกพระยาอิมหริหเรมางตีแตก และพรวนระวังครองเมืองทวายหนีมาอยู่ที่เมืองตะนาวศรี และพญาอิมหริหเรมางก็ขอเป็นขอบขันหลี่มาของอาณาจักรอยุธยา ดังปรากฏในพงศาวดารว่า

อยู่มาพรวนระวังในเมืองทวาย ประมุขลัทธิลัทธิได้แต่ฉกรรจ์ ประมาณ 5000 แลคร้วอพยพตั้งบ้านอยู่ตำบลไชเวรียนั้น จึงพญาอิมหริหเรมาง เอาพลตายทองมารบพรวนระวัง พรวนระวังก็หนีมายังตะนาวศรี พระยาอิมหริหเรมางก็เข้าตั้งอยู่เมืองทวายนั้น แลช่องสุ่มเอาชาวเมืองทั้งปวงได้มากแล้ว ก็เอาเครื่องบรรดามาถวายบังคมแต่ผู้เป็นเจ้าของ แลให้กราบทูลพระกรุณาว่าจะขอตั้งบ้านไชเวรียนเป็นขอบขันหลี่มาพระบาทสมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า<sup>2</sup>

### 3.1.4 สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 (พ.ศ. 2034 - 2072)

ในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในภูมิภาค คือ การที่โปรตุเกสได้เข้ายึดเมืองมะละกาเมื่อ พ.ศ. 2054 ทำให้พ่อค้ามุสลิมที่มีผลประโยชน์และมีอิทธิพลอยู่ในบริเวณนี้

<sup>1</sup> สมคิด ศรีสิงห์. (2526). ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์. หน้า 218.

<sup>2</sup> จันทรฉาย ภัคฉัตร, บรรณาธิการ. (2531). ข้อมูลประวัติศาสตร์ในรอบทศวรรษ พ.ศ.2520 - 2531. หน้า 75.

มาแต่เดิมได้สร้างเครือข่ายการค้าทางทะเลใหม่เพื่อชดเชยกับผลประโยชน์ที่เสียไป ทำให้เมืองท่าอื่น ๆ ที่ไม่เคยมีความสำคัญทวีความสำคัญมากขึ้นแทนที่เมืองมะละกา อีกทั้งการเจริญเติบโตและขยายบทบาทของเมืองท่าใหญ่น้อยทั้งในบริเวณภาคพื้นทวีปและหมู่เกาะ ดังปรากฏบันทึกของ ดูอาร์ต บาร์โบซุ (Duarte Barbosa) (พ.ศ. 2059) ที่กล่าวถึงความมั่งคั่งและเครือข่ายทางการค้าในอ่าวเบงกอล โดยเฉพาะความสำคัญของเมืองท่าอย่างพะโค ตะนาวศรี เคดะห์ (ไทรบุรี) ซึ่งมีเครือข่ายการค้าสัมพันธ์กับพ่อค้าแขกมัวร์ และมะละกา โดยเฉพาะตะนาวศรีเป็นชุมชนของพ่อค้าแขกมัวร์ และพ่อค้าจากที่อื่น ๆ ที่พร้อมจะซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าทุกประเภท<sup>1</sup> บันทึกของโตเม ปิเรส ระบุว่าพ่อค้าแขกมัวร์อยู่ตามชายฝั่งทะเล<sup>2</sup> ผลประโยชน์ที่อาณาจักรอยุธยาได้รับจากการที่เมืองท่าอย่างตะนาวศรีทวีความสำคัญขึ้นแทนที่เมืองมะละกา คืออาณาจักรอยุธยาดำเนินการเล่นเรือค้าขายแข่งขันกับมะละกา โดยชาวมาเลย์เป็นผู้จัดการวางเส้นทางการเดินเรือให้แก่ชาวสยามและมีผู้ดูแลความปลอดภัยที่สุลต่านตั้งขึ้น เรียกว่า ลักซามานา (Laksamana) เทียบเท่าตำแหน่งนายพลเรือ (admiral) หรือกัปตันเรือ การที่อยุธยาเสียเมืองมะละกาไปทำให้อยุธยาพยายามครอบครองเมืองมะริดและตะนาวศรีเพื่อเป็นเมืองท่าและศูนย์กลางทางการค้าแทนมะละกา อีกทั้งราชสำนักอยุธยาได้แข่งขันทางการค้ากับมะละกาโดยอาศัยเมืองตะนาวศรีเป็นเมืองท่าในการค้า

อยุธยาควบคุมเมืองตะนาวศรีอย่างรัดกุม โดยการส่งขุนนางอยุธยาไปปกครองควบคุมเจ้าเมืองตะนาวศรี เจ้าเมืองตะนาวศรีต้องขึ้นตรงต่อออกญาสุโขทัย ซึ่งมีอำนาจตัดสินใจความทั้งปวงตลอดจนเข้าไปเป็นผู้บังคับการเรือของตะนาวศรี<sup>3</sup> เมืองตะนาวศรีจึงกลายเป็นศูนย์กลางทางการค้าและเมืองท่า ที่อยู่ใต้อิทธิพลทางการเมืองของอาณาจักรอยุธยา อยุธยาควบคุมเมืองตะนาวศรีในฐานะเมืองท่าและศูนย์กลางการค้าเท่านั้นไม่ได้ครอบคลุมไปถึงกลุ่มพ่อค้าแขกมัวร์ที่อาศัยอยู่ในเมืองตะนาวศรีซึ่งเป็นกลุ่มพ่อค้าที่มีอิทธิพลในอ่าวเบงกอล และปรากฏอีกด้วยว่าพ่อค้าแขกมัวร์เหล่านี้ที่อาศัยอยู่ตามเมืองชายฝั่งทะเล มักจะเชื่อฟังคำสั่งผู้นำของเขาเอง และมักจะทำสงครามกับชาวสยามเสมอ บ้างเกิดในอยุธยาหรือดินแดนในปกครองของอยุธยา บ้างก็เกิดในปะหัง<sup>4</sup> ถึงแม้อาณาจักรอยุธยาจะควบคุมเมืองตะนาวศรีได้ทางการเมือง และเมืองตะนาวศรีก็เอื้อประโยชน์ทางการค้า แต่ความสัมพันธ์ระหว่างราชสำนักอยุธยากับพ่อค้าแขกมัวร์ ซึ่งมีบทบาทในเมืองตะนาวศรียังมีได้มั่นคงจนชาวต่างชาติ เช่น โตเม ปิเรส ระบุว่า พวกสยามไม่ชอบแขกมัวร์<sup>5</sup>

<sup>1</sup> สุเนตร ชุตินธรานนท์. (2537). **พม่ารบไทย : ว่าด้วยการสงครามระหว่างไทยกับพม่า**. หน้า 153.

<sup>2</sup> กรมศิลปากร. (2528). **470 ปี มิตรสัมพันธ์ระหว่างไทยและโปรตุเกส**. หน้า 46.

<sup>3</sup> แหล่งเดิม. หน้า 47 - 48.

<sup>4</sup> แหล่งเดิม. หน้า 43.

<sup>5</sup> แหล่งเดิม. หน้า 43.

อิทธิพลของโปรตุเกสยังทำให้สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 แห่งกรุงศรีอยุธยา<sup>1</sup>นั้นยอมให้ชาวโปรตุเกสเดินทางไปตั้งถิ่นฐานในเมืองมะริดและตะนาวศรี ใน พ.ศ. 2077 การค้าของพวกมอญในตะนาวศรีก็เจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว ภายใต้การดูแลของพ่อค้าโปรตุเกส<sup>1</sup> พงศาวดารตะนาวศรีได้กล่าวถึงเมืองตะนาวศรีว่าได้ปกครองตัวเองสืบต่อมาตามราชวงศ์ บาหิกา (Bahika) จนถึง พ.ศ. 2081 ก็เสียอิสรภาพให้แก่กรุงศรีอยุธยา<sup>2</sup>

### 3.1.5 สมเด็จพระชัยราชาธิราช (พ.ศ. 2077 - 2089)

พงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐกุล่าว่า “ศักราช 800 จศก (พ.ศ. 2081) เดือน 11 เสด็จไปเมืองเชียงกราน”<sup>3</sup> ซึ่งตรงกับสมัยสมเด็จพระชัยราชาธิราช โดยพระองค์ได้ยกทัพไปตีเมืองเชียงกรานซึ่งตั้งอยู่บริเวณใกล้กับด่านพระเจดีย์สามองค์ซึ่งเป็นเมืองหน้าด่านก่อนที่จะเข้าสู่ทวาย ทำให้เห็นว่าเมืองตะนาวศรีได้อยู่ใต้อิทธิพลทางการเมืองของอาณาจักรอยุธยา หลักฐานที่ยืนยันถึงการตั้งเมืองตะนาวศรีกลับมาเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรอยุธยาคือในพงศาวดารพม่าฉบับ อุกาลา ได้กล่าวว่า “เมื่อพระเจ้าตะเบงชเวตี้ยกทัพไปปราบเมืองยะไข่ พ.ศ. 2089 - 2090 สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ยกทัพไปตีเมืองทวาย พระเจ้าตะเบงชเวตี้แต่งทัพมาต้านกองทัพอยุธยาที่ตั้งอยู่ที่ทวาย เมื่อล่วงรู้ว่ามีกองทัพพม่ายกลงมาด้วยกำลังมหาศาล ก็ถอยทัพมาตั้งที่ตะนาวศรี”<sup>4</sup>

หลักฐานนี้แสดงว่า เมืองตะนาวศรีได้กลายเป็นฐานกำลังและเป็นเมืองที่อยู่ภายใต้การปกครองของอาณาจักรอยุธยาอย่างมั่นคงภายหลังจาก พ.ศ. 2081 ขณะเดียวกันอาณาจักรพม่าก็เริ่มรวบรวมอาณาจักร ภายใต้การนำของพระเจ้าตะเบงชเวตี้กษัตริย์แห่งตองอูซึ่งตีเมืองพะโคหรือหงสาวดีได้ใน พ.ศ. 2082 รวมทั้งตีเมาะตะมะได้ใน พ.ศ. 2084 เพื่อขยายอิทธิพลจากตอนในของพม่าลงสู่อาณาจักรมอญ เพื่อจะควบคุมเส้นทางการค้าทางทะเล และเส้นทางการคมนาคมการค้าทางบกที่ข้ามคาบสมุทร เช่น เมืองเมาะตะมะ การรวบรวมหัวเมืองมอญของพระเจ้าตะเบงชเวตี้เป็นไปด้วยความยากลำบากเพราะต้องต่อสู้กับเมืองเมาะตะมะที่เข้มแข็งต้องใช้ระยะเวลาเกินกว่า 7 เดือน ในการล้อมเมืองเพื่อให้เกิดภาวะอดอยากในเมือง แล้วจึงจะเข้าโจมตีเมืองได้<sup>5</sup> ทำให้อาณาจักรพม่าเริ่มเข้มแข็งขึ้นเมื่อย้ายศูนย์กลางมาอยู่ ณ เมืองสงหวาดี้ ใน พ.ศ. 2084

<sup>1</sup> หม่องทินอ่อง. (2551). เล่มเดิม. หน้า 85.

<sup>2</sup> Kyan Din. (1917). op. cit. p. 252.

<sup>3</sup> กรมศิลปากร. (2515). คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด และพระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์. หน้า 454.

<sup>4</sup> สุเนตร ชุตินทรานนท์. (2537). เล่มเดิม. หน้า 149.

<sup>5</sup> แหล่งเดิม. หน้า 161.

การควบคุมการค้าทางทะเลของราชสำนักพม่า เพราะเห็นผลประโยชน์จากการค้าของเมาะตะมะ และหงสาวดีในอดีต ทั้งนี้ราชวงศ์ต้องอุบายอิทธิพลลงสู่ชายฝั่งทะเลทางใต้ และตัดวงผลประโยชน์ที่เกิดจากการค้ากับนานาชาติ และการย้ายศูนย์กลางอำนาจมาสู่ทางใต้ ตลอดจนการขยายตัวสู่ชายฝั่งทะเลทางใต้กินอาณาเขตเข้าไปจนถึงเมืองทวาย มะริด และตะนาวศรี อันเป็นเมืองท่าชายฝั่งทะเลทางตะวันตกของอาณาจักรอยุธยา<sup>1</sup> ย่อมกระทบต่อกลุ่มผลประโยชน์เดิมที่เคยครอบครองการค้าทางทะเลผ่านดินแดนชายฝั่งทะเลด้านตะวันตก เนื่องจากการเข้ามาครอบครองเมืองมะริดและตะนาวศรีของพม่านั้นทำให้อยุธยาสูญเสียประโยชน์ทางการค้าอย่างมหาศาล ซึ่งการค้าเป็นรายได้หลักของอยุธยา การสูญเสียเมืองมะริดและตะนาวศรีของอยุธยาจึงเสมือนการถูกตัดท่อน้ำเลี้ยงของอาณาจักร อยุธยาจึงต้องการปกป้องและรักษาผลประโยชน์ของตนที่มีต่อเมืองมะริดและตะนาวศรีไว้ จึงนำไปสู่การปะทะกันระหว่างอาณาจักรอยุธยากับอาณาจักรพม่า

### 3.1.6 สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ (พ.ศ. 2091 - 2111)

การขยายอำนาจลงใต้ของพม่าเข้ามายังบริเวณเมืองมะริดและตะนาวศรีนั้น ทำให้อยุธยาสูญเสียผลประโยชน์ทางการค้าจากเมืองมะริดและตะนาวศรี ทำให้นโยบายของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิเป็นไปในลักษณะของการปกป้องผลประโยชน์ของอยุธยาและขับไล่อิทธิพลของพม่าออกไปจากเมืองมะริดและตะนาวศรี จึงเกิดการทำสงครามขับไล่พม่าออกจากเขตอิทธิพลของอยุธยาอย่างเมืองมะริดและตะนาวศรี

ใน พ.ศ. 2090 สมเด็จพระมหาจักรพรรดิทรงยกกองทัพไปตีเมืองทวายคืนจากพม่า ขณะที่พม่ากำลังปราบเมืองยะไข่ เมื่อพระเจ้าตะเบงชเวตี้ทราบข่าวก็ยกกองทัพทั้งทางบกทางเรือด้วยกำลังมหาศาลมาตีกองทัพอยุธยาที่ตั้งอยู่ที่ทวายแตก ทำให้กองทัพอยุธยาต้องถอนทัพออกไปจากเขตแดนพม่า<sup>2</sup> พมามีได้ขยายตัวลงสู่ดินแดนทางใต้เพื่อผลประโยชน์ทางการค้าทางทะเลเท่านั้น แต่พระเจ้าตะเบงชเวตี้ได้ยกทัพมาล้อมกรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ. 2091 โดยอาศัยเส้นทางจากเมาะตะมะผ่านด่านเจดีย์สามองค์ซึ่งอยุธยาต้านทานไว้ได้ และได้ข่าวว่ากองทัพไทยจะยกลงมาจากหัวเมืองเหนือมาตีชนาบ จึงได้ยกทัพออกไปทางด้านแม่ละเมา<sup>3</sup> หลังจากที่พระเจ้าตะเบงชเวตี้สวรรคตในปีเดียวกัน พระเจ้าบุเรงนองที่ขึ้นครองราชย์ต่อจากพระองค์ได้ยกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยาโดยผ่านทางเมืองพิษณุโลกจนสามารถตีกรุงศรีอยุธยาแตกได้ใน พ.ศ. 2112<sup>4</sup>

<sup>1</sup> หม่องทินอ่อง. (2551). เล่มเดิม. หน้า 66 - 71.

<sup>2</sup> สุเนตร ชุตินทรานนท์. (2537). เล่มเดิม. หน้า 149.

<sup>3</sup> สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2534). พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาเล่ม 1. หน้า 276 - 277.

<sup>4</sup> กรมศิลปากร. (2515). เล่มเดิม. หน้า 454.

จากหลักฐานต่าง ๆ แสดงให้เห็นว่าอาณาจักรอยุธยาตั้งแต่ พ.ศ. 1893 - 2112 ปกครองเมืองมะริดและตะนาวศรีในฐานะเป็นหัวเมืองเหมือนกับหัวเมืองอื่น ๆ ของอยุธยา มากกว่าการให้ความสำคัญด้านการค้า กล่าวคือ อาณาจักรอยุธยาตั้งแต่ พ.ศ. 1893 - 2112 ซึ่งเป็นช่วงที่มีศึกสงครามติดพันกันทำให้อยุธยาไม่ได้ให้ความสนใจในฐานะเมืองท่าการค้าด้านชายฝั่งทะเลด้านตะวันตก ส่งผลให้อาณาจักรอยุธยาปกครองและควบคุมหัวเมืองและเมืองต่าง ๆ ที่อยู่บริเวณด้านชายฝั่งทะเลทางตะวันตกเป็นแค่เมืองประเทศราช ประกอบกับในช่วงตอนต้นของอาณาจักรอยุธยาการค้าของอยุธยานั้นยังยึดติดกับจีนมากกว่า ดังจะเห็นได้จากหลักฐานที่ปรากฏถึงความสัมพันธ์ไทย - จีน ตั้งแต่สมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (ขุนหลวงพะงั่ว) ถึงสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ที่มีการติดต่อการค้ากับจีนถึง 31 ครั้ง<sup>1</sup> จึงทำให้ความสนใจที่จะเข้าควบคุมเมืองตะนาวศรี และหัวเมืองชายฝั่งทะเลอื่น ๆ ทางตะวันตกยังไม่เกิดขึ้น แต่ต่อมาในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 การเข้ามาของชาวโปรตุเกสและการเสียอิทธิพลในเมืองมะละกาของอยุธยาทำให้เมืองมะริดและตะนาวศรีทวีความสำคัญอย่างยิ่งต่ออยุธยา ในฐานะเมืองท่าการค้าที่เป็นประตูการค้าของอยุธยาสู่อ่าวเบงกอล นโยบายทางการเมืองของอยุธยาต่อเมืองมะริดและตะนาวศรีหลังสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 จึงเปลี่ยนไปเป็นการปกครองควบคุมจากอยุธยา เพื่อให้ง่ายต่อการดูแลผลประโยชน์ทางการเมืองของอยุธยาเป็นสำคัญ จนกระทั่งพม่าเห็นภัยคุกคามจากอยุธยาที่เกิดขึ้นจึงได้ขยายอิทธิพลลงมาเพื่อขยับได้ อิทธิพลของอยุธยาออกจากเมืองมะริดและตะนาวศรีทำให้ในท้ายที่สุดอยุธยากับพม่าจึงต้องทำสงครามกันเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตน และเป็นฝ่ายพม่าที่ได้รับชัยชนะโดยการเข้ายึดกรุงศรีอยุธยาเป็นประเทศราชได้ในที่สุด

### 3.2 นโยบายทางการเมืองของอยุธยาต่อเมืองมะริดและตะนาวศรีหลังเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 1 ถึง พ.ศ. 2199

หลังเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 1 ใน พ.ศ. 2112 เกิดความเปลี่ยนแปลงหลายประการในอาณาจักร แม้บ้านเมืองจะไม่ถูกทำลายเสียหายแต่ความมั่นคงทางการเมืองและความมั่นคงทางเศรษฐกิจที่สั่งสมมากกว่า 219 ปี ต้องลดน้อยถอยลงการพ่ายแพ้สงครามส่งผลให้ทรัพย์สินจำนวนมากถูกยึด และผู้คนส่วนใหญ่ถูกกวาดต้อนไปเป็นเชลยยังพม่า พลเมืองของสยามที่เคยบันทึกในเอกสาร

<sup>1</sup> กรมศิลปากร. (2506). *ประชุมพงศาวดารเล่ม 5 (จดหมายเหตุจีน พรรณนาวาด้วยกรุงสยาม)*. หน้า 39 - 55.

ต่างชาติดำเนินการ 400,000 ครอบครัว<sup>1</sup> ลดลงเหลือเพียงหมื่นเศษ ทั้งยังมีการขนพระราชทรัพย์และสิ่งของมีค่าต่าง ๆ ไปอีกเป็นจำนวนมาก<sup>2</sup>

นอกจากสูญเสียกำลังคนและทรัพย์สิ้นแล้ว ออยุธยาต้องสูญเสียอิทธิพลในเขตเมืองท่าฝั่งตะวันตกโดยเฉพาะเมืองมะริดและตะนาวศรี ภายหลังจากที่พระเจ้าบุเรงนองเข้าบุกตีกรุงศรีอยุธยาได้แล้วทรงส่งข้าราชการในบังคับของพม่าออกไปเก็บภาษีของเมืองมะริดเมืองตะนาวศรี ทำให้ราชสำนักกรุงศรีอยุธยาต้องเสียดายได้ซึ่งเก็บจากค่าปากเรือให้กับพม่า<sup>3</sup>

การเสียผลประโยชน์ดังที่กล่าวนี้ส่งผลให้ราชสำนักกรุงศรีอยุธยาภายหลังประกาศอิสรภาพจากพม่าจำเป็นต้องออกนโยบายต่าง ๆ เพื่อไม่ให้เสียประโยชน์ในด้านการค้าโดยเฉพาะการค้าทางทะเลบริเวณด้านตะวันตกของอาณาจักรอยุธยา เมืองมะริดและเมืองตะนาวศรีมีผลโดยตรงต่อการค้าทางทะเลในด้านฝั่งอันดามันบริเวณด้านตะวันตกของอาณาจักรอยุธยา ทำให้ออยุธยาต้องปรับปรุงดูแลการปกครองหัวเมืองเสียใหม่โดยเป็นไปในลักษณะรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง มีการส่งขุนนางที่ไว้วางใจไปปกครองหัวเมืองที่สำคัญซึ่งเมืองที่ขุนนางได้ไปปกครองนั้นส่วนใหญ่จะเป็นเมืองที่มีความสำคัญในการสงครามและด้านการค้า<sup>4</sup>

### 3.2.1 สมเด็จพระนเรศวร (พ.ศ. 2133 - 2148)

นโยบายทางการเมืองที่จะให้เมืองมะริดและตะนาวศรีเป็นเมืองหน้าด่านเพื่อป้องกันศึกพม่าเริ่มขึ้นอย่างเป็นทางการในสมัยสมเด็จพระนเรศวร ซึ่งโปรดให้ยกทัพไปตีเมืองตะนาวศรีในพ.ศ. 2135 และตั้งพระยาศรีไสยณรงค์คุมพล 10,000 นาย เข้ารักษาเมืองตะนาวศรีเอาไว้<sup>5</sup> สะท้อนให้เห็นว่าสมเด็จพระนเรศวรให้ความสำคัญเมืองตะนาวศรีมากเพราะพระองค์ได้ส่งนายทหารเอกที่ร่วมรบเข้าดูแลเมืองเพื่อที่จะให้การบังคับการมีประสิทธิภาพให้การปกป้อง ส่งผลให้พระองค์จำเป็นต้องให้คนไว้ใจมาปกครอง

<sup>1</sup> บันทึกการเดินทางของปีนโต กล่าวว่าในตัวเมืองอยุธยามีบ้านเรือนของผู้คนอยู่อาศัยราว 400,000 ครอบครัว ดูรายละเอียดใน กรมศิลปากร. (2528). เล่มเดิม. หน้า 75.

<sup>2</sup> ดูรายละเอียดใน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2534). เล่มเดิม. หน้า 104.

<sup>3</sup> ดูรายละเอียดใน วินัย พงศ์ศรีเพียร. (2533). ความสำคัญของรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในประวัติศาสตร์ไทย. ใน วุฒิชัย มูลศิลป์ บรรณาธิการ. (2539). สมเด็จพระนเรศวร 400 ปี ของการครองราชย์. หน้า 71.

<sup>4</sup> กรมศิลปากร. (2530). พงศาวดารกรุงสยาม ฉบับปริดิช มิวเซียมลอนดอน. หน้า 120.

<sup>5</sup> สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2515). ไทยรบพม่า. หน้า 147.

การที่สมเด็จพระนเรศวรได้ส่งทหารเอกไปดูแลหัวสำคัญอย่างเมืองมะริด และตะนาวศรี แล้วพระองค์ยังส่งทหารเอกคนอื่น ๆ ไปดูแลเมืองสำคัญต่างอีก เช่น พระยาชัยบุรณดี ดูแลเมืองพิษณุโลก พระศรีเสาวภาค ดูแลเมืองสุโขทัย เป็นต้น<sup>1</sup> อีกประการหนึ่ง การที่สมเด็จพระนเรศวรโปรดให้พระยาศรีไสยณรงค์ตั้งเมืองมะริดและตะนาวศรีอย่างเด็ดขาด ก็ด้วยเหตุที่ว่าอยุธยายังมีได้ปกครองบริเวณทางด้านตะวันตก จึงเกรงว่าจะเกิดสงครามปะทะกันระหว่างอยุธยากับพม่า เนื่องจากบริเวณนี้เป็นจุดสำคัญที่เป็นที่ต้องการของทั้งสองอาณาจักร ดังนั้นฝ่ายกองทัพของอยุธยาจึงต้องปักหลักในบริเวณนี้ อาณาจักรอยุธยาจึงให้ความสำคัญกับบรรดาหัวเมืองมอญเพื่อช่วยเตรียมรับศึกโดยมีคนพื้นเมืองที่เป็นชาวมอญคอยทำหน้าที่สืบข่าวและสอดแนม ตลอดจนจัดเตรียมเสบียงอาหารในยามสงครามของอยุธยา จากการป้องกันของอยุธยาในครั้งนี้มีประโยชน์อย่างมากดังจะเห็นได้จากเหตุการณ์ใน พ.ศ. 2135 ที่กองทัพของอยุธยาได้ทำการรบทางเรือโดยมีเมืองหน้าด่านตะนาวศรีเป็นเมืองท่าในการเตรียมอาวุธและปัจจัยทางการรบ ได้แก่ เรือ ไม้เพื่อทำสงคราม ดังปรากฏในไทยรบพม่าความว่า “จึงให้จับเรือกำปั่นที่มากำขายอยู่เมืองมะริด ได้เรือสุลบของฝรั่งเศสลำ 1 ของแขก 2 ลำ และเก็บเรือพื้นเมืองได้อีก 150 ลำ จัดเป็นเรือรบให้พระยาเทพอรชุนเป็นนายทัพเรือ”<sup>2</sup>

เหตุการณ์นี้แสดงให้เห็นว่า นโยบายทางการเมืองในสมัยสมเด็จพระนเรศวรต่อเมืองมะริดและตะนาวศรี คือ อาศัยความเป็นเมืองท่าชายฝั่งทะเล เป็นประโยชน์ในการดำรงฐานะของเมืองหน้าด่านชายแดนทางตะวันตก ตลอดจนส่งผู้ปกครองที่เป็นทหารเอกและไว้วางใจมาปกครองเพื่อที่จะให้เป็นทำหน้าที่สืบข่าวและสอดแนมการศึกพม่าเป็นผลสำเร็จ

ต่อมามีการก่อกบฏขึ้นในเมืองตะนาวศรีใน พ.ศ. 2137 โดยพระยาศรีไสยณรงค์ไม่มาเข้าเฝ้าตามที่สมเด็จพระนเรศวรทรงเรียกให้เข้ามาเฝ้า พระองค์จึงโปรดให้สมเด็จพระเอกาทศรถยกกองทัพออกไปล้อมเมือง จับพระยาศรีไสยณรงค์ประหารชีวิตเสียที่เมืองตะนาวศรี แล้วตั้งให้พระยาราชฤทธานนท์นายทหารผู้มีความดีความชอบในราชการกองทัพอีกท่านหนึ่งเป็นเจ้าเมืองตะนาวศรีแทน<sup>3</sup>

จากเหตุการณ์นี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นเพราะพระยาศรีไสยณรงค์ได้เห็นประโยชน์จากดูแลเมืองชายแดนอันเป็นหัวเมืองทางเศรษฐกิจในการเก็บส่วยสาอากร จึงเป็นผลให้พระยาศรีไสยณรงค์ก่อ

<sup>1</sup> เยเรเมียส ฟอนฟลิต. (2507). **ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 79 จดหมายเหตุวันวลิต(ฉบับสมบูรณ์)**. หน้า 97.

<sup>2</sup> สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2515). **เล่มเดิม**. หน้า 147.

<sup>3</sup> กรมศิลปากร. (2530). **เล่มเดิม**. หน้า 136 - 138.

กบฏ<sup>1</sup> สมเด็จพระนเรศวรจึงทรงปรับปรุงการปกครองเสียใหม่เพื่อให้เมืองหลวงควบคุมหัวเมืองสำคัญเอาไว้ได้ใกล้ชิดขึ้น จึงลดอำนาจของเมืองตะนาวศรีที่เคยเป็นเมืองพระยามหานครลงเป็นหัวเมืองโทเพื่อไม่ให้มีอำนาจทางการเมืองการปกครองมากเกินไปจนเกินไป ส่งผลให้เมืองหลวงควบคุมเมืองตะนาวศรีในฐานะเมืองท่าการค้าที่ส่งผลประโยชน์ให้แก่กรุงศรีอยุธยาได้ใกล้ชิดขึ้น

อย่างไรก็ตาม การที่ราชสำนักอยุธยาออกนโยบายส่งคนไปรั้งเมืองตะนาวศรีนั้น ในระยะแรกเน้นนโยบายทางการเมืองเพื่อรับศึกกับพม่า ตลอดจนสอดแนมหาข่าวการศึกต่าง ๆ ซึ่งตลอดสมัยสมเด็จพระนเรศวรทรงทำศึกสงครามกับพม่าถึง 3 ครั้ง ตั้งแต่ พ.ศ. 2137 - 2148 รวมเวลาการทำศึก 11 ปี ซึ่งการที่อยุธยาแยกทัพไปตีหงสาวดีในแต่ละครั้ง ส่งผลให้เมืองตะนาวศรีต้องทำหน้าที่เป็นเมืองหน้าด่าน ตลอดจนเมืองท่าทางออกทางทะเลเพื่อเป็นการลำเลียงเตรียมอาวุธ ยุทโธปกรณ์ เรือและสะสมเสบียงอาหารเพื่อไปทำการรบทางน้ำ ดังนั้นเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรีจึงมีความสำคัญต่อการศึกสงคราม ส่งผลให้ในระยะเวลาต่อมาเมื่อสิ้นรัชกาลสมเด็จพระนเรศวร เมืองมะริดและตะนาวศรีได้ถูกพัฒนาให้เอื้อประโยชน์ทางการค้ามากขึ้น โดยเฉพาะการค้าบริเวณเส้นทางด้านด่านสิงขร ปราณบุรี เพชรบุรี

สังเกตได้ว่าราชสำนักอยุธยาใช้นโยบายผสมผสานประโยชน์ทั้งทางการสงครามและด้านการค้า กล่าวคืออยุธยาประสบความสำเร็จในการใช้วิธีทางการทหารเข้าครอบครองและรวมอำนาจเมืองมะริดและตะนาวศรีและบริเวณเส้นทางต่าง ๆ นั้น ส่งผลให้เมืองการสงครามลดลงอยุธยาจึงสามารถครอบครองเส้นการค้าบริเวณทางด้านฝั่งตะวันตกของอาณาจักรได้เป็นผลสำเร็จ

### 3.2.2 สมเด็จพระเอกาทศรถ (พ.ศ. 2148 - 2153)

ในรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถเป็นสมัยที่มีการดำเนินนโยบายสานต่อจากสมเด็จพระนเรศวร ซึ่งเวลานั้นอาณาจักรอยุธยาเริ่มเป็นปึกแผ่นมั่นคง เพราะสมัยสมเด็จพระนเรศวรได้ขยายอำนาจของอยุธยาออกไปกว้างขวางอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อนในสมัยอยุธยา โดยอยุธยาสามารถมีอำนาจเหนือเชียงใหม่และรุกเข้าไปในดินแดนรัฐฉาน พม่าตอนใต้ รวมไปถึงเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรีซึ่งเป็นเมืองท่าทางด้านตะวันตกที่สำคัญอีกด้วย

ความเป็นปึกแผ่นมั่นคงของอยุธยาส่งผลให้ในช่วงเวลานี้มีการทำการค้าของกลุ่มคนต่าง ๆ หลากหลายกลุ่มทั้งในและนอกอาณาจักร โดยเฉพาะกลุ่มคนที่เดินทางทางเรือเข้ามาในบริเวณเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรี ดังจะเห็นได้จากการที่ในสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถทรงให้พ่อค้าต่างชาติเข้ามาตั้งสถานีการค้าที่เมืองมะริด ด้วยเหตุที่กองทหารของโปรตุเกส นำโดยฟิลิเป เดอ บริโต (Felipe de

<sup>1</sup> แหล่งเดิม. หน้า 136.

Brito) ซึ่งเป็นทหารรับจ้างชาวโปรตุเกสจากยะไข่(อะระกัน) ได้เข้ายึดครองสิริเยมเมืองท่าของมอญในเขตปากอ่าวเมาะตะมะตั้งแต่ พ.ศ. 2142 นอกจากนี้โปรตุเกสยังต้องการขยายอำนาจลงมาจนถึงเขตพม่าตอนล่าง และพยายามเข้าไปยึดครองเมืองท่าทางฝั่งตะวันตกของสยาม ซึ่งในบันทึกของฮอลันดา กล่าวว่า“เมื่อ พ.ศ. 2155 รายงานว่า บริโตมีชัยชนะเหนือเมืองทวาย เมาะตะมะ และ เมาะลำเลิง ซึ่งมี “Bangiedala” เป็นผู้ปกครองอยู่และกำลังเตรียมปิดล้อมตะนาวศรี”<sup>1</sup>

ด้วยเหตุนี้เอง สมเด็จพระเอกาทศรถจึงโปรดเกล้าฯ ให้ดัชท์เข้ามาตั้งสถานีการค้าที่เมืองมะริด เพื่อเป็นการป้องกันการถูกคุกคามและเป็นการคานอำนาจของโปรตุเกสที่จะมายึดบริเวณชายฝั่งทะเลทิศตะวันตกที่สำคัญของอยุธยา ทำให้การค้าของฮอลันดาเติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่องถึงทศวรรษ 2160 ในขณะที่การค้าของโปรตุเกสและเดนมาร์กตกต่ำลง<sup>2</sup>

### 3.2.3 สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม (พ.ศ. 2154 - 2171)

ในสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม พระองค์ทรงเริ่มสานสัมพันธ์ไมตรีกับชาวต่างชาติที่เข้ามาติดต่อค้าขายกับอยุธยา โดยเฉพาะฮอลันดา อังกฤษ โปรตุเกสและญี่ปุ่น ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้เริ่มเข้ามาติดต่อค้าขายกับอยุธยาตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรและสมเด็จพระเอกาทศรถ ทำให้อาณาจักรอยุธยาเป็นเมืองท่าที่สำคัญในภูมิภาคแถบนี้

ดังนั้นในสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมจึงทรงมีพระบรมราโชบายผูกมิตรกับผู้สำเร็จราชการโปรตุเกสที่เมืองกัว<sup>3</sup> ขณะเดียวกันพระองค์ทรงดึงฮอลันดาเข้ามาตั้งสถานีการค้าโดยเสนอจะยกเมืองท่ามะริดให้กับฮอลันดา<sup>4</sup> เหตุที่พระองค์ทรงทำเช่นนี้ส่วนหนึ่งเพื่อให้รัฐบาลของโปรตุเกสใช้อำนาจเข้ามาควบคุมการขยายอำนาจของบริโต เนื่องจากการขยายอำนาจของบริโตในอ่าวเบงกอลนั้นเป็นการกระทำที่นอกเหนือนโยบายของรัฐบาลโปรตุเกสที่เมืองกัว<sup>5</sup> การดึงฮอลันดาเข้ามาเกี่ยวข้องกับความ

<sup>1</sup> กรมศิลปากร. (2513). เอกสารฮอลันดาสมัยกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 2151 - 2163 และ พ.ศ. 2167 - 2185. หน้า 23.

<sup>2</sup> แอนโทนีรีด. (2548). เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในยุคการค้า ค.ศ. 1450 - 1680 เล่มสอง การขยายตัวและวิกฤติการณ์. หน้า 30.

<sup>3</sup> สุทธชัย ยิมประเสริฐ. (2543). พ่อค้าและทหารรับจ้างโปรตุเกสสมัยอยุธยา. ใน เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการเรื่อง การค่านานาชาติกับราชสำนักอยุธยา 25 สิงหาคม 2543 ณ หอประชุมสารนิเทศจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 9.

<sup>4</sup> พรสวรรค์ วัฒนางกูร. (2547). สายสัมพันธ์ 400 ปี ไทย-เนเธอร์แลนด์. หน้า 147.

<sup>5</sup> บริโต ดำเนินนโยบายขยายอิทธิพลโดยต้องการสร้างป้อมปราการเพื่อเป็นศูนย์กลางอีกแห่งหนึ่งของโปรตุเกส ที่สิริเยมเช่นเดียวกับที่มะละกา ซึ่งทำให้รัฐบาลโปรตุเกสที่กัววิตกกังวลต่อการขยายอิทธิพลของบริโตในอ่าวเบงกอล ดูรายละเอียดใน สุทธชัย ยิมประเสริฐ. (2543). เล่มเดิม. หน้า 7.

วุ่นวายระหว่างอยุธยาและโปรตุเกสในอ่าวเบงกอลนั้นเป็นนโยบายของอยุธยาในการใช้ฮอลันดามา ถ่วงดุลอำนาจกับโปรตุเกสที่มีท่าทีก้าวร้าวต่ออยุธยา อย่างเช่นในกรณีของบริติช

นอกจากนี้สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมยังทรงต้องการอาศัยกำลังของโปรตุเกสเพื่อสกัดกั้นการ ขยายอำนาจของพระเจ้าอนอกเพทลุง (Anauk – hpet-lun ครองราชย์ พ.ศ. 2168 – 2171) กษัตริย์ของ พม่า ซึ่งได้ส่งกองทัพมาตีหัวเมืองต่างๆ ทางตอนใต้ของพม่ารวมไปถึงเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรี ส่งผลให้กองทัพพม่าได้สังหารบริติช และเข้าล้อมเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรีใน พ.ศ. 2157 ได้ สำเร็จ<sup>1</sup>

ระหว่าง พ.ศ. 2157 – 2158 เมืองมะริดและเมืองตะนาวศรีถูกยึดครองโดยพม่า<sup>2</sup> ต่อมาใน พ.ศ. 2159 กษัตริย์พม่าได้ส่งทูตไปติดต่อกับโปรตุเกสที่เมืองกัวเพื่อขอความร่วมมือในการโจมตียะไข่ (อะระกัน) และสยาม แต่โปรตุเกสไม่สนใจ ดังนั้นแผนการของกษัตริย์พม่าจึงไม่ประสบความสำเร็จ<sup>3</sup> สยามเองก็ขอความช่วยเหลือจากข้าหลวงโปรตุเกสที่เมืองกัวเพื่อต่อต้านอำนาจของกษัตริย์พม่าเช่นกัน แต่ไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากโปรตุเกสซึ่งเป็นศัตรูของฮอลันดาต้องการให้สยามขับไล่ชาว ฮอลันดาออกไปก่อน แต่สยามปฏิเสธข้อเสนองของโปรตุเกสเนื่องจากฮอลันดามีท่าทีที่เป็นมิตรกว่า โปรตุเกส ประกอบกับฮอลันดาตกลงจะช่วยเหลือสยามทั้งทางบกและทางทะเลในกรณีเกิดสงครามกับ พม่า<sup>4</sup> ทำให้สยามตัดสินใจไม่รับข้อเสนองของโปรตุเกสซึ่งเป็นศัตรูของฮอลันดา

ความไม่สงบในหัวเมืองชายฝั่งทะเลทิศตะวันตกส่งผลให้การค้าของสยามที่ผ่านมหาสมุทร อินเดียพลอยซบเซาไปจนถึง พ.ศ. 2160 ความขัดแย้งในหัวเมืองชายฝั่งทะเลสงบลงเมื่ออยุธยาและ โปรตุเกสร่วมมือกันต้านพม่า เนื่องจากโปรตุเกสรับข้อตกลงของอยุธยาที่ให้โปรตุเกสช่วยต้านพม่า<sup>5</sup> ดังนั้นโปรตุเกสและอยุธยายึดเมืองมะริดและตะนาวศรีไว้ได้ทำให้อยุธยายังคงรักษาเมืองท่าการค้าของ ตนไว้ได้อยู่ ทำให้การค้าทางด้านตะวันตกของอาณาจักรอยุธยาเริ่มกลับมาดีขึ้น

ความสงบที่กลับคืนมาส่งผลให้การค้าในบริเวณเมืองท่าฝั่งตะวันตกได้รับการฟื้นฟูขึ้นอีกครั้ง ดังจะเห็นได้จากในบันทึกของฮอลันดา พ.ศ. 2160 รายงานว่าพ่อค้าชาวเมืองดาบูล จากอินเดีย

<sup>1</sup> George Vinal Smith. (1977). *The Dutch in Seventeenth Century Thailand*. p. 15.

<sup>2</sup> สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2535). **พระราชพงศาวดารฉบับพระ ราชหัตถเลขา เล่ม 2**. หน้า 1.

<sup>3</sup> หม่อมทิณอ่อนง. (2551). **เล่มเดิม**. หน้า 142.

<sup>4</sup> สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ. (2543). **เล่มเดิม**. หน้า 15.

<sup>5</sup> สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2515). **เล่มเดิม**. หน้า 214 - 215.

ตะวันตกได้นำสินค้าจากชายฝั่งโคโรเมนเดลเข้ามาขายที่ตะนาวศรี พวกเขายังรับซื้อสินค้าพื้นเมืองประกอบไปด้วย กายาน ยางไม้ ถ้วยชาม สินค้าหัตถกรรม ทั้งยังบรรทุกตีบุกจากตะนาวศรี ไม้ฝาง และ 'ไม้สยาม' สำหรับสินค้าซึ่งสยามต้องการจากตลาดฝั่งตะวันตกในช่วงเวลานี้คือผ้าชนิดต่าง ๆ ในบันทึกการค้าของฮอลันดาและอังกฤษระบุว่า สินค้าผ้าเป็นที่ต้องการมากในสยามโดยเฉพาะผ้าจากอินเดีย<sup>2</sup> การดำเนินนโยบายขยายการค้าควบคู่ไปกับการเจรจาทางการทูตในสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมมีส่วนสำคัญที่ทำให้การค้าในเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรีรวมไปถึงเมืองที่เป็นเมืองท่าของสยามที่อยู่ในเขตบริเวณอ่าวเบงกอลค่อย ๆ เติบโตขึ้น จนกลายเป็นย่านการค้าที่คึกคักในช่วงครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 22

### 3.2.4 สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง (พ.ศ. 2173 - 2199)

ในสมัยของสมเด็จพระเจ้าปราสาททองเกิดปัญหาหลายประการได้แก่ ปัญหาการขยายอิทธิพลของพม่าจึงและปัญหาการค้าทางฝั่งตะวันออกของอยุธยาชบเซา อันเนื่องมาจากการปิดประเทศของญี่ปุ่น ดังนั้นการค้าทางด้านตะวันตกของกรุงศรีอยุธยาจึงทวีความสำคัญมากขึ้น เป็น แม้จะมีปัญหาของการขยายอิทธิพลของพม่าบ้างก็ตาม

ปัญหาการขยายอิทธิพลของพม่าสู่เมืองมะริดและตะนาวศรีเกิดขึ้นอีกครั้ง ภายหลังจากปราบดาภิเษกของสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ซึ่งตรงกับพระเจ้าสิริสุธรรมราชา (Sirisudhammaraja ครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. 2165 - 2181) กษัตริย์พม่าแห่งอังวะทรงมีนโยบายต้องการขยายอิทธิพลเข้ามาเขตพม่าตอนล่างดังจะเห็นได้จาก จดหมายเหตุของฟอนฟลีต กล่าวว่

สมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงพยายามเจรจากับพม่าโดยส่งทูตไปยังอังวะแต่กษัตริย์อังวะไม่ทรงยอมรับกษัตริย์สยามเนื่องจากการทรงยึดอำนาจจากกษัตริย์องค์ก่อน กษัตริย์พม่าจึงกักตัวคณะทูตไว้ไม่ให้เดินทางกลับ อย่างไรก็ตามกษัตริย์พม่าได้ส่งเรือเข้ามาค้าขายที่ตะนาวศรีตามปกติจึงถูกทางการสยามยึดไว้ แม้ว่ากษัตริย์พม่าทรงตั้งพระทัยจะขยายอิทธิพลมาสู่หัวเมืองฝั่งตะวันตกของสยามคือมะริดและตะนาวศรีแต่พระองค์ก็ยังไม่สบโอกาส ทั้งนี้คงเนื่องมาจากทรงพยายามขยายดินแดนไปในส่วนต่าง ๆ จนเกิดการกระทบกระทั่งกับรัฐข้างเคียง พม่าจึงยังไม่พร้อมจะเปิดศึกกับสยาม สมเด็จพระเจ้าปราสาททองก็มีได้ทรงไว้วางพระทัย พระองค์ได้ส่งกองทหารไปเพิ่มเติมที่ตะนาวศรี ทั้งยังมีพระราชประสงค์จะให้ชาวต่างชาติอย่างโปรตุเกส หรือฮอลันดาไปประจำการที่มะริดและตะนาวศรีด้วย<sup>3</sup>

<sup>1</sup> กรมศิลปากร. (2513). เล่มเดิม. หน้า 88 - 89.

<sup>2</sup> แหล่งเดิม. หน้า 103, 179.

<sup>3</sup> เยเรเมียส ฟอนฟลีต. (2507). เล่มเดิม. หน้า 133.

นอกจากปัญหาการรุกรานของพม่าแล้ว ปัญหาจากปัจจัยภายนอกคือการที่ญี่ปุ่นปิดประเทศใน พ.ศ. 2182 เพราะโชกุนตระกูลโทกูงาวะ (Tokugawa) ของญี่ปุ่นต้องการกวาดล้างชาวคริสต์และจำกัดการติดต่อกับต่างชาติโดยเฉพาะกลุ่มชาติตะวันตกที่ได้นำศาสนาคริสต์นิกายต่าง ๆ เข้ามา เช่น โปรเตสแตนต์ คริสต์ศาสนานิกายเยซูอิตเข้ามา สเปนนำคริสต์ศาสนานิกายฟรานซิสกัน เป็นต้น การประกาศปิดประเทศของญี่ปุ่นอนุญาตเฉพาะเรือของจีนกับฮอลันดาที่ไม่มีนโยบายนำศาสนาคริสต์เข้ามาเท่านั้น ที่สามารถเข้าไปค้าขายในเมืองท่าของญี่ปุ่นได้ ทำให้การค้าของอยุธยาไปญี่ปุ่นได้รับความกระทบกระเทือนไปด้วย เพราะแม้อยุธยายังคงทำการค้ากับญี่ปุ่นโดยอาศัยสำเภากิจ แต่การค้าก็ลดลงมาก

นอกจากเหตุผลจากการปิดประเทศของญี่ปุ่นแล้ว ยังมีเหตุผลในเรื่องการขึ้นมามีอำนาจของสมเด็จพระเจ้าปราสาททองที่ไม่เป็นที่ยอมรับในญี่ปุ่น เนื่องจากสมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงขึ้นครองราชย์โดยการยึดอำนาจจากสมเด็จพระอาทิตย์วงศ์พระราชโอรสในสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างราชสำนักอยุธยากับญี่ปุ่นในสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมและสมเด็จพระอาทิตย์วงศ์นั้นมีความสัมพันธ์อันดีมาก

ส่วนความชะงักงันของจีนเกิดจากปัญหาในประเทศจีนคือ เกิดกบฏขึ้นในจีนและการรุกรานของพวกแมนจูช่วงปลายราชวงศ์หมิง (Ming พ.ศ. 1911 - 2187) ส่งผลให้การค้าทางฝั่งตะวันออกกระทบไปด้วย

จากปัจจัยข้างต้นทำให้สยามต้องขยายการค้าไปสู่ภูมิภาคอื่นเพื่อแสวงหารายได้มาทดแทนการค้าที่ลดลงไปทางตะวันออก ดังนั้นสมเด็จพระเจ้าปราสาททองจึงทรงจำเป็นต้องผูกสัมพันธ์ไมตรีและดำเนินนโยบายการค้าบริเวณทางด้านตะวันตกของกรุงศรีอยุธยาโดยเฉพาะการค้าบริเวณเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรี ใน “จดหมายเหตุของฟอนพลีต” กล่าวว่า “สมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงผูกสัมพันธ์ไมตรีกับเจ้านายอินเดียทุกองค์ ตลอดจนแว่นแคว้นทั้งปวงในหมู่เกาะอินเดีย เพื่อให้ได้ส่งสำเภากองพระองค์และของไพร่ฟ้าไปทำการค้าขายได้โดยเสรีตามเมืองท่าต่างประเทศเหล่านั้น”<sup>1</sup> โยช สเคาเติน (Joost Schouten) หัวหน้าสถานีการค้าฮอลันดาประจำกรุงศรีอยุธยาในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททองรายงานว่า “พระมหากษัตริย์ทรงมีเรือค้าขายและสถานีการค้าของพระองค์ที่แถบชายฝั่งโคโรเมนเดล”<sup>2</sup>

<sup>1</sup> แหล่งเดิม. หน้า 87.

<sup>2</sup> จูพิศพงศ์ จุฬารัตน์. (2543). บทบาทมุสลิมอินโด-อิหร่าน ที่มีต่อการค้าการต่างประเทศรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ถึงสมเด็จพระนารายณ์ พ.ศ. 2153 - 2231 (ค.ศ. 1610 - 1688). อ้างอิงจาก เอกสาร

ในรัชสมัยนี้ความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างสยามกับอินเดียเป็นไปด้วยดี ดังจะเห็นได้ว่าใน พ.ศ. 2184 คณะทูตจากเบงกอลเดินทางมาพร้อมเครื่องราชบรรณาการ เพื่อขอพระบรมราชานุญาตนำช้างหลายเชือกออกนอกประเทศ<sup>1</sup> ในปีถัดมาคณะทูตจากเบงกอลก็นำเครื่องราชบรรณาการเข้ามาถวายกษัตริย์สยามอีกครั้ง การที่สมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงขยายการค้าฝั่งตะวันตก ทำให้ขุนนางมุสลิมซึ่งโดยมากรับราชการอยู่ในกรมท่าขวามือบทบาทเพิ่มมากขึ้น กรมท่าขวามือหน้าที่ได้รับผิดชอบการค้าของสยามฝั่งตะวันตกโดยตรง ขุนนางในหน่วยงานดังกล่าวซึ่งส่วนใหญ่เป็นมุสลิมชาวต่างชาติได้ร่วมกับพ่อค้ามุสลิมซึ่งประกอบการค้าขายเครื่องถ้วยการค้าของสยามไปอ่าวเบงกอลโดยผ่านทางเมืองท่ามะริดและเมืองตะนาวศรี

### 3.3 สรุป

นโยบายทางการเมืองของอยุธยาต่อเมืองมะริดและตะนาวศรีนั้นเป็นนโยบายในลักษณะที่พยายามเข้าครอบครองและบริหารจัดการเมืองโดยตรง ซึ่งในช่วงแรกเริ่มสถาปนากรุงศรีอยุธยาขึ้น เมืองมะริดและตะนาวศรีอยู่ในฐานะหัวเมืองชั้นโทของอยุธยาอันเป็นการแสดงให้เห็นว่าอยุธยาองเมืองมะริดและตะนาวศรีเป็นหัวเมืองที่สำคัญต่ออยุธยา ส่วนหลักฐานที่กล่าวถึงเมืองมะริดและตะนาวศรีในฐานะเมืองท่าการค้าเริ่มขึ้นในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 โดยในขณะนั้นโปรตุเกสสามารถยึดมะละกาเป็นเมืองท่าของตนได้ทำให้อยุธยาจำต้องหาเมืองท่าการค้าอื่น ด้วยเหตุนี้เมืองมะริดและตะนาวศรีจึงมีบทบาทสำคัญในฐานะเมืองท่าการค้าของอยุธยามากขึ้น จากที่ก่อนหน้านี้ไม่มีหลักฐานที่ปรากฏกิจกรรมด้านการค้าที่เมืองมะริดและตะนาวศรี เป็นแต่เพียงบทบาทในฐานะหัวเมืองที่สำคัญและเป็นเมืองท่าที่ใช้เดินทางไปทางด้านตะวันตกเท่านั้น

ต่อมาเมืองมะริดและตะนาวศรีกลายเป็นเมืองท่าการค้าที่สำคัญของอยุธยา และอยุธยาได้ปกครองเมืองมะริดและตะนาวศรีอย่างเข้มงวดมากขึ้น โดยส่งขุนนางจากอยุธยาไปปกครองเมืองมะริดและตะนาวศรี ในเวลาเดียวกันนั้นเองพม่าเริ่มขยายอิทธิพลของตนลงมาทางด้านใต้ และเข้าใกล้เมืองมะริดและตะนาวศรีของอยุธยา นโยบายของพระมหากษัตริย์อยุธยาในเวลานั้นคือการพยายามรักษาเมืองมะริดและตะนาวศรีไว้ ทั้งนี้เมืองมะริดและตะนาวศรีเป็นเมืองที่เปิดประตูการค้าของอยุธยาสู่อ่าวเบงกอล ดังนั้นในสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ อยุธยาจึงได้ส่งกองทัพเข้าไปตีเมืองทวายของพม่า ทำให้พม่าต้องรีบส่งกองทัพกลับมาขับไล่อยุธยาออกไป เพราะทั้งอยุธยาและพม่าตระหนักถึง

---

ประกอบการสัมมนาวิชาการเรื่อง การค่านานาชาติกับราชสำนักอยุธยา 25 สิงหาคม 2543 ณ หอประชุมสารนิเทศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 9.

<sup>1</sup> กรมศิลปากร. (2513). เล่มเดิม. หน้า 253.

ความสำคัญของเมืองท่าการค้าในอ่าวเบงกอลจนเป็นเหตุให้เกิดสงครามระหว่างอยุธยากับพม่าและจบลงด้วยการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 1 ซึ่งอยุธยาตกเป็นประเทศราชของพม่าและเสียเมืองมะริด ตะนาวศรีให้แก่พม่าด้วย

อย่างไรก็ตาม หลังจากที่สมเด็จพระนเรศวรประกาศอิสรภาพจากพม่า และขึ้นครองราชย์ในเวลาต่อมาพระองค์ได้ขยายพระราชอำนาจไปถึงเมืองมะริดและตะนาวศรีอีกครั้งหนึ่ง โดยการส่งทหารเอกของพระองค์ไปเป็นผู้ครองเมืองนั้นและเริ่มฟื้นฟูการค้าในแถบนี้ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของเมืองมะริดและตะนาวศรีต่ออยุธยาในฐานะเมืองท่าการค้าที่สำคัญของอยุธยาในอ่าวเบงกอล ต่อมาในสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ โปรตุเกสได้ขยายอิทธิพลของตนเข้ามาในการค้าอ่าวเบงกอลมากขึ้น โดยฟิลลิป เดอ บริโตทหารชาวโปรตุเกสได้ยึดเมืองท่าในพม่าอย่างเมืองสิริเยมและมีที่ท่าที่จะยึดเมืองท่าอื่น ๆ อีกรวมถึงเมืองมะริดและตะนาวศรีของอยุธยาด้วย ด้วยเหตุนี้อยุธยาจึงให้ฮอลันดาเข้ามาตั้งสถานีการค้าในเมืองมะริดเพื่อป้องกันการคุกคามจากโปรตุเกส

แม้ว่าในสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถจะพยายามหลีกเลี่ยงการปะทะกับโปรตุเกส โดยการให้ฮอลันดาเข้ามาตั้งสถานีการค้าในเมืองมะริด แต่ท้ายที่สุดแล้วฟิลลิป เดอ บริโต ได้เตรียมเข้ายึดเมืองมะริดและตะนาวศรี ในขณะที่เดียวกันพม่าก็ต้องการขับไล่โปรตุเกสออกจากเมืองท่าในพม่าเช่นกัน ในสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมได้ทรงพยายามรักษาเมืองมะริดและตะนาวศรีไว้จากทั้งพม่าและโปรตุเกส โดยผ่านทั้งการทูตและสงคราม จนท้ายที่สุดอยุธยายังคงรักษาอำนาจในเมืองมะริดและตะนาวศรีไว้ได้ ความวุ่นวายที่เกิดขึ้นในเมืองท่าในอ่าวเบงกอลนี้ยังแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการค้าในอ่าวเบงกอล และความสำคัญยิ่งของเมืองมะริดและตะนาวศรีในฐานะเมืองท่าการค้าของอยุธยา

ต่อมาในสมัยของสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง เมืองมะริดและตะนาวศรียิ่งทวีความสำคัญต่ออยุธยามากขึ้น เนื่องจากการค้าทางฝั่งตะวันออกของอยุธยาซบเซาลงเหตุเพราะญี่ปุ่นได้ทำการปิดประเทศและห้ามต่างชาติเข้ามาค้าขายยกเว้นฮอลันดาที่จีน นอกจากนี้ภายในจีนยังเกิดความวุ่นวายภายในจากกบฏแมนจู ทำให้อยุธยาต้องหันไปทำการค้าทางด้านตะวันตกมากขึ้น เมืองมะริดและตะนาวศรีจึงมีความสำคัญต่ออยุธยายิ่งขึ้น สมเด็จพระเจ้าปราสาททองจึงทรงพยายามที่จะสร้างสายสัมพันธ์ทางการทูตที่ดีกับเมืองต่าง ๆ ในอ่าวเบงกอล โดยเฉพาะกับพม่าที่พยายามจะขยายอำนาจลงมาเมืองมะริดและตะนาวศรี นอกจากนี้ยังมีรัฐต่าง ๆ ในอินเดียที่สมเด็จพระเจ้าปราสาททองพยายามที่จะดำเนินการทูตเพื่อผลประโยชน์ทางการค้าของอยุธยาในอ่าวเบงกอล ในบทต่อไปจะกล่าวถึงนโยบายของอยุธยาต่อเมืองมะริดและตะนาวศรี ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ถึงสิ้นสุดกรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ. 2130 การค้าภายในแถบนี้เฟื่องฟูมาจากการเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศต่าง ๆ ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ จนถึงช่วงปลายอยุธยาที่การค้าค่อย ๆ ซบเซาลงจากปัจจัยต่าง ๆ

## บทที่ 4

### นโยบายทางการเมืองของอยุธยาต่อเมืองมะริดและตะนาวศรี

#### สมัยสมเด็จพระนารายณ์

ในสมัยต้นกรุงศรีอยุธยาเมืองมะริดและตะนาวศรีเป็นเมืองประเทศราชที่มีความสำคัญในฐานะเมืองท่าชายฝั่งทะเลตะวันตก ในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเมืองมะริดและตะนาวศรีมีความสำคัญมากขึ้นในฐานะเมืองหน้าด่านสำคัญ ในสมัยนี้อยุธยาเข้ามาปกครองเมืองมะริดและตะนาวศรีโดยตรง ทั้งสองเป็นเมืองท่าการค้าที่มีความคึกคักมากในสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถจากการขยายการค้ากับฮอลันดา และมีความสำคัญมากขึ้นในฐานะเมืองท่าการค้าด้านตะวันตกในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททองเมื่อการค้ากับญี่ปุ่นและจีนทางตะวันออกซบเซาลง

ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์เป็นช่วงเวลาที่สยามมีความสัมพันธ์ทางการทูตและการค้าขายกับต่างประเทศทั้งเอเชียและยุโรปอย่างกว้างขวาง ส่งผลให้เกิดการเข้ามาของชาวต่างชาติได้แก่ ฝรั่งเศส อังกฤษ ฮินดี รวมไปถึงชาวต่างชาติที่อยู่ในแถบตะวันออกกลางที่เข้ามาทำการค้าในกรุงศรีอยุธยาเพิ่มขึ้น การเข้ามาของชาวต่างชาตินี้เป็นผลให้เมืองมะริดและตะนาวศรีในฐานะที่เป็นเมืองท่าทางด้านตะวันตกของอยุธยามีความสำคัญมากขึ้นในเรื่องของการกระจายสินค้าไปยังดินแดนบริเวณทางด้านอ่าวเบงกอลเรื่อยยาวไปถึงอาณาจักรที่ติดกับมหาสมุทรอินเดีย ส่งผลให้มีการค้าขายอย่างกว้างขวางทางด้านตะวันตกของอยุธยา

อย่างไรก็ตามเมื่อสิ้นสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ในราชวงศ์ใหม่ของอยุธยาคือ บ้านพลูหลวงของสมเด็จพระเพทราชา การค้าฝั่งตะวันตกของสยามเริ่มซบเซาโดยมีปัจจัยหลายด้านที่ส่งผลให้เมืองท่าของสยามเขตอ่าวเบงกอลลดความสำคัญ นำไปสู่บทบาทที่ลดลงของเมืองท่าเขตอ่าวเบงกอล เสียเมืองดังกล่าวนี้ไปพร้อม ๆ กับการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ใน พ.ศ. 2310 ในบทนี้จะกล่าวถึงความสัมพันธ์ทางการค้าของอยุธยาในเขตเมืองมะริดและตะนาวศรี และกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆในเมืองมะริดและตะนาวศรีที่มีผลต่อการเมืองและการค้าของเมืองมะริดและตะนาวศรีในสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชจนถึง พ.ศ. 2310

#### 4.1 นโยบายของอยุธยาที่มีผลต่อการค้ากับเมืองมะริดและตะนาวศรีในสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

การควบคุมเมืองมะริดและตะนาวศรีของอยุธยาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์นั้น มีนโยบายที่แตกต่างจากพระมหากษัตริย์อยุธยาองค์ก่อนอย่างมาก เนื่องจากในสมัยของสมเด็จพระนารายณ์นั้น ชาวยุโรปเริ่มเข้ามามีบทบาทและอิทธิพลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากขึ้น โดยเฉพาะฮอลันดาที่ก้าวขึ้นมามีบทบาทอย่างมาก ทำให้อยุธยาต้องพยายามดำเนินนโยบายที่สามารถป้องกันไม่ให้ผลประโยชน์ของอยุธยาในเมืองมะริดและตะนาวศรีเป็นของชาติอื่น โดยนโยบายของสมเด็จพระนารายณ์นั้นทรงเน้นการใช้ขุนนางชาวต่างในการดูแลเมืองมะริดและตะนาวศรีเพราะเห็นว่าชาวต่างชาติมีความชำนาญด้านการค้า และมีเครือข่ายกว้างขวางมากกว่าขุนนางอยุธยา

##### 4.1.1 การเปิดตลาดการค้าในบริเวณอินเดีย

การค้าของสยามในเขตเมืองท่ามะริดและตะนาวศรียังคงมีความเฟื่องฟูมากในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ เพราะทรงต้องการเปิดตลาดการค้าโดยเฉพาะในแถบบริเวณอินเดียเขตปกครองของ พิชปุร (Bijapur) อะหมัดนคร (Ahmadnagar) และกอลกอนดา (Golconda)<sup>1</sup> ซึ่งถ้าศึกษาในเรื่องของการเปิดตลาดการค้าจะพบว่า อาณาจักรกอลกอนดาที่ตั้งอยู่บริเวณที่ราบสูงเดคคานตอนกลางค่อนไปทางใต้ของอินเดีย มีความสำคัญต่อการค้าในมหาสมุทรอินเดีย เนื่องจากมีอาณาเขตครอบคลุมชายฝั่งทะเลทิศตะวันออกเฉียงใต้ของอินเดีย โดยเฉพาะเมืองมะสุลีปะตัม ซึ่งเป็นเมืองท่าการค้านานาชาติสำคัญที่เชื่อมโยงสู่ อิหร่าน อารเบีย และแอฟริกา<sup>2</sup> สมเด็จพระนารายณ์จึงทรงส่งคณะทูตไปอินเดีย ซึ่ง *สำเนาภาษัตริย์สุไลมาน* กล่าวไว้ว่า “อากามุฮัมมัด (Aqa Muhammad Astarabadi) เสนาบดีชาวอิหร่านของสมเด็จพระนารายณ์ได้ถวายคำแนะนำให้สมเด็จพระนารายณ์ทรงส่งคณะทูต และเครื่องราชบรรณาการไปยังเจ้าครองนครไฮเดอราบัด และประมุขรัฐต่าง ๆ ในอินเดียเพื่อประโยชน์ด้านการค้า”<sup>3</sup> ส่งผลให้สยามทำการค้าออกไปในยังภูมิภาคตะวันตกโดยเฉพาะแถบเมืองท่าชายฝั่งทะเลเมืองท่าของอินเดียได้ โดยมีเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรีเป็นจุดกระจายสินค้าเชื่อมโยงการค้าของให้กว้างมากขึ้น เพื่อให้สามารถกระจายสินค้าได้มากขึ้น ไปสู่เมืองท่าหลายแห่งทั่วบริเวณมหาสมุทรอินเดีย

<sup>1</sup> อาณาจักรทั้งสามแห่งเป็นรัฐมุสลิมที่ปกครองโดยกษัตริย์ผู้นับถือศาสนาอิสลามนิกายชีอะห์ ซึ่งทำสงครามต่อต้านการขยายอำนาจของจักรพรรดิโมกุลที่มีอำนาจอยู่ทางตอนเหนือและพยายามขยายอาณาเขตลงมาครอบครองรัฐแถบเดคคานอ้างอิงข้างเป็นสินค้า ค่าจ้าง ในสมัยอยุธยาโดย จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์. (2547, มกราคม). *ข้างเป็นสินค้า ค่าจ้างในสมัยอยุธยา. ศิลปวัฒนธรรม. 25(3): 115 - 122.*

<sup>2</sup> จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์. (2546). *เล่มเดิม. หน้า 181.*

<sup>3</sup> *สำเนาภาษัตริย์สุไลมาน* ดูใน ศูนย์วัฒนธรรมสถานเอกอัครราชทูตสาธารณรัฐอิสลามแห่งอิหร่านแห่งประเทศไทย. (2546). *เล่มเดิม. หน้า 99 - 100.*

ผลจากการที่สมเด็จพระนารายณ์ทรงผูกสัมพันธ์กับเมืองพิซปูลุ อหัมदनคร และกอลกอนดา ทำให้สินค้าของสยามส่งผ่านเมืองท่าของกอลกอนดาไปยังอิหร่าน อารเบีย ยุโรป และแอฟริกา ขณะเดียวกันสินค้าจากอิหร่าน อารเบีย ยุโรป และแอฟริกา จะถูกส่งมายังบริเวณชายฝั่งโคโรเมนเดล ซึ่งเป็นที่ตั้งของเมืองมะสุลีปะตัมก่อนจะถูกนำเข้าสู่เมืองมะริดและเมืองตะนาวศรี รวมไปถึงกรุงศรีอยุธยา บันทึกการค้าของฮอลันดาเมื่อ พ.ศ. 2206 รายงานว่า “ในเดือนพฤศจิกายน เรือของพวกเขา 4 ลำสุดท้ายจากมะสุลีปะตัมเดินทางมายังสยาม เรือ 2 ลำ เป็นของพระเจ้าแผ่นดินซึ่งบรรทุกผ้าระบายสีทุกชนิดเข้ามาและทำให้ตลาดผ้าในกรุงสยามคึกคักขึ้น”<sup>1</sup> บันทึกการค้าของอังกฤษในสมัยสมเด็จพระนารายณ์รายงานว่าพวกมัวร์จะขนสินค้าจากเบงกอล และมะสุลีปะตัมส่งไปยังเมืองท่าตะนาวศรี จากนั้นสินค้าจะถูกส่งไปทางบกมายังกรุงศรีอยุธยา “การค้าเหล่านี้ในปัจจุบันถูกพวกแขกมัวร์และพวกเปอร์เซียผูกขาดไว้หมด ฉะนั้นพวกนี้จึงเป็นผู้ที่มีอิทธิพลในส่วนนี้ของประเทศเป็นอย่างมาก รวมทั้งในด้านธุรกิจการค้าด้วย”<sup>2</sup>

สำหรับพ่อค้ามุสลิมจากเบงกอลส่วนใหญ่เป็นชาวอิหร่าน และเติร์ก ที่เข้าไปประกอบการค้าและรับราชการในตำแหน่งเสนาบดีของกษัตริย์ มุสลิมกลุ่มนี้เข้าไปบริหารงานด้านการค้าและการปกครองให้บรรดาเจ้าครองนครในอินเดียตั้งแต่ช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 - 21<sup>3</sup> พ่อค้ามุสลิมจากเบงกอลเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการค้าแถบเมืองท่าฝั่งตะวันตกของสยามมาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม สินค้าสำคัญที่พ่อค้าอินเดียและอาจรวมถึงพวกอิหร่านกลุ่มนี้นำเข้ามาขายคือ ผ้าฝ้าย และไหมจากเบงกอล ส่วนสินค้าออกคือดีบุก ช้าง รวมทั้งสินค้าจากจีน ญีปุ่น และสินค้าของอยุธยา<sup>4</sup> บันทึกของชาวตะวันตกระบุว่าเบงกอลในช่วงเวลานี้มีความต้องการช้างจากสยามเป็นจำนวนมาก<sup>5</sup> โดยทุกปีจะมีเรือหลวงของนาวาบแห่งเบงกอล(Nawab of Bengal)<sup>6</sup> และเรือของพ่อค้าเบงกอล จากเมืองบาลาซอร์ เมืองพิพลี และสุกาลี ไปซื้อช้างสยามที่เมืองตะนาวศรี<sup>7</sup>

<sup>1</sup> กรมศิลปากร. (2512). เล่มเดิม. หน้า 159.

<sup>2</sup> แหล่งเดิม. หน้า 279.

<sup>3</sup> จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์. (2546). เล่มเดิม. หน้า 187.

<sup>4</sup> สุรางค์ศรี ตันเสียงสม. (2543). ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างสยามกับญี่ปุ่นสมัยอยุธยา. ใน เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการเรื่อง การค้านานาชาติกับราชสำนักอยุธยา. หน้า 1.

<sup>5</sup> สำนึกกษัตริย์สุลัยมาน ดูรายละเอียดใน ศูนย์วัฒนธรรมสถานเอกอัครราชทูตสาธารณรัฐอิสลามแห่งอิหร่านแห่งประเทศไทย. (2546). เล่มเดิม. หน้า 150.

<sup>6</sup> นาวาบ (Nawab) เป็นตำแหน่งกษัตริย์มุสลิมของเบงกอล

<sup>7</sup> จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์. (2547, มกราคม). เล่มเดิม. หน้า 115 - 122.

#### 4.1.2 การแต่งตั้งขุนนางต่างชาติ

อยุธยาเป็นเมืองสำคัญทางการค้าแห่งหนึ่งในเอเชีย เนื่องจากอยุธยาตั้งอยู่ระหว่างภูมิภาคการค้าใหญ่ของเอเชียคือจีน อินเดีย และโลกอาหรับ อยุธยาจึงเป็นทางผ่านสำคัญและเป็นเมืองส่งต่อสินค้าจากอินเดียและโลกอาหรับไปสู่จีน และจากจีนไปสู่อินเดียและโลกอาหรับ อยุธยาจึงดึงดูดเหล่าพ่อค้าและนักเดินทางที่แสวงหาผลประโยชน์ทางการค้า

ชาวต่างชาติที่เข้ามาในอยุธยาจึงมีทั้งพ่อค้าและนักแสวงโชค ชาวต่างชาติทั้งสองพวกนี้มีความรอบรู้และความทะเยอทะยาน ดังนั้นชาวต่างชาติหลายคนจึงเข้าสู่ระบบราชการอยุธยาไม่ด้วยความรอบรู้ก็ด้วยความทะเยอทะยาน นอกจากนี้ชาวต่างชาติที่เป็นพ่อค้าก็มักจะมีสายสัมพันธ์ทางการค้าของตนเอง จึงทำให้กษัตริย์อยุธยาต้องการให้พ่อค้าและนักแสวงโชคเข้าสู่ระบบราชการเพื่อให้คนเหล่านี้ใช้ความสามารถ และสายสัมพันธ์ทางการค้าของพวกเขาพ่อค้าสร้างผลประโยชน์และกำไรจากการค้าให้แก่กษัตริย์อยุธยา

ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ทรงให้ชาวต่างชาติขึ้นมามีบทบาทควบคุมเมืองท่าของสยามในเขตอ่าวเบงกอล กลุ่มชาวต่างชาติที่เข้ามามีบทบาทเป็นกลุ่มแรกคือ กลุ่มพวกมุสลิมอินโด-อิหร่าน ภายใต้การสนับสนุนของอกาหมุฮัมมัด ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นออกพระศรีเนาวรัตน์ บันทึกการค้าของอังกฤษรายงานว่า “ออกพระศรีเนาวรัตน์ซึ่งดำรงตำแหน่ง สมุหนายกของพระเจ้ากรุงสยามเป็นเวลาถึง 30 ปีเต็มได้เพียรพยายามสนับสนุนพวกของคนให้มีอำนาจ”<sup>1</sup> มุสลิมอินโด-อิหร่านได้รับการแต่งตั้งเป็นข้าหลวงเรือ เจ้าเมืองตะนาวศรี มะริด เพชรบุรี ปรานบุรี เคดาห์ บางกอก นอกจากนี้คนของเขายังเป็นผู้ควบคุมเรือที่ส่งไปยังตะนาวศรี มะสูลีปะตัมและเบงกอลอีกด้วย<sup>2</sup> เมืองเหล่านี้อยู่บนเส้นทางที่เชื่อมโยงจุดยุทธศาสตร์ระหว่างเมืองท่าในเขตอ่าวเบงกอลสู่กรุงศรีอยุธยาซึ่งมีความสำคัญต่อการค้าและยังเป็นหน้าด่านที่จะคอยสกัดกั้นการโจมตีของกำลังข้าศึกที่จะเข้ามาทางทะเล ความสำคัญของหัวเมืองดังกล่าวที่มีต่อการป้องกันศัตรูที่จะบุกมายังอยุธยาและลพบุรี ได้รับการอธิบายอยู่ในพระราชสาสน์ที่สมเด็จพระนารายณ์ทรงมีไปถึงพระเจ้าหลุยส์ที่ 14<sup>3</sup>

หลังการถึงอนิจกรรมของอกาหมุฮัมมัด สมเด็จพระนารายณ์ทรงแต่งตั้งคอนสแตนติน ฟอลคอน ขึ้นดำรงตำแหน่งอัครมหาเสนาบดี ฟอลคอนได้ดำเนินการส่งคนของเขาไปดูแลและควบคุมเมืองท่าทวายและมะริดแทนที่พวกมุสลิมที่เป็นคนของอกา หมุฮัมมัด ใน พ.ศ. 2227 สมเด็จพระนารายณ์ทรงแต่งตั้งคนของฟอลคอนให้ดำรงตำแหน่งสำคัญคือ ริชาร์ด เบอ์นาบี (Richard Burnaby) กัปตัน

<sup>1</sup> กรมศิลปากร. (2512). เล่มเดิม. หน้า 280.

<sup>2</sup> แหล่งเดิม. หน้า 280.

<sup>3</sup> กรมศิลปากร. (2513). ประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่ม 12. หน้า 53.

ชาวอังกฤษเป็นเจ้าของเมืองมะริด และทรงแต่งตั้ง แซมมวล ไวท์ (Samual White) เป็นพนักงานเจ้าท่า<sup>1</sup> นอกจากนี้ยังมีชาวอังกฤษอีกเป็นหลายคนที่เข้ามารับราชการในสยาม<sup>2</sup> คอนสแตนติน ฟอลคอน ได้กราบบทูลแนะนำสมเด็จพระนารายณ์ให้ปลดพวกเจ้าเมืองที่เป็นมุสลิมออก เพื่อให้การดูแลของตนให้บริเวณนี้มีความสะดวกมากขึ้น

คอนสแตนติน ฟอลคอน ได้ดำเนินนโยบายเกี่ยวกับอกามุฮัมมัด โดยส่งเสริมพรรคพวกให้มีตำแหน่งสำคัญ ๆ เพื่อสร้างฐานอำนาจของคนในราชสำนัก ดังหลักฐานในจดหมายของคอนสแตนติน ฟอลคอน ซึ่งมีไปถึงเสนาบดีของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ว่า “การที่พวกแขกมัวร์มีอำนาจในสยามนั้น ก็เพราะเหตุที่พวกนี้ได้บังคับบัญชาการตามหัวเมือง”<sup>3</sup>

คอนสแตนติน ฟอลคอน ได้เกลี้ยกล่อมให้พนักงานของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษให้เอาใจออกห่างจากบริษัท มารับราชการให้กษัตริย์สยามแทน ทั้งยังสนับสนุนพ่อค้าเอกชนให้ค้าขายแข่งกับบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ ทำให้สยามกลายเป็นคู่แข่งการค้าของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษในอ่าวเบงกอล นอกจากนี้คอนสแตนติน ฟอลคอนเองมีหนี้สินติดพันอยู่กับบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ ซึ่งเขาเคยกู้ยืมมาใช้ค้าขายระหว่างทำงานให้บริษัทและไม่ยอมชดใช้แม้จะได้รับการทวงถามหลายครั้ง<sup>4</sup> เป็นผลให้ผู้บริหารของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษมีความเห็นว่าการกระทำของคอนสแตนติน ฟอลคอนและบริวารเท่ากับเป็นการขัดขวางการค้าของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ<sup>5</sup> ซึ่งสร้างความไม่พอใจให้กับบริษัทของอังกฤษ ความตึงเครียดระหว่างบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษกับสยามเกิดขึ้นอีกครั้งเมื่อ ฮัจยี ซะลิม (Haji Salim Mazanderani) ขุนนางสยามเชื้อสายอิหร่านซึ่งได้รับแต่งตั้งเป็นราชทูตเดินทางไปเจริญสัมพันธไมตรียังอิหร่านได้ขอยืมเงินจากบริษัทอังกฤษเพื่อใช้จ่ายระหว่างเดินทาง<sup>6</sup> เมื่อบริษัทอังกฤษทวงหนี้สินส่วนนี้จากสยามกลับไม่ได้รับการชดใช้ส่งผลให้ความสัมพันธ์ของสองประเทศร้าวฉานมากขึ้น จนถึง พ.ศ. 2230 พระเจ้า

<sup>1</sup> มอริริส คอลลิส. (2518). แซมเมียลไวท์ เจ้าท่าว่าราชการเมืองมะริด ครั้งสมเด็จพระนารายณ์มหาราช. แปลโดย พระยาสารศาสตรศิริลักษณ์. หน้า ก.

<sup>2</sup> บันทึกของอังกฤษกล่าวว่า มีชาวอังกฤษที่เข้ามารับราชการในเมืองมะริด 21 คน ในกรุงศรีอยุธยาอีก 21 คน ดูรายละเอียดใน กรมศิลปากร. (2525). บันทึกเรื่องสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศในศตวรรษที่ 17 เล่ม 4. แปลโดย สุภาภรณ์ อิศวโสภณ. หน้า 388.

<sup>3</sup> กรมศิลปากร. (2513). ประชุมพงศาวดาร ฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่ม 11. หน้า 105.

<sup>4</sup> ดูรายละเอียดใน ขจร สุขพานิช. (2537). ออกญาวิไชยเณทร์. หน้า 28 - 29.

<sup>5</sup> กรมศิลปากร. (2522). บันทึกเรื่องสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศในศตวรรษที่ 17 เล่ม 3. แปลโดย สุภาภรณ์ อิศวโสภณ. หน้า 24 - 25, 477.

<sup>6</sup> แหล่งเดิม. หน้า 461 - 462.

เจมส์ที่ 2 แห่งอังกฤษจึงมีพระบรมราชโองการให้ชาวอังกฤษออกจากราชอาณาจักรของพระเจ้ากรุงสยามตามด้วยการประกาศสงครามกับสยามในปีเดียวกัน<sup>1</sup>

การที่อังกฤษประกาศสงครามกับสยามส่งผลร้ายต่อการค้าของสยามในมหาสมุทรอินเดีย เพราะหลังจากประกาศสงครามไม่นานนักผู้สำเร็จราชการอังกฤษประจำอินเดียมีคำสั่งให้ยึดเรือของสยามที่แล่นอยู่แถบเมืองท่าตะนาวศรีรวมถึงเรือของสยามทุกลำที่อังกฤษพบในน่านน้ำทางการอังกฤษออกคำสั่งให้ชาวอังกฤษทุกคนถอนตัวออกจากสยามทั้งยังเตรียมการจะยึดเมืองมะริดของสยามด้วย<sup>2</sup> สยามเตรียมการสู้รบโดยมีการจัดส่งปืนใหญ่จำนวน 60 กระบอกไปประจำการที่มะริด<sup>3</sup> ต่อมาในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2230 เรือรบสองลำของอังกฤษคือ เคอทานา (The Curtana) และเจมส์ (The James) พร้อมทหารราวหนึ่งพันคนมาถึงปากอ่าวเมืองมะริด และคอยอยู่ที่หน้าเมืองท่ามกลางสถานการณ์อันล่อแหลมต่อการยึดครองของต่างชาติชาวสยามในเมืองมะริดได้ก่อจลาจลขึ้น

การจลาจลเกิดขึ้นในคำคืนของวันที่ 25 จนถึงวันที่ 26 กรกฎาคม เป็นผลให้ชาวอังกฤษเสียชีวิตไปราว 60 ถึง 120 คน ซึ่งรวมทั้งเบอร์นาปี ส่วนแซมมวล ไวท์หนีรอดไปได้กองเรืออังกฤษจึงถอนตัวออกไปจากมะริด<sup>4</sup> ในเดือนสิงหาคมปีเดียวกันสมเด็จพระนารายณ์ทรงประกาศสงครามกับอังกฤษ เพราะในช่วงเวลานั้นสยามได้เปิดสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการกับฝรั่งเศส ซึ่งเป็นมหาอำนาจใหม่ในเอเชียทั้งยังเป็นศัตรูของอังกฤษและฮอลันดาอีกด้วย ธีรวัด ฌ บ็อมเพจร วิเคราะห์ไว้ว่าการที่ชาวสยามในเมืองมะริดก่อจลาจลเป็นเพราะชาวสยามกลัวว่าแซมมวล ไวท์อาจจะยกเมืองมะริดให้กับบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ<sup>5</sup>

เมื่อคณะทูตฝรั่งเศสชุดของเชอวาลิเยร์ เดอ โชมองต์ (Chevalier de Chaumont) พร้อมด้วยกองทหารและผู้ชำนาญการชาวฝรั่งเศสเดินทางเข้ามาสู่สยามในพ.ศ. 2228 เพื่อขยายบทบาทของฝรั่งเศสในราชสำนักอยุธยา สมเด็จพระนารายณ์ทรงแต่งตั้ง เชอวาลิเยร์ เดอ โบกา (Chevalier de Beauregards) ขุนนางชาวฝรั่งเศสไปควบคุมป้อมปราการยุทธศาสตร์สำคัญ ๆ ทรงให้ เชอวาลิเยร์ เดอ โบกา นำกองทหารไปปราบปรามจลาจลที่มะริด เขาได้จัดการปราบปรามพวกที่ต่อต้านซึ่งเชื่อว่าจะได้รับการสนับสนุนจากออกญาตะนาวศรี เมื่อสมเด็จพระนารายณ์ทรงทราบได้ทรงส่งขุนนางจากอยุธยาไป

<sup>1</sup> แหล่งเดิม. หน้า 461.

<sup>2</sup> แหล่งเดิม. หน้า 44 - 45, 179 - 212.

<sup>3</sup> Dhiravat na Pombejra. (2001). *op. cit.* p. 414.

<sup>4</sup> มอริส คอลลิส. (2518). *เล่มเดิม.* หน้า 344.

<sup>5</sup> *Ibid.* p. 415.

ดำเนินการปลดเจ้าเมืองตะนาวศรีและนำตัวมาคุมขังในพระนคร<sup>1</sup> กองเรือของกองทหารของฝรั่งเศสเข้าประจำการในมะริดตามพระราชประสงค์ของสมเด็จพระนารายณ์และความต้องการของพลคอนโดยมีเซอร์วาเลียร์ เดอ โบกา เป็นเจ้าเมือง<sup>2</sup> นอกจากนี้กองกำลังฝรั่งเศสยังเข้าประจำการที่ป้อมปราการเมืองบางกอกด้วย

ฝรั่งเศสมีบทบาทควบคุมเมืองท่ามะริดในเขตอ่าวเบงกอลได้ไม่นานนัก ก็เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายในราชสำนักอยุธยา ใน พ.ศ. 2231 ออกพระเพทราชาก่อการยึดอำนาจและสังหารพลคอน เมื่อสมเด็จพระนารายณ์เสด็จสวรรคตที่พระราชวังลพบุรี กองกำลังฝรั่งเศสซึ่งให้การสนับสนุนสมเด็จพระนารายณ์และพลคอนถูกจับกุม กองทหารฝรั่งเศสซึ่งประจำการอยู่ที่เมืองบางกอกและเมืองมะริดถูกปิดล้อม มีการเจรจาตกลงกันระหว่างกองกำลังฝรั่งเศสกับผู้ปกครองใหม่ของสยาม และฝรั่งเศสต้องถอนตัวออกจากบางกอกและเมืองท่ามะริด ถึงกระนั้นฝรั่งเศสก็ยังพยายามส่งกองเรือรบมายึดครองเมืองท่าของสยามในเขตอ่าวเบงกอลแต่ไม่ประสบความสำเร็จ

#### 4.2 ปัญหาความวุ่นวายทางการเมืองของสยามในปลายสมัยสมเด็จพระนารายณ์

ในปลายสมัยสมเด็จพระนารายณ์ถึงต้นสมัยสมเด็จพระเพทราชาเป็นช่วงที่สยามประสบปัญหาความวุ่นวายทางการเมือง ซึ่งส่งผลกระทบต่อความมั่นคงในเขตเมืองท่าฝั่งตะวันตกของสยาม กรณีแรกคือความขัดแย้งระหว่างสยามกับกอลกอนดา อันเนื่องมาจากราชสำนักสยามภายใต้การบริหารงานของพลคอนและพรรคพวกดำเนินการลดบทบาทและอิทธิพลของมุสลิมในการค้าแถบเมืองท่าเขตอ่าวเบงกอล เขายังสนับสนุนให้แซมมวล ไวท์ เจ้าท่าเมืองมะริดส่งกองเรือออกไปคอยปล้นหรือยึดเรือของพ่อค้ามุสลิมในน่านน้ำเขตเมืองมะริด ราชสำนักกอลกอนดาตอบโต้การกระทำดังกล่าวด้วยการขัดขวางการค้าและเรียกเก็บภาษีจากการค้าของสยามในราคาสูง รวมทั้งยึดเรือของสยามที่ควบคุมโดยพ่อค้าอังกฤษ สมเด็จพระนารายณ์ทรงตอบโต้ด้วยการประกาศสงครามกับกอลกอนดาเมื่อ พ.ศ. 2228 กองเรือสยามภายใต้การนำของกัปตันไวท์อังกฤษได้โจมตีหมู่บ้านแห่งหนึ่งใกล้กับเมืองมะสุลีปะตัมของกอลกอนดา<sup>3</sup> สร้างความเสียหายให้กับการค้าในย่านดังกล่าว

ในช่วงปลายรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์ปรากฏว่าคอนสแตนติน พลคอนได้เข้ามาควบคุมการค้าและได้รวบรวมการค้ามาดำเนินการเอง ส่งผลให้พ่อค้ามุสลิมซึ่งมีบทบาทมากในการค้าเขตอ่าวเบงกอลไม่พอใจ และเดินทางออกไปจากสยาม ดังรายละเอียดใน จดหมายเหตุของเมอซีเออร์

<sup>1</sup> Dhiravat na Pombejra. (2001). *op. cit.* p. 416.

<sup>2</sup> จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์. (2546). *เล่มเดิม*. หน้า 204.

<sup>3</sup> E. W. Hutchinson. (1985). *Adventurers in Siam in the Seventeenth Century.* p. 138.

เวเรต์ (Monsier Veret) ตัวแทนการค้าของฝรั่งเศส ซึ่งเป็นถึงผู้อำนวยการบริษัทอินเดียตะวันออกของฝรั่งเศสเมื่อ พ.ศ. 2228 กล่าวว่าในช่วง 2 ปีที่ผ่านมาพวกพ่อค้าชาวจีน และมัวร์ถูกขัดขวางทางการค้าจนต้องกลับไปหมด<sup>1</sup> ความซบเซาทางการค้าในฝั่งตะวันตกของสยาม ยังสะท้อนอยู่ในจดหมายเหตุบาทหลวงฝรั่งเศสเมื่อพ.ศ. 2246 ที่กล่าวว่า “พระราชอาณาเขตสยามร่วงโรยไปมากด้วยเหตุว่าไม่มีชาวยุโรปมาเลย และพ่อค้าทางอินเดียก็มาน้อยที่สุด”<sup>2</sup> ดังนั้นบทบาทของเมืองท่าเขตอ่าวเบงกอลจึงลดลงไป เพราะการค้าที่ส่วนมากดำเนินการโดยพ่อค้าชาวมุสลิมต้องถูกขัดขวางดังที่จดหมายเหตุของเมอซีเออร์ เวเรต์ได้กล่าวไว้ข้างต้น ความไม่พอใจของพ่อค้าชาวมุสลิมกลายเป็นส่วนหนึ่งที่น่าไปสู่ความร่วมมือกับพระเพทราชาเพื่อโค่นล้มอำนาจของพอลคอนซึ่งอยู่ภายใต้การสนับสนุนจากบาทหลวงนิกายเยซูอิตกับกองทหารของฝรั่งเศส โดยใช้โอกาสขณะที่สมเด็จพระนารายณ์ทรงพระประชวร

เมื่อเกิดเหตุการณ์จลาจลและการสังหารชาวอังกฤษในเมืองมะริดใน พ.ศ. 2230 ตามมาด้วยการคุกคามจากฝรั่งเศสซึ่งส่งกองเรือเตรียมเข้ายึดครองภูเก็ต มะริด และตะนาวศรีในสมัยสมเด็จพระเพทราชา ได้ส่งผลกระทบให้พ่อค้าต่างชาติไม่แน่ใจในสถานการณ์ต่าง ๆ จึงหันไปใช้เมืองท่าอื่น ๆ ที่ปลอดภัยกว่าเช่น พะโคและสิริเยมของพม่า ดังนั้นเมื่อเกิดการเปลี่ยนถ่ายอำนาจจากสมเด็จพระนารายณ์ มาสู่สมเด็จพระเพทราชา ภายใต้ราชวงศ์ใหม่คือ ราชวงศ์บ้านพลูหลวงจึงทำให้การค้าในเมืองมะริดและตะนาวศรีค่อย ๆ ซบเซาลง และถูกลดบทบาทลงอย่างชัดเจน แม้ว่าการค้าของอยุธยา ยังคงดำเนินต่อไป เนื่องจากการจลาจลที่เกิดขึ้นปลายสมัยสมเด็จพระนารายณ์เป็นเพียงการดำเนินการเพื่อโค่นล้มพอลคอน และขับไล่บาทหลวงและกองทหารของฝรั่งเศสเท่านั้น

<sup>1</sup> กรมศิลปากร. (2511). **ประชุมพงศาวดาร เล่ม 23 (ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 39 (ต่อ) – 40).** หน้า 185.

<sup>2</sup> กรมศิลปากร. (2511). **ประชุมพงศาวดาร เล่ม 23 (ประชุมพงศาวดารภาคที่ 37).** หน้า 176.

### 4.3 นโยบายของอยุธยาที่มีผลต่อการค้าของเมืองมะริดและตะนาวศรีในสมัย อยุธยาตอนปลาย

หลังความวุ่นวายในการผลัดแผ่นดินปลายสมัยสมเด็จพระนารายณ์ และชาวฝรั่งเศสที่เข้ามายังอยุธยาสมัยสมเด็จพระนารายณ์ถูกขับไล่ออกจากอยุธยา แต่สมเด็จพระเพทราชาทรงตระหนักดีว่าการค้าเป็นเรื่องสำคัญของอยุธยาจึงได้ทรงหันไปฟื้นฟูความสัมพันธ์กับฮอลันดา โดยชาวฮอลันดาใช้เมืองท่าการค้าที่ปัตตาเวียของตนเป็นเมืองท่าในการแลกเปลี่ยนสินค้าแทนที่เมืองมะริดและตะนาวศรี ทำให้เมืองมะริดและตะนาวศรีเริ่มหมดความสำคัญในสมัยของสมเด็จพระเพทราชา และพระมหากษัตริย์อยุธยาพระองค์ต่อมา ๆ ก็ทรงสนใจทำการค้ากับจีนมากกว่า เมืองมะริดและตะนาวศรีจึงถูกลดบทบาทและความสำคัญในช่วงสมัยอยุธยาตอนปลาย

#### 4.3.1 สมเด็จพระเพทราชา (พ.ศ. 2231 - 2246) และสมเด็จพระเจ้าเสือ (พ.ศ. 2246 - 2251)

บ้านพลูหลวงได้รับการสถาปนาขึ้นมาเมื่อ พ.ศ. 2231 โดยมีสมเด็จพระเพทราชาเป็นผู้สถาปนากิจการค้าในช่วงเวลานี้การค้าฝั่งตะวันตกของสยามซบเซาลง โดยเฉพาะการค้ากับชาวฝรั่งเศสที่ถอนตัวออกไปกรุงศรีอยุธยาในช่วงปลายสมัยสมเด็จพระนารายณ์<sup>1</sup> ประกอบกับปัญหาการเมืองภายในของอยุธยาที่ยังไม่มีความมั่นคงหลังการสถาปนาราชวงศ์ใหม่

สมัยสมเด็จพระเพทราชา พระองค์ทรงเห็นว่าอยุธยาจะดำรงอยู่ได้นั้นต้องอาศัยการค้าเป็นหลัก ดังนั้นกรุงศรีอยุธยาจึงได้ทำการค้าพ่อค้าเอกชนชาวตะวันตกต่อไป โดยเฉพาะการฟื้นฟูความสัมพันธ์ทางการค้ากับฮอลันดา โดยในต้นสมัยสมเด็จพระเพทราชาได้พระราชทานยศ “ออกพระ” พร้อมทั้งเครื่องประกอบเกียรติยศให้แก่หัวหน้าบริษัทอินเดียตะวันออกของฮอลันดา<sup>2</sup> ซึ่งในช่วงครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ 23 บริษัทอินเดียตะวันออกของฮอลันดาสามารถควบคุมการค้าในบริเวณหมู่เกาะต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไว้ได้ ดังนั้นบริษัทอินเดียตะวันออกของดัตช์จึงสามารถเชื่อมโยงการค้าจากฝั่งทะเลตะวันออกสู่อ่าวเบงกอล และมหาสมุทรอินเดีย เมืองปัตตาเวียเป็นศูนย์กลางการค้าของฮอลันดาในเอเชีย ปัตตาเวียจึงมีงัดจากการเป็นแหล่งรวมสินค้าจากทุกส่วนของเอเชีย สินค้า

<sup>1</sup> วรางคณา นิพัทธ์สุขกิจ. (2548). เล่มเดิม. หน้า 407.

<sup>2</sup> พลับพลึง มูลศิลป์. (2523). ความสัมพันธ์ไทย-ฝรั่งเศสสมัยอยุธยา. หน้า 268.

เหล่านี้ดึงดูดพ่อค้าจากเอเชียจำนวนมาก<sup>1</sup> ดังนั้นปัตตาเวียได้กลายเป็นเมืองท่าสำคัญ ซึ่งพ่อค้าจากฝั่งตะวันตกนิยมนำเรือเข้ามาค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้ามากกว่าเมืองมะริด และตะนาวศรีของอยุธยา

นอกจากนี้พระองค์ยังทรงออกพระบรมราชาบายให้มีการจำกัดการติดต่อกับชาวตะวันตกและทรงออกนโยบายด้านการค้าโดยหันไปมุ่งเน้นการค้าฝั่งตะวันออกโดยเฉพาะจีน ทำให้ขุนนางกรมท่าขายกลับมามีบทบาทต่อการค้าทางด้านชายฝั่งตะวันออกของสยามมากกว่ากรมท่าว่าการค้าทางด้านชายฝั่งตะวันตก ต่อมาในสมัยสมเด็จพระเจ้าเสือ (สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ 8 ครองราชย์ พ.ศ. 2246 - 2251) ทรงได้มีการแต่งตั้งเจ้าพระยาพระคลังซึ่งมีเชื้อสายจีนให้ได้รับตำแหน่ง โฆษาธิบดีจีน<sup>2</sup> ส่งผลกระทบให้ขุนนางกรมท่าชาวภูมิลดบทบาทลง

#### 4.3.2 สมเด็จพระเจ้าท้ายสระ (พ.ศ. 2251 - 2275)

ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าท้ายสระ (พ.ศ. 2251 - 2275) การค้าขายระหว่างสยามกับจีนขยายตัวเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากจีนเกิดวิกฤตขาดแคลนข้าว ดังนั้นจีนจึงนำข้าวจากเมืองท่าต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ร่วมไปถึงกรุงศรีอยุธยา เนื่องจากข้าวในอยุธยานั้นมีราคาถูก ในด้านการต่างประเทศมีการส่งราชทูตไปเจริญทางพระราชไมตรีกับจีน<sup>3</sup> แสดงให้เห็นว่าในช่วงนี้การค้าทางทะเลด้านตะวันออกในบริเวณทางด้านอ่าวไทยกลับมามีบทบาทมากขึ้นโดยเฉพาะการค้ากับจีน<sup>4</sup> การค้าที่มีมากกับจีนในรัชสมัยของพระองค์ยิ่งทำให้ความสำคัญของเมืองมะริดและตะนาวศรีมีน้อยลง

#### 4.3.3 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ (พ.ศ. 2275 - 2301)

สายชล วรรณรัตน์ ได้อธิบายถึงการค้าในช่วงรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศไปจนถึงเวลาการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ใน พ.ศ. 2310 ว่า มีลักษณะการค้าที่มีความคึกคักเป็นอย่างมากทั้งการค้าภายนอกและการค้าภายใน<sup>5</sup> ซึ่งในคำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรมได้แสดงให้เห็นถึง ยานการค้า ยานการผลิต และตลาดการค้าจำนวนมากทั้งในและนอกกำแพง สินค้าจำนวนมากที่ผลิตขึ้นมา

<sup>1</sup> แอนโทนี ริด. (2542). **ปัตตาเวีย และอยุธยา**. ใน เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการนานาชาติเฉลิมพระเกียรติเรื่องอยุธยากับเอเชีย ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร มหาวิทยาลัยศิลปากร 23 พฤศจิกายน 2542.

<sup>2</sup> สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2542). **พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2**. หน้า 102.

<sup>3</sup> พระเจนจันทรอักษร (สุดใจ). (2505). **จดหมายเหตุเรื่องพระราชไมตรีในระหว่างกรุงสยามกับกรุงจีน นิราศพระยา มหานุภาพไปเมืองจีน และ ภายคฤหะหรือเรือนคือกาย**. หน้า 45 - 46.

<sup>4</sup> วรางคณา นิพัทธ์สุขกิจ. (2548). **เล่มเดิม**. หน้า 409.

<sup>5</sup> สายชล วรรณรัตน์. (2525). **เศรษฐกิจและสังคมไทยในสมัยปลายอยุธยา**. หน้า 2 - 3.

หรือนำมาขายสะท้อนภาพความต้องการสินค้าของผู้คนที่เข้ามาในกรุงศรีอยุธยาได้เป็นอย่างดี<sup>1</sup> ดังนั้น การค้าในเมืองมะริดและตะนาวศรีในสมัยของพระองค์จึงกลับมาคึกคักมากยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตามการทำการค้าของกรุงศรีอยุธยาส่วนใหญ่<sup>2</sup> เป็นการทำการค้าทางด้านชายฝั่ง ตะวันออกของสยาม ได้แก่ เวียดนาม ญี่ปุ่น ชวา คาบสมุทรมลายูและโดยเฉพาะอย่างยิ่งคือชาวจีน ดัง จะเห็นได้จากการที่มีขุนนางข้าราชการหันมาทำการค้ากับจีน<sup>3</sup> มีการว่าจ้างชาวจีนมาเป็นพนักงาน บัญชี ตลอดจนได้ให้เป็นขุนนางในราชสำนักสยามเพื่อเป็นตัวแทนในทำการค้าระหว่างสยามกับจีน<sup>3</sup>

จะเห็นได้ว่าการที่กรุงศรีอยุธยาให้ความสำคัญกับการค้าทางด้านชายฝั่งตะวันออกมากขึ้น ตั้งแต่สมัยสมเด็จพระเพทราชาเรื่อยมาจนถึงสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ส่งผลให้การค้าในเขตเมืองท่าฝั่งตะวันตกอย่างเมืองมะริดและตะนาวศรีของอยุธยาค่อยๆซบเซาลง<sup>4</sup>

#### 4.4 การหมดอำนาจของอยุธยาที่มีต่อเมืองมะริดและตะนาวศรี

แม้เมืองมะริดและตะนาวศรีจะเป็นเมืองทำการค้าที่สำคัญของอยุธยา แต่ปัจจัยทางด้านการเมืองและการค้าที่เกิดขึ้นจากการขยายบทบาทของชาติตะวันตก การขยายอิทธิพลของพม่า รวมไปถึงความไม่สงบในอินเดีย ทำให้เมืองมะริดและตะนาวศรีทำผลประโยชน์ให้กับอยุธยาน้อยลง และถูกลดความสำคัญลงที่สุดในที่สุด

##### 4.4.1 ปัจจัยที่ทำให้เมืองมะริดและตะนาวศรีลดความสำคัญลง

นอกจากเหตุผลจากนโยบายของพระมหากษัตริย์อยุธยาในราชวงศ์บ้านพลูหลวงตั้งแต่สมัยสมเด็จพระเพทราชาจนถึงสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศแล้ว ยังมีเหตุผลอื่นอีกที่นำไปสู่บทบาทที่ลดลงของเมืองท่าเขตอ่าวเบงกอล โดยวิเคราะห์พิจารณาบริบทต่าง ๆ พบว่ามีปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้เมืองท่าของสยามเขตอ่าวเบงกอลอย่างเมืองมะริดและตะนาวศรีถูกลดความสำคัญอย่างมาก ส่งผลกระทบต่อการค้าทางด้านตะวันตกของอยุธยา ดังนี้

<sup>1</sup> วราจคณา นิพัทธ์สุขกิจ. (2548). เล่มเดิม. หน้า 409.

<sup>2</sup> จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์. (2546). ขุนนางกรมท่าชาว : การศึกษาบทบาทและหน้าที่ในสมัยอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2153 - 2435. หน้า 241.

<sup>3</sup> แหล่งเดิม. หน้า 241.

<sup>4</sup> แหล่งเดิม. หน้า 234.

### การเพิ่มบทบาทด้านการค้าของชาติตะวันตก

การเพิ่มบทบาทด้านการค้าของชาติตะวันตกโดยเฉพาะบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษและฮอลันดา ซึ่งประสบความสำเร็จในการขยายเครือข่ายการค้าในมหาสมุทรอินเดียได้อย่างกว้างขวางจนทำให้บริษัทอินเดียตะวันออกของชาวตะวันตกเข้ามาควบคุมตลาดการค้าในย่านนี้ได้เป็นส่วนใหญ่และส่งผลให้บทบาทของพ่อค้ามุสลิม และพ่อค้าท้องถิ่นลดลง<sup>1</sup>

พ.ศ. 2251 มีการรวมตัวของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ 2 บริษัท คือ บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษเดิมและ “บริษัทการค้าของอังกฤษแห่งอินเดียตะวันออก” (The English Company Trading of the East Indies)<sup>2</sup> เข้าเป็นบริษัทแห่งใหม่เรียกว่า “สหบริษัทการค้าตะวันออกของพ่อค้าอังกฤษ” (The United Company of Merchants of England Trading to the East) ซึ่งช่วยให้เกิดการร่วมทุนของสองบริษัทเข้าด้วยกันทำให้มีจำนวนทรัพย์สินเพิ่มมากขึ้น การประกอบกรรมมั่นคงและมีการกำหนดนโยบายที่มีประสิทธิภาพกว่าการค้าของสองบริษัทเดิม<sup>3</sup> บริษัทการค้าที่มีการปรับปรุงใหม่นี้ให้ความสำคัญกับการค้า และการลงทุนในอินเดียเนื่องจากอินเดียกลายเป็นตลาดสินค้าส่งออกไปยังยุโรปโดยเฉพาะผ้าฝ้ายและพริกไทย นอกจากนี้อินเดียยังเป็นแหล่งรับซื้อสินค้าที่มีความสำคัญมากในช่วงเวลานี้คือ ชาและฝิ่น ซึ่งกลายเป็นสินค้าที่ทำกำไรให้กับพ่อค้าตะวันตกอย่างงาม<sup>4</sup> ทำให้มีการขยายตัวของเมืองท่าการค้าขึ้นหลายแห่งทั้งทางฝั่งตะวันตกและฝั่งตะวันออกของอินเดีย

เมืองท่าของอังกฤษในอินเดียมีความสำคัญเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ เช่น มัทราส กัลกัตตา และบอมเบย์ ซึ่งเป็นตลาดการค้าสำคัญแทนที่เมืองท่าอย่างมะสุลีปะตัม และตะนาวศรีของสยาม<sup>5</sup> เมืองท่าเหล่านี้กลายเป็นแหล่งรองรับสินค้าจำนวนมากจากอินเดียเพื่อส่งไปขายยังภูมิภาคต่าง ๆ พ่อค้ามุสลิมหรือพ่อค้าท้องถิ่นจึงนิยมเข้ามาค้าขายตามเมืองท่าเหล่านี้มากกว่าจะเดินทางไปค้าขายยังเมืองท่าในฝั่งตะวันตกของสยามอย่างมะริดและตะนาวศรี

<sup>1</sup> แหล่งเดิม. หน้า 232.

<sup>2</sup> พ.ศ. 2241 (ค.ศ. 1698) รัฐสภาอังกฤษอนุมัติให้มีการจัดตั้ง “บริษัทการค้าของอังกฤษแห่งอินเดียตะวันออก” (The English Company Trading of the East Indies) ซึ่งเป็นบริษัทการค้าในเอเชียแห่งที่สอง เพื่อตอบโต้ที่กษัตริย์อังกฤษทรงต่อสัมปทานให้กับ ฮีโลซี โดยไม่ขอค่าเห็นชอบจากสภา ต่อมาบริษัททั้งสองขายแข่งขันกันจนสร้างความเสียหายจึงมีการพิจารณาให้ควบรวมกิจการใหม่เป็นบริษัทเดียวกันเมื่อ พ.ศ. 2251 (ค.ศ. 1708) (ดูรายละเอียดใน Holden Furber. (1976). *Rival Empires of Trade in the Orient 1600 - 1800*. p. 66.

<sup>3</sup> Ibid. p. 89.

<sup>4</sup> แอนโทนี วีด. (2548). แหล่งเดิม. หน้า 155.

<sup>5</sup> จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์. (2546). แหล่งเดิม. หน้า 133.

ในขณะที่บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษมีบทบาททางการค้าในอินเดีย บริษัทอินเดียตะวันออกของดัตช์ก็สามารถควบคุมการค้าในเขตหมู่เกาะของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไว้ได้ บริษัทอินเดียตะวันออกของดัตช์ที่มีบทบาทเชื่อมโยงการค้าจากฝั่งทะเลตะวันออกสู่อ่าวเบงกอลและมหาสมุทรอินเดีย ช่วงครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ 23 บริษัทอินเดียตะวันออกของดัตช์ดำเนินการค้าในลักษณะผูกขาด หรือกึ่งผูกขาดสินค้าและใช้นโยบายนี้กับรัฐที่ฮอลันดาค้าขายโดยฮอลันดาบีบให้ญี่ปุ่น เวียดนาม และอิหร่าน ซึ่งเป็นตลาดสำคัญของบริษัทอินเดียตะวันออกของดัตช์ได้รับสิทธิพิเศษต้องเปิดตลาด สินค้าจากดินแดนต่าง ๆ ถูกนำเข้ามาสู่เมืองปัตตาเวียซึ่งเป็นศูนย์กลางการค้าของฮอลันดาในเอเชีย ปัตตาเวียจึงมีงัดจากการเป็นแหล่งรวมสินค้าจากทุกส่วนของเอเชีย ฮอลันดามีกองเรือที่ขนสินค้ามายังปัตตาเวียเป็นประจำ สินค้าเหล่านี้ดึงดูดพ่อค้าจากเอเชียจำนวนมาก<sup>1</sup> ปัตตาเวียได้กลายเป็นเมืองท่าสำคัญ ซึ่งพ่อค้าจากฝั่งตะวันตกนิยมนำเรือเข้ามาค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้ามากกว่าเมืองมะริด และตะนาวศรีของอยุธยา และเมื่อถึงช่วงครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 23 อยุธยาก็ไม่สามารถที่จะแข่งขันกับปัตตาเวียในด้านการเป็นแหล่งเก็บและกระจายสินค้าให้กับเอเชียได้อีก<sup>2</sup> การเพิ่มบทบาททางการค้า และเมืองท่าของชาวตะวันตกในเอเชียทำให้การค้าในเขตเมืองท่าฝั่งตะวันตกของสยามซบเซาลง

#### การพัฒนาเมืองท่าการค้าของพม่าใน พ.ศ. 2252

กษัตริย์พม่าขยายอำนาจยึดครองพะโคได้สำเร็จ และขยายอาณาเขตลงมาจนถึงเมืองมะริดของสยาม มีการพัฒนาเมืองท่าหลายแห่งของพม่าจนกลายเป็นตลาดการค้าที่มีความสำคัญในเขตอ่าวเบงกอล เช่น พะโค และสิริเยม บ้านที่กของอเล็กซานเดอร์ แฮมิลตัน (Alexander Hamilton) พ่อค้าชาวสก๊อตแลนด์ ระบุว่า พะโค เป็นแหล่งชุมนุมของพ่อค้าอาร์เมเนีย โปรตุเกส มัวร์ยิว และอังกฤษ มีสินค้าซึ่งส่งผ่านเข้ามาถึงบริเวณนี้เป็นจำนวนมาก<sup>3</sup> บันทึกการค้าของอังกฤษเมื่อ พ.ศ. 2281 - 2282 รายงานว่าการค้าระหว่างกัลกัตตากับพะโคในปีนั้นเพิ่มขึ้นถึงกว่า 6 เท่า<sup>4</sup> นอกจากพะโคแล้วเมืองท่าอื่นๆ เช่น สิริเยมซึ่งตั้งอยู่ปากแม่น้ำอิรวดี ก็มีความสำคัญมากขึ้นด้วย บันทึกของไอโฮซี ระหว่าง พ.ศ. 2222 - 2283 รายงานว่า การค้าระหว่างชายฝั่งโคโรเมนเดลเบงกอล และพม่าตอนล่างเพิ่มขึ้นจากเดิม

<sup>1</sup> แอนโทนี รีด. (2542). **ปัตตาเวีย และอยุธยา**. ใน เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการนานาชาติเฉลิมพระเกียรติเรื่องอยุธยากับเอเชีย ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร มหาวิทยาลัยศิลปากร 23 พฤศจิกายน 2542.

<sup>2</sup> **แหล่งเดิม**.

<sup>3</sup> Michael Smithies, ed. (1997). **Alexander Hamilton : A Scottish Sea Captain in Southeast Asia 1689 - 1723**. p. 17.

<sup>4</sup> จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์. (2546). **เล่มเดิม**. หน้า 234.

สามถึงสี่เท่า<sup>1</sup> หลังจาก พ.ศ. 2230 ชายฝั่งตะวันตกของพม่าก็ได้รับความสนใจจากฮอลันดา อังกฤษ และฝรั่งเศส มากขึ้น เนื่องจากไม้ของพม่าเป็นที่ต้องการสำหรับการสร้างเรือของชาวตะวันตก<sup>2</sup> การขยายตัวของเมืองท่าการค้าของพม่าทำให้พ่อค้าต่างชาติโดยเฉพาะชาวตะวันตกได้หันไปค้าขายกับเมืองท่าเหล่านี้เพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้การค้าที่เคยส่งผ่านเมืองท่าของสยามลดน้อยลงไปด้วย

### สงครามและความไม่สงบในย่านมหาสมุทรอินเดีย

ความไม่สงบที่ส่งผลต่อการค้าในด้านตะวันตกเริ่มจากการล่มสลายของราชวงศ์ซาฟาวิดแห่งอิหร่านเมื่อ พ.ศ. 2265 อันเป็นผลมาจากการรุกรานจากรัสเซีย ชนเผ่าอัฟกัน และพวกเตอร์ก<sup>3</sup> อิหร่านเข้าสู่ยุคสงครามภายใต้การนำของนาดีร์ชาห์ (Nadir Shah ครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. 2279 – 2290) ชาห์พระองค์นี้ทรงทำสงครามต่อต้านพวกนิกายสุหนี่อย่างหนัก และรุกรานเข้าไปยังอินเดียตอนเหนือ เข้าปล้นสะดมนครเดลีและอัครา เมืองหลวงของจักรวรรดิโมกุลทั้งยังรุกเข้าไปยังปัญจาบ (Panjab) และฮินดูสถาน (Hindustan)<sup>4</sup> การรุกรานของนาดีร์ชาห์ต่อจักรวรรดิโมกุลสร้างความเสียหายให้กับเมืองต่าง ๆ เนื่องจากกองทัพของนาดีร์ชาห์เข้าปล้นสะดมภักเมืองต่าง ๆ ส่งผลให้เกิดความไม่สงบขึ้นในอินเดีย จากหลักฐานของชาวตะวันตกระบุว่าในช่วงแห่งการรุกรานนี้เมืองท่าหลายเมืองในอินเดียไม่สามารถประกอบการค้าได้ แม้แต่เมืองท่าอย่างปอนดิเชอริและมัทราสก็ขาดแคลนเสบียงอาหาร การส่งเงินเพื่อประกอบการค้าระหว่างสุรัตกับเบงกอลก็กระทำได้ยากลำบาก<sup>5</sup> ความไม่สงบที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในอินเดียและอิหร่านส่งผลให้พ่อค้ามุสลิมจากอินเดียต้องประสบปัญหาในการเดินเรือและการค้าอย่างหนักและคงส่งผลกระทบต่อพ่อค้าเหล่านี้ไม่กล้าเดินทางเข้ามาค้าขายตามเมืองท่าในอ่าวเบงกอลมากเท่าก่อนสภาวะสงคราม

ความไม่สงบในย่านมหาสมุทรอินเดียยังเกิดจากการสู้รบระหว่งกองกำลังของอังกฤษและฝรั่งเศสในมหาสมุทรอินเดียที่เรียกว่า สงครามคาร์นาติก (Carnatic War) ซึ่งเกิดขึ้นในเขตปกครองของแคว้นคาร์นาติก ทางฝั่งตะวันตกเฉียงใต้ของอินเดีย<sup>6</sup> อันเป็นที่ตั้งของเมืองมัทราสของอังกฤษ และ

<sup>1</sup> แหล่งเดิม. หน้า 235.

<sup>2</sup> Holden Furber. (1976). *op. cit.* p. 16.

<sup>3</sup> โรน่าน อรุณรังษี. (2544). *อิหร่านอู่แห่งอารยธรรม.* หน้า 69.

<sup>4</sup> แหล่งเดิม. หน้า 69.

<sup>5</sup> ไกรฤกษ์ นานา. (2553). *500 ปี สายสัมพันธ์สองแผ่นดินไทย-โปรตุเกส.* หน้า 52.

<sup>6</sup> “คาร์นาติก” (Carnatic) เป็นแคว้นในปกครองของกอลกอนดาภายหลังเมืองจักรวรรดิโมกุลยึดกอลกอนดาได้แล้ว คาร์นาติกจึงอยู่ใต้การปกครองของนาวาบ (Nawab) โดยขึ้นตรงต่ออนิซามแห่งไฮเดราบัด (Nizam of Hyderabad) ซึ่งราชสำนักโมกุลเป็นผู้แต่งตั้งขึ้นอีกทีหนึ่ง (ดูรายละเอียดใน ดนัย ไชยโยธา. (2553). *วัฒนธรรมและอารยธรรมสัมพันธ์ของอนุทวีปอินเดียกับนานาประเทศ.* หน้า 329 - 336.)

ปอนดิเชอริของฝรั่งเศส สงครามเกิดขึ้น 3 ครั้ง คือใน พ.ศ. 2283, พ.ศ. 2292 และ พ.ศ.2301 โดยอังกฤษกับฝรั่งเศสเข้าไปเกี่ยวข้องกับกาแย่งชิงอำนาจระหว่างเจ้าครองนครต่าง ๆ ในอินเดียภาคใต้ เพื่อพยายามขยายอิทธิพล จนเกิดการปะทะกันด้วยกำลังทางเรือ ส่งผลให้เกิดความไม่สงบขึ้นเป็นเวลานานหลายปี การค้าทางเรือกระทบกระเทือนอยู่หลายปีจนถึง พ.ศ. 2304 อังกฤษก็มีชัยชนะและยึดปอนดิเชอริได้สำเร็จ<sup>1</sup>

นอกจากปัญหาสงครามที่เกิดขึ้นในอ่าวเปอร์เซียและมหาสมุทรอินเดียจะกระทบกระเทือนต่อการค้าทางเรือแล้ว การค้าในย่านนี้ยังถูกรบกวนจากปัญหาโจรสลัดที่มีอยู่ชุกชุมมากโดยเฉพาะจากมะริดสุฎูเก้<sup>2</sup> ปัญหาโจรสลัดนี้มีทั้งกลุ่มที่เป็นกองโจรที่ดำเนินการเอง หรือได้รับการสนับสนุนทั้งทางลับและไม่ลับจากผู้ครองนครในแถบชายฝั่ง<sup>3</sup> เป็นผลให้การเดินเรือค้าขายในย่านตะวันตกของสยามได้รับความกระทบกระเทือนไปด้วย

#### 4.4.2 สงครามอลงกตญากับการหมดยุทธยาต่อเมืองมะริดและตะนาวศรี

พระเจ้าอลองพญาทรงปราบดาภิเษกเป็นกษัตริย์พม่าใน พ.ศ. 2295 หลังจากนั้นพระองค์ทรงขยายอำนาจไปยังดินแดนต่าง ๆ ทั้ง ไทยใหญ่ มอญ เชียงใหม่ ฯลฯ โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองอังวะ พระองค์ยังดำเนินนโยบายขยายอำนาจไปยังดินแดนต่าง ๆ จนใน พ.ศ. 2302 พระเจ้าอลองพญาจึงส่งมังระพระราชโอรสยกทัพมาตีเมืองมะริดและตะนาวศรี ซึ่งปรากฏว่าทัพพม่าสามารถตีเมืองมะริดและตะนาวศรีได้อย่างง่ายดาย จนพม่าประหลาดใจถึงความอ่อนแอของอยุธยา จึงนำไปสู่การจัดทัพเข้ารุกรานอยุธยาของพระเจ้าอลองพญา<sup>4</sup>

แม้ว่าอยุธยาจะส่งกองทัพไปป้องกันเมืองมะริดและตะนาวศรีโดยมีพระราชรองเมือง ซึ่งได้ว่าที่พระยายมราชเป็นแม่ทัพ แต่ไม่สามารถไปถึงเมืองมะริดและตะนาวศรีได้ทัน เมื่อทราบข่าวทัพพม่าตีเมืองมะริดและตะนาวศรีได้แล้ว ทัพอยุธยาจึงตั้งรับอยู่ที่แก่งตุ่มปลายแม่น้ำตะนาวศรี เมื่อพม่าให้มังฆ้องนรธำนำกำลังไปตีค่ายของอยุธยา จึงทำให้ค่ายของอยุธยาแตกและต้องถอยร่นข้ามเทือกเขาตะนาวศรีกลับมา<sup>5</sup> แสดงให้เห็นว่าอยุธยาใน พ.ศ. 2302 ซึ่งตรงกับสมัยสมเด็จพระเจ้าเอกทัศไม่ได้ให้

<sup>1</sup> แหล่งเดิม. หน้า 329 - 336.

<sup>2</sup> Michael Smithies, ed. (1997). op. cit. p. 46.

<sup>3</sup> บันทึกของอังกฤษระบุว่าพื้นที่ซึ่งเป็นย่านของโจรสลัด (pirate-infested regions) คือบริเวณคาบสมุทรมลายู และหมู่เกาะ รวมทั้งชายฝั่งตอนใต้ของสยาม (ดูรายละเอียดใน ดี.จี.อี. ฮอลล์. (2549). ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้: สุวรรณภูมิ-อุษาคเนย์ ภาคพิศดาร. หน้า 344.

<sup>4</sup> จรรยา ประชิตโรมรัน. (2549). การเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 พ.ศ. 2310. หน้า 7.

<sup>5</sup> แหล่งเดิม. หน้า 10 - 11.

ความสนใจต่อเมืองมะริดและตะนาวศรีอีกต่อไป เห็นได้จากความล่าช้าในการเคลื่อนทัพที่มีหน้าที่ป้องกันเมืองมะริดและตะนาวศรี จนไม่สามารถทำภารกิจได้สำเร็จ

ความอ่อนแอของอยุธยา รวมไปถึงการเข้ามารุกรานของพม่า เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เมืองมะริดและตะนาวศรีไม่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของอยุธยาอีกต่อไป จากการที่เมืองมะริดและตะนาวศรีเป็นเมืองท่าการค้าสำคัญ ทำให้พม่าได้ใช้ประโยชน์จากเมืองมะริดและตะนาวศรีในการค้าขายกับต่างชาติ ส่งผลให้ศักยภาพทางทหารของพม่าได้รับการพัฒนาจนสามารถเข้ารุกรานอยุธยา จนนำไปสู่การเสียกรุงศรีอยุธยาอีกครั้งใน พ.ศ. 2310 เป็นการทลายราชอาณาจักรอยุธยาลงอย่างสิ้นเชิง หลังจากดำรงความเป็นอาณาจักรเป็นระยะเวลาถึง 417 ปี

#### 4.5 สรุป

ความสัมพันธ์ทางการค้าของเมืองมะริดและตะนาวศรีที่มีความสำคัญมากยิ่งขึ้น โดยในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ อยุธยาได้ให้ความสนใจในเมืองมะริดและตะนาวศรีมากขึ้น เนื่องจากการเข้ามาของชาวต่างชาติทั้งชาวมุสลิม ชาวตะวันตก ที่ต้องการเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ทางการค้าของอยุธยา อยุธยาจึงต้องระวังเมืองมะริดและตะนาวศรีจากการพยายามเข้าครอบครองของชาวต่างชาติ อยุธยาจึงต้องหาหนทางในการรักษาเมืองมะริดและตะนาวศรีให้อยู่ใต้อำนาจของอยุธยาให้ได้ เพราะเมืองมะริดและตะนาวศรีเป็นเมืองท่าการค้าด้านตะวันตกที่สำคัญของอยุธยา

นโยบายการค้าของสมเด็จพระนารายณ์ในเมืองมะริดและตะนาวศรีนั้น เริ่มจากการที่พระองค์หันมาใช้พวกแขกมัวร์ที่มีเครือข่ายการค้าในอ่าวเบงกอลให้ทำการค้าให้กับพระองค์ ทั้งนี้พระองค์ทรงมีความสัมพันธ์อันดีกับพวกแขกมัวร์เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว อีกทั้งพวกแขกมัวร์ได้ทำการค้าให้อยุธาเพื่อฟื้นฟูโดยใช้เครือข่ายการค้าที่มีในอินเดียซื้อขายสินค้ากับอยุธยาที่เมืองมะริดและตะนาวศรี ด้วยเหตุนี้ในช่วงต้นรัชกาลของสมเด็จพระนารายณ์พระองค์จึงไว้วางใจให้กลุ่มแขกมัวร์เป็นเจ้าของเมืองมะริดและตะนาวศรีแทนที่ขุนนางสยาม

การเสียชีวิตของอากามุฮัมมัดและการก้าวขึ้นสู่อำนาจของคอนสแตนติน ฟอลคอน พวกแขกมัวร์จึงถูกลดบทบาทลง ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในอยุธยาได้ส่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างแขกมัวร์และสมเด็จพระนารายณ์ลดลง และถูกแทนที่ด้วยชาวตะวันตกซึ่งเป็นความเห็นพ้องกันระหว่างคอนสแตนติน ฟอลคอนกับสมเด็จพระนารายณ์ คอนสแตนติน ฟอลคอนได้เกลี้ยกล่อมให้พ่อค้าอังกฤษที่ทำการค้าในนามบริษัท EIC มารับราชการให้กับอยุธยาแทนโดยมีค่าตอบแทนที่ดีกว่าการเป็น

พ่อค้าของบริษัท EIC อีกทั้งอยุธยา ยังสนับสนุนพ่อค้าเอกชนให้ค้าขายแข่งกับบริษัท EIC อีกด้วย อยุธยา กับบริษัท EIC จึงกลายเป็นคู่แข่งทางการค้าของกันและกัน ประกอบกับปัญหาเรื่องหนี้สินต่าง ๆ ที่อยุธยา และคอนสแตนติน ฟอร์ด คอนเคย์ กูยี่มไว้ ทางบริษัท EIC เห็นเป็นโอกาสจึงประกาศสงครามกับ อยุธยา โดยบริษัท EIC ต้องการยึดเมืองมะริดและตะนาวศรี แต่ในระหว่างการปิดล้อมเมืองมะริด ได้ เกิดการจลาจลขึ้นในเมืองมะริด โดยชาวสยามก่อการจลาจลขับไล่ แซมมวล ไวท์ ที่คอนสแตนติน ฟอร์ด คอนเป็นผู้แต่งตั้งให้มาครองเมืองมะริด ด้วยความขัดแย้งระหว่างอังกฤษกับอยุธยาที่เกิดขึ้นนี้ได้เป็น เหตุให้อยุธยาหันไปคบค้ากับฝรั่งเศสที่กำลังต้องการขยายอิทธิพลในเอเชีย

หลังจากที่อยุธยาต้อนรับทูตฝรั่งเศสที่เข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีกับอยุธยา สมเด็จพระ นารายณ์จึงได้ให้พวกฝรั่งเศสเข้าไปปกครองดูแลเมืองมะริดให้กับอยุธยา โดยให้มีกองทหารฝรั่งเศส ประจำการอยู่ที่นั่น พร้อมกับกองเรือ เพื่อให้ฝรั่งเศสดูแลเมืองมะริดให้กับอยุธยาจากการกบฏที่อาจ เกิดขึ้นจากภายในเมือง และจากศัตรูของอยุธยาอย่างอังกฤษ ฝรั่งเศสปกครองเมืองมะริดได้ไม่นานก็ เกิดปัญหาความวุ่นวายภายในของอยุธยาเอง เมื่อพระเพทราชาทำรัฐประหารยึดอำนาจและขับไล่ ฝรั่งเศสออกจากสยาม และเมื่อพระเพทราชาครองราชย์อยุธยาได้ปิดล้อมและเจรจาให้ฝรั่งเศสถอนตัว ออกจากอยุธยาและเมืองมะริดในที่สุด ฝรั่งเศสจึงหมดบทบาทในอยุธยา

สมเด็จพระเพทราชา ยังคงทำการค้าขายกับฮอลันดาอยู่ แต่ทางฮอลันดาไม่มีตลาดการค้า ของตนในอ่าวเบงกอล เนื่องจากฮอลันดามีเมืองทำการค้าของตนเองอยู่ที่ปัตตาเวีย ดังนั้นการค้าขาย ระหว่างอยุธยากับฮอลันดานั้นจึงไม่ได้ใช้เมืองท่ามะริดและตะนาวศรีเหมือนแต่ก่อน ในขณะที่เดียวกัน อยุธยา ยังได้หันไปทำการค้ากับจีนแทน โดยตั้งแต่หลังสมัยของสมเด็จพระเจ้าเสือ เป็นต้นไปอยุธยา ส่ง ทูตไปจีนและส่งข้าวไปขายที่จีนด้วย นอกจากนี้ตำแหน่งขุนนางที่เกี่ยวข้องกับการค้าต่าง ๆ ก็มีชาวจีน เข้าทำหน้าที่หลายคน ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงความสำคัญทางการค้าด้านตะวันออกของอยุธยาที่ กลับเข้ามาแทนที่การค้าด้านตะวันตก

นอกจากนี้ปัญหาความวุ่นวายและการขยายอำนาจของชาติตะวันตกในอินเดียและอ่าวเบ งกอล มีส่วนสำคัญที่ทำให้การค้าบริเวณดังกล่าวซบเซาลงไป อันเป็นเหตุให้อยุธยาต้องหันไปค้าขาย ทางด้านตะวันออกแทน ด้วยเหตุนี้เมืองท่ามะริดและตะนาวศรีจึงค่อย ๆ ลดความสำคัญลงในที่สุด ทำ ให้พม่าเห็นเป็นโอกาสในการเข้ายึดเมืองมะริดและตะนาวศรีได้สำเร็จใน พ.ศ. 2302 นับแต่นั้นมา อยุธยาไม่สามารถมีอำนาจเหนือเมืองมะริดและตะนาวศรีได้อีก จนเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ใน พ.ศ. 2310

## บทที่ 5

### บทสรุป

การศึกษาเรื่องราวความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างอยุธยากับเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรี ในช่วงเวลา พ.ศ. 2133 จนถึง พ.ศ. 2310 มีประเด็นสำคัญ 2 ประการ ประการแรกได้ถึงศึกษาลักษณะความสัมพันธ์ของอยุธยากับเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรี ตั้งแต่ พ.ศ. 1893 จนถึง พ.ศ. 2310 และประการสองคือ ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสัมพันธ์ทางการค้าของเมืองมะริดและตะนาวศรีกับอาณาจักรอยุธยาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2133 จนถึง พ.ศ. 2310

ผลการศึกษาพบว่า อยุธยาให้ความสำคัญกับการควบคุมและปกครองเมืองมะริดและตะนาวศรีเพราะทั้งสองเมืองมีความสำคัญต่ออยุธยาทั้งในด้านความมั่นคงและด้านการค้าโดยเฉพาะตั้งแต่ พ.ศ. 2133 เป็นต้นมา เมืองมะริดและเมืองตะนาวศรีเป็นเมืองท่าทางตะวันตกที่สำคัญของกรุงศรีอยุธยา สำหรับปัจจัยที่ส่งผลต่อความสัมพันธ์ทางการค้าของเมืองมะริดและตะนาวศรีกับอาณาจักรอยุธยานั้น ปัจจัยแรกได้แก่ สภาพภูมิศาสตร์ของเมืองมะริดและตะนาวศรี ซึ่งอยู่ทางชายฝั่งทะเลด้านตะวันตกของอาณาจักรติดกับอ่าวเบงกอลและมหาสมุทรอินเดีย ส่งผลให้เมืองมะริดและตะนาวศรีกลายเป็นจุดแรกของเส้นทางข้ามประเทศจากทางตะวันตกสู่กรุงศรีอยุธยา เมืองมะริดและตะนาวศรีจึงมีบทบาทในฐานะเป็นศูนย์กลางทางการค้าบนเส้นทางด่านสิงขรด้านตะวันตกของอยุธยา ทำให้เข้าถึงกรุงศรีอยุธยาเป็นไปอย่างสะดวก ปัจจัยต่อมาคือในเรื่องของความมั่นคง เนื่องจากเมืองมะริดและตะนาวศรีเป็นเมืองสำคัญที่กั้นกลางระหว่างกรุงศรีอยุธยากับอาณาจักรพม่า จึงเป็นเมืองยุทธศาสตร์สำคัญด้านการทหารของทั้งสองอาณาจักร ดังนั้นเมืองมะริดและตะนาวศรีตกอยู่ภายใต้การดูแลของกรุงศรีอยุธยาทั้งในฐานะเมืองท่าการค้าและเมืองหน้าด่านทางตะวันตกของอยุธยา ส่งผลให้อยุธยาต้องให้ความสำคัญต่อเมืองมะริดและตะนาวศรีตลอดสมัยอันยาวนานของอยุธยา

ต่อมาในประเด็นศึกษาที่สองคือการศึกษาลักษณะความสัมพันธ์ของเมืองมะริดและตะนาวศรีกับอาณาจักรอยุธยาพบว่า เมืองมะริดและเมืองตะนาวศรีมีความสำคัญในฐานะเมืองท่าทางตะวันตกตั้งแต่ก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยา โดยในสมัยสุโขทัยเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรีอยู่ภายใต้อาณาจักรมอญ ซึ่งอาณาจักรมอญนี้มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับอาณาจักรสุโขทัย ฉะนั้นเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรีนี้ก็อยู่ภายใต้การดูแลของอาณาจักรสุโขทัยด้วยเช่นกัน ต่อมาในสมัยอยุธยาตั้งแต่แรกสถาปนาอยุธยาใน พ.ศ. 1893 จนถึงสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 ความสัมพันธ์ของเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรีกับอาณาจักรอยุธยาในช่วงนั้นอยู่ฐานะของเมืองประเทศราช ซึ่งเป็นหัวเมือง 1 ใน 16 แห่งที่อยุธยาประกาศเขตอำนาจของตนในตอนต้นของการสถาปนากรุงศรีอยุธยา

อาณาจักรอยุธยาในช่วงตอนต้นไม่ได้ให้ความสนใจเมืองท่าการค้าด้านชายฝั่งทะเลด้านตะวันตกแต่ให้ความสำคัญกับการติดต่อกับทางตะวันออกมากกว่า ส่งผลให้อาณาจักรอยุธยาปกครองและควบคุมหัวเมืองทางตะวันตกในฐานะเมืองประเทศราชที่ยังมีอิสระในการปกครองตนเอง เมื่อโปรตุเกสเข้ามาติดต่อเจริญความสัมพันธ์กับอยุธยาในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 นั้นทำให้อยุธยาเริ่มให้ความสำคัญแก่เมืองท่ามะริดและตะนาวศรีมากขึ้นก่อนที่อยุธยาจะตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าหลังการเสียกรุง พ.ศ. 2112 ต่อมาในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ภายหลังจากประกาศอิสรภาพจากพม่าแล้ว พระองค์ทรงให้ความสำคัญกับเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรีมากขึ้น เนื่องจากเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรีมีความเป็นเมืองท่าชายฝั่งทะเลที่มีความสำคัญต่อการฟื้นฟูเศรษฐกิจของอยุธยาและเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรียังมีประโยชน์ในการตั้งรับเป็นเมืองหน้าด่านชายแดนทางตะวันตก ดังนั้นสมเด็จพระนเรศวรจึงได้ส่งทหารเอกที่ไว้วางใจมาปกครองเพื่อที่จะให้ทำหน้าที่สืบข่าวและสอดแนมการศึกพม่า พร้อมทั้งดูแลการค้าบริเวณย่านดังกล่าวด้วย

ตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนเรศวรเป็นต้นมา อยุธยาให้ความสนใจต่อเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรีอย่างมาก ขณะนั้นอยุธยายังเป็นแค่เมืองท่าผ่านในการทำการค้าของภูมิภาคจึงไม่เพียงพอต่อการแสวงหาผลกำไรของอยุธยา ดังนั้นอยุธยาจึงจำเป็นต้องหาเส้นทางในการค้าของตนเองเพื่อรับซื้อและส่งออกสินค้าได้อย่างอิสระมากขึ้น ประกอบกับแหล่งการค้าในอ่าวเบงกอลในพุทธศตวรรษที่ 22 กำลังเติบโตและคึกคักขึ้นเรื่อย ๆ เนื่องจากพ่อค้าชาวตะวันตกได้เข้ามาทำการค้าเพื่อหาสินค้าไปขายในยุโรป อยุธยาซึ่งมีสินค้าส่งออกสำคัญอย่างของป่าจึงต้องการเข้าสู่ตลาดการค้าในอ่าวเบงกอล เนื่องจากสินค้าของป่าของอยุธยาเป็นที่ต้องการอย่างมากของชาวยุโรป อยุธยาที่ต้องการมุ่งสู่ตลาดการค้าในอ่าวเบงกอลจึงต้องหาเมืองท่าที่ตั้งอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกับอ่าวเบงกอล ประกอบกับปัญหาภายในอาณาจักรที่เกิดการกบฏขึ้นในหัวเมืองมะริดและตะนาวศรี ส่งผลให้อยุธยาจึงต้องให้ความสำคัญกับเมืองมะริดและตะนาวศรีมากขึ้น จึงให้อำนาจทางการเมืองการปกครองอยู่ภายใต้การดูแลของเมืองหลวง โดยควบคุมเมืองมะริดและตะนาวศรีในฐานะเมืองท่าการค้า ส่งผลให้การทำการค้าของกรุงศรีอยุธยาได้ขยายตัวมากขึ้น

ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ สยามมีความสัมพันธ์ทางการทูตและการค้าขายกับต่างประเทศทั้งเอเชียและยุโรปอย่างกว้างขวาง ทำให้มีชาวต่างชาติจากดินแดนต่าง ๆ ที่เข้ามาทำการค้าในกรุงศรีอยุธยามากขึ้น การเข้ามาของชาวต่างชาตินี้เป็นผลให้เมืองมะริดและตะนาวศรีในฐานะที่เป็นเมืองท่าทางด้านตะวันตกของอยุธยามีความสำคัญมากขึ้นในเรื่องของการกระจายสินค้าไปยังดินแดนบริเวณทางด้านอ่าวเบงกอล เรื่อยยาวไปถึงอาณาจักรที่ติดกับมหาสมุทรอินเดีย ราชสำนักอยุธยาได้ส่งขุนนางต่างชาติเข้าไปปกครองเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรี เพราะขุนนางต่างชาติเหล่านี้มี

ความสามารถทำการติดต่อเรื่องการค้าให้กับราชสำนักอยุธยาได้โดยตรง ส่งผลให้การค้าในบริเวณดังกล่าวนี้มีการค้าขายอย่างกว้างขวางทางด้านตะวันตกของอยุธยา ตลอดจนยังสามารถกระจายสินค้าข้ามฝั่งไปทางด้านตะวันออกของสยามเพื่อไปการขายค้าในเมืองสำคัญต่าง ๆ ในบริเวณตะวันออกเฉียงใต้

อย่างไรก็ตาม เมื่อสิ้นสมัยสมเด็จพระนารายณ์ เกิดปัญหาการเมืองภายในอาณาจักรขึ้นในสมัยราชวงศ์บ้านพลูหลวง การค้าฝั่งตะวันตกของสยามเริ่มซบเซาลงอันเป็นผลจากปัจจัยหลายด้านที่ส่งผลให้เมืองท่าของสยามเขตอ่าวเบงกอลลดความสำคัญ ปัจจัยภายนอกได้แก่ การเพิ่มบทบาทด้านการค้าของชาวตะวันตกที่ส่งผลทำให้พ่อค้าท้องถิ่นลดลง การพัฒนาเมืองท่าการค้าของพม่าตั้งแต่ พ.ศ. 2252 ตลอดจนความไม่สงบในย่านมหาสมุทรอินเดียและการขยายตัวทางทหารของพม่ามายังบริเวณนี้ นอกจากนี้ยังมีเรื่องปัจจัยภายในได้แก่ ความต้องการสินค้าจากสยามลดลงและความวุ่นวายทางการเมืองของสยาม เป็นผลทำให้เมืองมะริดและตะนาวศรีรวมไปถึงเมืองท่าเขตอ่าวเบงกอลถูกลดบทบาทลงเรื่อย ๆ จนเสียเมืองดังกล่าวนี้ไปพร้อมกับการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ใน พ.ศ. 2310

ความสัมพันธ์ของอยุธยากับเมืองมะริดและตะนาวศรีตลอดตั้งแต่ พ.ศ. 1893 – 2310 อาจกล่าวได้ว่าอยุธยามองเมืองมะริดและตะนาวศรีเป็นเมืองท่าที่สำคัญ แต่ทั้งนี้ความสำคัญของเมืองมะริดและตะนาวศรีขึ้นอยู่กับนโยบายการค้าและการต่างประเทศ ของพระมหากษัตริย์อยุธยาแต่ละพระองค์ นอกจากการให้ความสำคัญกับเมืองมะริดและตะนาวศรีแล้วอยุธยายังมองเมืองมะริดและตะนาวศรีเป็นเมืองภายใต้การปกครองของอยุธยา ดังจะเห็นได้จากศิลาจารึก และพงศาวดารที่กล่าวถึงการกล่าวอ้างของอยุธยาว่ามีอำนาจเหนือเมืองมะริดและตะนาวศรี นอกจากนี้เส้นทางการค้าระหว่างเมืองมะริดและตะนาวศรีกับอยุธยาที่ปรากฏในบทกลอนและวรรณกรรมยิ่งเป็นการตอกย้ำให้เห็นว่าเส้นทางเหล่านี้เป็นที่รับรู้และใช้สัญจรกันโดยทั่วไป ซึ่งหมายความว่าเมืองมะริดและตะนาวศรีไม่ได้มีความสำคัญต่ออยุธยาในมุมมองของชนชั้นนำอยุธยาเท่านั้น แต่ในระดับท้องถิ่นความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างเมืองมะริดและตะนาวศรีกับอยุธยาได้สร้างเส้นทางสัญจรที่ผู้คนใช้เดินทางไปมาได้ระหว่างเมืองมะริดและตะนาวศรีกับอยุธยา ดังนั้นความสัมพันธ์ของอยุธยากับเมืองมะริดและตะนาวศรีทั้งในระดับรัฐและท้องถิ่นที่เกิดขึ้นจากการค้าเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่าอยุธยาและเมืองมะริดและตะนาวศรีเป็นเมืองที่ความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกันดี

ปัจจัยที่มีผลต่อความสัมพันธ์ทางการค้าของอยุธยากับเมืองมะริดและตะนาวศรี มีทั้งปัจจัยทางบวก และปัจจัยทางลบ ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสัมพันธ์ทางการค้าของอยุธยากับเมืองมะริดและตะนาวศรีในทางบวกนั้น คือการเข้ามาทำการค้าของชาวยุโรปในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้อยุธยา

เห็นความสำคัญของเมืองมะริดและตะนาวศรีในฐานะเมืองท่าการค้า ตามที่กล่าวข้างต้นอยุธยาองเมืองมะริดและตะนาวศรีเป็นส่วนหนึ่งของตนในฐานะหัวเมืองเท่านั้น จนกระทั่งสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 ทรงเห็นประโยชน์จากการค้ากับชาวยุโรป อยุธยาจึงเริ่มให้ความสำคัญต่อเมืองมะริดและตะนาวศรีในฐานะเมืองท่าการค้าที่สำคัญของตน ความสัมพันธ์ทางการค้าของเมืองมะริดและตะนาวศรีกับอยุธยาจึงเริ่มดีขึ้น นอกจากนี้พระมหากษัตริย์จะทรงเห็นผลประโยชน์ทางการค้ากับชาวยุโรปแล้วพวกพ่อค้าจากอ่าวเบงกอลทั้งพ่อค้าชาวยุโรปและพ่อค้าแขกมุสลิมต่างต้องการของป่าจากอยุธยาอย่างมากสำหรับตลาดการค้าอ่าวเบงกอล พ่อค้าเหล่านี้จึงพยายามทำการค้ากับอยุธยาผ่านเมืองมะริดและตะนาวศรี เพราะเมืองมะริดและตะนาวศรีมีเส้นทางสัญจรทางบกที่สามารถเดินทางไปยังอยุธยาได้โดยตรงจึงทำให้พ่อค้าไม่ต้องเดินเรือผ่านช่องแคบมะละกาเพื่อมายังอยุธยา ด้วยเหตุนี้ปัจจัยที่กล่าวมาจึงมีผลทางบวกกับความสัมพันธ์ทางการค้าของอยุธยากับเมืองมะริดและตะนาวศรี

ส่วนปัจจัยที่มีผลทางลบต่อความสัมพันธ์ทางการค้าของอยุธยากับเมืองมะริดและตะนาวศรีคือการเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมืองในอินเดียพุทธศตวรรษที่ 23 ซึ่งเกิดจากการที่อังกฤษเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ในอินเดียทำให้เกิดสงครามและความวุ่นวายในอินเดีย ซึ่งอินเดียนั้นเป็นแหล่งรับซื้อสินค้าของป่าจากอยุธยาแหล่งสำคัญ และเป็นย่านการค้าที่สำคัญในอ่าวเบงกอล เมื่อเกิดสงครามระหว่างอังกฤษและฝรั่งเศสขึ้นในอินเดีย พ.ศ. 2287 จึงมีผลทำให้การค้าด้านอ่าวเบงกอลซบเซา ประกอบกับบริษัทการค้าของชาวยุโรปทั้งของฮอลันดาและอังกฤษเริ่มตั้งตัวได้ ทำให้พ่อค้าเอเชียหันไปทำการค้ากับบริษัทแทน โดยเฉพาะฮอลันดาที่มีเมืองท่าที่มั่งคั่งอยู่ที่ปัตตาเวีย จึงเป็นผลให้การค้าขายของอยุธยาผ่านเมืองมะริดและตะนาวศรีซบเซาลง นอกจากนี้การขยายอำนาจของพม่าทำให้อยุธยามีคู่แข่งทางการค้าในอ่าวเบงกอลมากขึ้น เมื่อการค้าของอยุธยาผ่านเมืองมะริดและตะนาวศรีซบเซาลงนโยบายของพระมหากษัตริย์อยุธยาจึงหันไปทำการค้าทางด้านตะวันออกกับจีนแทน ความสำคัญของเมืองมะริดและตะนาวศรีในฐานะเมืองท่าการค้าจึงถูกลดทอนลงจนกระทั่งอยุธยาล่มสลายใน พ.ศ. 2310

ความสัมพันธ์ทางการค้าของอยุธยากับเมืองมะริดและตะนาวศรีไม่ได้ขึ้นอยู่กับนโยบายของพระมหากษัตริย์อยุธยาเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ความสัมพันธ์ทางการค้าของอยุธยากับเมืองมะริดและตะนาวศรีนั้นเปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางการเมืองและเศรษฐกิจในแต่ละยุคสมัย ซึ่งบริบทเหล่านี้เป็นปัจจัยหลักในการกำหนดความสำคัญของเมืองมะริดและตะนาวศรีต่ออยุธยา ดังนั้นลักษณะความสัมพันธ์ของอยุธยากับเมืองมะริดและตะนาวศรีจึงปรับเปลี่ยนเพิ่มลดความสำคัญไปตามแต่ละบริบท พระมหากษัตริย์อยุธยาเป็นผู้ใช้นโยบายทางการเมืองต่อเมืองมะริดและตะนาวศรีให้สอดคล้องกับบริบททางการเมืองในแต่ละยุคสมัย ด้วยเหตุนี้เมืองมะริดและตะนาวศรีจึงมีทั้งช่วงเวลา

ที่มีความสัมพันธ์ทางการค้าในฐานะเมืองท่าด้านตะวันตกที่สำคัญของอยุธยา และในบางช่วงเวลาก็เป็นเพียงหัวเมืองของอยุธยาเท่านั้น อย่างไรก็ตามเมืองมะริดและตะนาวศรีเป็นเมืองสำคัญที่เชื่อมอยุธยาเข้ากับทะเลอ่าวเบงกอลเสมอมาจนอยุธยาล่มสลายใน พ.ศ. 2310



## บรรณานุกรม

### เอกสารชั้นต้นที่ตีพิมพ์แล้ว

- กรมศิลปากร. (2507). พระราชพงศาวดารกรุงสยาม จากต้นฉบับที่เป็นสมบัติของบริติช  
มิวเซียมกรุงลอนดอน. พระนคร: ก้าวหน้า.
- \_\_\_\_\_. (2508). ประชุมพงศาวดารเล่ม 18. พระนคร: องค์การค้ำของคุรุสภา.
- \_\_\_\_\_. (2508). ประชุมพงศาวดารเล่ม 20. พระนคร: องค์การค้ำของคุรุสภา.
- \_\_\_\_\_. (2511). ประชุมพงศาวดารเล่ม 22. พระนคร: องค์การค้ำของคุรุสภา.
- \_\_\_\_\_. (2511). ประชุมพงศาวดารเล่ม 23. พระนคร: องค์การค้ำของคุรุสภา.
- \_\_\_\_\_. (2512). บันทึกเรื่องสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศในศตวรรษ  
ที่ 17 เล่ม 1. แปลโดย สุภรณ์ อัสวสันโสภณ. พระนคร: กรมศิลปากร.
- \_\_\_\_\_. (2512). บันทึกเรื่องสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศในศตวรรษ  
ที่ 17 เล่ม 2. แปลโดย สุภรณ์ อัสวสันโสภณ. พระนคร: กรมศิลปากร.
- \_\_\_\_\_. (2513). ประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่ม 11. พระนคร: ก้าวหน้า.
- \_\_\_\_\_. (2513). ประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่ม 12. พระนคร: ก้าวหน้า.
- \_\_\_\_\_. (2513). เอกสารของฮอลันดา สมัยกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 2151-2163 และ พ.ศ.  
2167-2185. แปลโดย นันทา สุตกุล. พระนคร: กรมศิลปากร.
- \_\_\_\_\_. (2520). บันทึกเรื่องสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศในศตวรรษ  
ที่ 17 เล่ม 4. แปลโดย สุภรณ์ อัสวสันโสภณ. พระนคร: กรมศิลปากร.
- \_\_\_\_\_. (2525). บันทึกเรื่องสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศในศตวรรษ  
ที่ 17 เล่ม 5. แปลโดย สุภรณ์ อัสวสันโสภณ. พระนคร: กรมศิลปากร.
- \_\_\_\_\_. (2528). 470 ปี แห่งมิตรสัมพันธ์ระหว่างไทยและโปรตุเกส. แปลโดย นันทา ตันติกุล.  
พระนคร: กรมศิลปากร.
- คอลลิส, มอริส. (2518). แซมเมียลไวต์ เจ้าท้าวราชการเมืองมะริด ครั้งสมเด็จพระนารายณ์  
มหาราช. แปลโดย พระยาสาธิตศาสตร์ศิริลักษณ์.
- แชรเวส, นิโกลาส์. (2506). ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม (ใน  
แผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช). แปลโดย สันต์ ท.โกมลบุตร. กรุงเทพฯ: ก้าวหน้า.

- ตุงแปง, ฟรังซัวส์ อังรี. (2530). **ประวัติศาสตร์แห่งพระราชอาณาจักรสยาม**. แปลโดย ปอดชาเวียร์. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- ฟอนฟลีต, เยเรเมียส. (2516). **ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 79 จดหมายเหตุวันวลิต (ฉบับสมบูรณ์)**. พระนคร: กรมศิลปากร.
- สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. (2534). **คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม เอกสารจากหอหลวง**. กรุงเทพฯ: สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี.

## หนังสือภาษาไทย

- กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์. (2528). **จารึกสมัยสุโขทัย**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- กรมศิลปากร. (2505). **วรรณคดีไทย เสภาขุนช้าง-ขุนแผน**. พระนคร: องค์การค้ำชูสภา.
- \_\_\_\_\_. (2546). **ราชาธิราช**. กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- โกมารกุลมนตรี, พระยา. (2546). **เจกอะหมัดและต้นสกุลบุญนาค**. พิมพ์ครั้งที่ 4. นนทบุรี: ศรีปัญญา.
- ไกรฤกษ์ นานา. (2553). **500 ปี สายสัมพันธ์สองแผ่นดิน ไทย-โปรตุเกส**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ขจร สุขพานิช. (2537). **ออกญาวิไชยเอนทร์**. กรุงเทพฯ: ครูสภา.
- ขวัญเมือง จันทโรจณี, บรรณาธิการ. (2539). **เอกสารสัมมนาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือตอนล่าง**. พิษณุโลก: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ขุนวิจิตรมาตรา. (2516). **ประวัติการค้าไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: รวมสาส์น.
- คณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี. (2542). **ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษกเล่ม 1**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- \_\_\_\_\_. (2542). **ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษกเล่ม 3**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- จันทร์ฉาย ภัคอธิคม. (2531). **ข้อมูลประวัติศาสตร์ในรอบทศวรรษ (พ.ศ. 2520-2530)**. (ม.ป.ท.): สมาคมประวัติศาสตร์.
- จรรยา ประชิตโรมรัน. (2549). **การเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 พ.ศ. 2310**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์. (2546). **ขุนนางกรมท่าขวาการศึกษาบทบาทและหน้าที่ในสมัยอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2153-2453**. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- พระเจนจันอักษร (สุตใจ). (2505). **จดหมายเหตุเรื่องพระราชไมตรีในระหว่างกรุงสยามกับกรุงจีนนิราศพระยามหาอนุภาพไปเมืองจีน และกายคฤหะหรือเรือนคือกาย**. พระนคร: รุ่งเรืองธรรม.
- ชัย เรืองศิลป์. (2533). **ประวัติศาสตร์ไทยด้านเศรษฐกิจแต่โบราณถึง พ.ศ. 2399**. กรุงเทพฯ: ต้นอ้อ.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2548). **อยุธยา :ประวัติศาสตร์และการเมือง**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย.
- दनัย ไชยโยธา. (2553). **วัฒนธรรมและอารยธรรมสัมพันธ์ของอนุทวีปอินเดียนกับนานาประเทศ**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2557). **การเมืองไทยสมัยพระนารายณ์**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: มติชน.
- นพรัตน์, สมเด็จพระ. (2514). **พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับสมเด็จพระนพรัตน์ วัดพระเชตุพน**. กรุงเทพฯ: บรรณาคาร.
- ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์. (2544). **อธิบายภูมิสถานกรุงศรีอยุธยา 417 ปีแลหลังครั้งบ้านเมืองดี**. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- ปรีดี พิศุกมิตี. (2553). **กระดานทองสองแผ่นดิน**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- พรสวรรค์ วัฒนางกูร, บรรณานิกการ. (2546). **ความสัมพันธ์ไทย-ยุโรป จากอดีตสู่ปัจจุบัน : เยอรมนี โปรตุเกส รัสเซีย**. กรุงเทพฯ: ศูนย์ยุโรปศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- \_\_\_\_\_. (2547). **สายสัมพันธ์ 400 ปี ไทย-เนเธอร์แลนด์**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยโดยความร่วมมือกับกระทรวงการต่างประเทศ สถานเอกอัครราชทูตเนเธอร์แลนด์ประจำประเทศไทย.
- พระบริหารเทพธานี. (2514). **พงศาวดารชาติไทย สมัยศรีอยุธยา ภาคแรก**. พระนคร: บพิธ. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ 5 สิงหาคม พ.ศ. 2514.
- พลับพลึง มูลศิลป์. (2523). **ความสัมพันธ์ไทย-ฝรั่งเศส สมัยอยุธยา**. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ.
- \_\_\_\_\_. (2545). **ภูมิปัญญาไทยไปเดนมาร์ก**. กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- \_\_\_\_\_. (2549). **เอกสารคำสอนความสัมพันธ์กับต่างประเทศสมัยอยุธยา**. กรุงเทพฯ: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พลอรัช, มาเรีย ดา กงไวเซา. (2547). **ชาวโปรตุเกสและสยามในคริสต์ศตวรรษที่ 16**. แปลโดย มธุรส ศุภผล. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ออร์คิด.

- ภมรี สุรเกียรติ. (2553). **เมียนมาร์-สยามยุทธ์**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2553). **กฎหมายตราสามดวง : พระทำนุ**. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- วีรด, แอนโทนี. (2542). **ปัตตาเวีย และอยุธยา**. (เอกสารประกอบการสัมมนา). กรุงเทพฯ: ม.ป.พ. อัดสำเนา.
- \_\_\_\_\_. (2548). **เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในยุคการค้า ค.ศ.1450-1680 เล่ม 2 การขยายตัว และวิกฤติการณ์**. แปลโดย พงษ์ศรี เลขะวัฒน์. เชียงใหม่: ซิลคเควิร์ม.
- ไวน์อัน อรุณรังษี. (2544). **อิหร่านอยู่แห่งอารยธรรม**. กรุงเทพฯ: ศูนย์วัฒนธรรมสถาน เอกอัครราชทูต สาธารณรัฐอิสลามแห่งอิหร่าน.
- วรวิมล หิรัญรักษ์. (2520). **ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจยุโรป**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วรางคณา นิพัทธ์สุขกิจ. (2555). **จากอยุธยาถึงรัตนโกสินทร์**. นครปฐม: คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร พระราชวังสนามจันทร์.
- \_\_\_\_\_. (2550). **หนังสือ ไม้ฝาง ช้าง ของป่า การค้าอยุธยา สมัยพุทธศตวรรษที่ 22-23**. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- วุฒิชัย มูลศิลป์, บรรณาธิการ. (2539). **สมเด็จพระนเรศวรมหาราช 400 ปีของการครองราชย์**. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย และจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี.
- ศูนย์วัฒนธรรมสถานเอกอัครราชทูตสาธารณรัฐอิสลามแห่งอิหร่านแห่งประเทศไทย. (2546). **ความสัมพันธ์อิหร่าน-ไทยทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม**. แปลโดย กิติมา อมรทัต; ไวน์อัน อรุณรังษี; และ อะลี อัสมอรูญันนัตปูร์. กรุงเทพฯ: ศูนย์วัฒนธรรมฯ.
- สายชล วรรณรัตน์. (2525). **เศรษฐกิจและสังคมไทยในสมัยปลายอยุธยา**. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สำนักพิมพ์สารคดี. (2546). **เพชรบุรี**. กรุงเทพฯ: สารคดี.
- สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. (2537). **ปัญหาในประวัติศาสตร์ไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี.
- สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ, บรรณาธิการ. (2543). **การค่านานาชาติกับราชสำนักอยุธยา**. (เอกสารประกอบการสัมมนา). กรุงเทพฯ: ม.ป.พ. อัดสำเนา.
- สุรางค์ศรี ตันเสียงสม. (2543). **ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างสยามกับญี่ปุ่นสมัยอยุธยา**. (เอกสารประกอบการสัมมนา). กรุงเทพฯ: ม.ป.พ. อัดสำเนา.
- สุนทร ชูตินทรานนท์. (2554). **พม่ารบไทย ว่าด้วยการสงครามระหว่างไทยกับพม่า**. กรุงเทพฯ: มติชน.

- สมคิด ศรีสิงห์. (2526). **ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์**. พิษณุโลก: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะ  
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก.
- สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2504). **ลัทธิธรรมเนียมต่างๆ เล่ม 2**.  
พระนคร: ศึกษาภัณฑ์พานิชย์.
- \_\_\_\_\_. (2515). **ไทยรบพม่า**. กรุงเทพฯ: บรรณาคาร.
- \_\_\_\_\_. (2534). **พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 1**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ:  
ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- \_\_\_\_\_. (2535). **พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ:  
ไอเดียสแควร์.
- สมภพ จันทระประภา. (2526). **อยุธยาอาภรณ์**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- หม่องทिनอ่อง. (2551). **ประวัติศาสตร์พม่า**. แปลโดย เพ็ชรี สุมิตร. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำรา  
สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ฮอลล์, ดี.จี.อี. (2549). **ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ : สุวรรณภูมิ-อุษาคเนย์ ภาค  
พิศดาร**. พิมพ์ครั้งที่ 3. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำรา  
มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์.

## หนังสือภาษาอังกฤษ

- Breageale, Kennon, ed. (1999). **From Japan to Arabia : Ayutthaya's Maritime Relations  
with Asia**. Bangkok: The Foundation for the Promotion of Social Sciences and  
Humanities Textbooks Project.
- Corteso, Armando. (1990). **The Suma Oriental of Tome Pires and the Book of Francisco  
Rodrigues Vol. I**. n.p.: Asian Educational Services.
- Cruyse, Dirk van der. (2002). **Siam & the West 1500-1700**. Translated by Michael  
Smithies. Chiang Mai: Silk worm Books.
- Cushman, Richard D. (2006). **The Royal Chronicles of Ayuthaya**. Bangkok: The Siam  
Society.
- Dhiravat na Pombejra. (2001). **Siamese Court Life in the Seventeenth Century as Depicted  
in European Sources**. Bangkok: Faculty of Arts Chulalongkorn University.

- Furbuer, Holden. (1976). *Rival Empires of Trade in the Orient 1600-1800*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Hutchison, E.W. (1985). *Adventures in Siam in the Seventeenth Century*. Bangkok: Aksornsampan.
- Lieberman, Victor B. (1984). *Burmese Administrative Cycles, Anarchy and Conquest, c. 1580-1760*. Princeton: Princeton University Press.
- Smithies, Michael, ed. (1997). *Alexander Hamilton : A Scottish Sea Captain in Southeast Asia 1689-1723*. Chiang Mai: Silkworm Books.
- The Institute of Asian Studies (IAS). (1998). *Port Cities and Trade In Western Southeast Asia*. Bangkok: The Institute of Asian Studies (IAS), Chulalongkorn University.
- Vinal Smith, George. (1977). *The Dutch in the Seventeenth Century Thailand*. Illinois: Northern Illinois University.

## วารสาร

- จุฬิศพงษ์ จุฬารัตน์. (เม.ย.-มิ.ย. 2544). บทบาทของมุสลิมอินโด - อิหร่านที่มีต่อการค้าต่างประเทศในสมัยอยุธยาตอนปลาย. *โลกประวัติศาสตร์*. 7(2): 30-36.
- \_\_\_\_\_. (2547, มกราคม). ช้างเป็นสินค้า ค้าช้างในสมัยอยุธยา. *ศิลปวัฒนธรรม*. 25(3): 115-122.
- \_\_\_\_\_. (2554, กุมภาพันธ์-กรกฎาคม). ไขสุหร่ายกำจายกลืน: น้ำกุหลาบเปอร์เซียในวัฒนธรรมชนชั้นสูงสยาม. 7(1): 131.
- ประภัสสร โพธิ์ศรีทอง. (2550, มกราคม-มิถุนายน). พ่อค้ามุสลิมกับการค้าผ้าอินเดียในหน้าประวัติศาสตร์ไทย. *วารสารอักษรศาสตร์ ฉบับแยกไทยแยกเทศ ข้ามเขตความรู้*. 36(1): 177.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2531). ทำไมพม่ารบไทย. *เมืองโบราณ*. 4(4): 45.
- วลัยลักษณ์ ทรงศิริ. (เมษายน 2545). เส้นทางนิราศ เส้นทางการค้า. *ศิลปวัฒนธรรม*. 23(6): 109.

## วิทยานิพนธ์

- จุมพฏ ขวลิขิตานนท์. (2530). **การค้าส่งออกของอยุธยาระหว่าง พ.ศ. 2150–2310**. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์. (2544). **บทบาทและหน้าที่ของขุนนางกรมท่าขวา ในสมัยอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2153 - 2435)**. วิทยานิพนธ์ อ.ด. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- บุศราคัม ช่างชัย. (2533). **การค้าของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษในกรุงศรีอยุธยา ระหว่าง ค.ศ. 1612-1688**. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์). นครปฐม: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.
- วรางคณา นิพัทธ์สุขกิจ. (2548). **กลุ่มคนที่สัมพันธ์กับการค้าในสังคมอยุธยา พ.ศ.2172-2310**. วิทยานิพนธ์ อ.ด. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.





ประวัติย่อผู้วิจัย

## ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ - ชื่อสกุล	ว่าที่ร้อยตรี วรพจน์ วิเศษศิริ
ที่อยู่/ติดต่อ	20 หมู่ที่ 3 ต.ขุนพิทักษ์ อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี 70130
โทรศัพท์ :	081-1969637 Email : baba_birdram@hotmail.com
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2548	จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา จาก โรงเรียนถาวรานุกุล จ.สมุทรสงคราม
พ.ศ. 2552	ศิลปศาสตรบัณฑิต (ประวัติศาสตร์) จาก มหาวิทยาลัยรามคำแหง
พ.ศ. 2559	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ประวัติศาสตร์) จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ผลงานทางวิชาการ	
พ.ศ. 2552	โครงการวิจัยความทรงจำร่วมของผู้เฒ่าในอาเซียน เรื่องการ อพยพเคลื่อนย้าย (Old People 's Common Memory of Diasporaes in ASEAN ) ซึ่งได้รับการสนับสนุนของ กรม ส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม
พ.ศ. 2556	กรรมการดำเนินงาน เสนวนาวิชาการประวัติศาสตร์ 100 ปี ชาติกาล ศาสตราจารย์ ขจร สุขพานิช จัดโดย ภาควิชา ประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทร วิโรฒ ร่วมกับสมาคมประวัติศาสตร์ในพระราชูปถัมภ์ สมเด็จพระ เทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี หนังสือเรื่อง “บรรณานุกรมประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในประเทศไทย: ในรอบครึ่งทศวรรษ (พ.ศ. 2550 - 2555)”
พ.ศ. 2558	สารานุกรมกรุงธนบุรี ฉบับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์สำหรับ เยาวชนคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย ราชภัฏธนบุรี